

УПРАВЛЕНИЕ НА СВЕТОВНОТО ПРИРОДНО НАСЛЕДСТВО

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Конвенция за
световното
наследство

ICCROM

ICOMOS

Международен съвет за паметниците и
природните забележителности

Публикувана през юни 2012 г. от Организацията на обединените нации за образование, наука и култура. 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France

© UNESCO / ICCROM / ICOMOS / IUCN, 2012
Всички права запазени.

ISBN 978-92-3-001075-1

Използваните в тази публикация обозначения и представянето на материала не представляват израз на становище от страна на ЮНЕСКО, Международния изследователски център за изследвания по консервацията и реставрацията на културните паметници (ИККРОМ), Международния съвет за паметниците и природните забележителности (ИКОМОС) и Международния съюз за опазване на природата и нейните ресурси (IUCN) относно правния статут на никоя държава, територия, град или зона или на техните власти или органи на управление, нито относно очертаванията на границите им.

Центърът за световното наследство към ЮНЕСКО, ИККРОМ, ИКОМОС, IUCN и други участващи организации не носят отговорност за грешки или пропуски, допуснати при превода на този наръчник от оригиналната му версия на английски език или произтичащи от грешки, съдържащи се в изходни данни, обект на интерпретация в наръчника.

Насърчава се използването/възпроизвеждането на този наръчник за нестопански цели безплатно, като винаги следва да се посочва първоначалния му източник.

ИККРОМ

Via di San Michele
13 I-00153 Rome
Italy
Тел.: +39 06 585-531
Факс: +39 06 585-53349
Имейл: iccrom@iccrom.org
<http://www.iccrom.org>

ИКОМОС

49-51, Rue de la Fédération
75015 Paris
France
Тел.: +33 (0)1 45 67 67 70
Факс: +33 (0)1 45 66 06 22
Имейл: secretariat@icomos.org
<http://www.icomos.org>

IUCN

Rue Mauverney 28
1196 Gland
Switzerland
Тел.: +41 (22) 999-0000
Факс: +41 (22) 999-0002
Имейл: worldheritage@iucn.org
<http://www.iucn.org>

Център за световно наследство на ЮНЕСКО

7, Place de Fontenoy
75352 Paris 07 SP
France
Тел.: +33 (0)1 45 68 18 76
Факс: +33 (0)1 45 68 55 70
Имейл: wh-info@unesco.org
<http://whc.unesco.org>

Снимка на корицата: Национален парк Букит Барисан Селатан / Наследство от тропически дъждовни гори на Суматра, обект на световното наследство (Индонезия)
Служители на Дружеството за опазване на дивата природа и Агенцията за националните паркове извършват мониторинг на обекта
© Marc Patry

Графичен дизайн, дизайн на корицата и предпечат: RectoVerso

*С подкрепата на Нидерландия
Министерство на
образованието, културата и
науката*

**Ministry of Education, Culture and
Science of the Netherlands**

За поредицата ресурсни наръчници за световното наследство

От приемането на Конвенцията за световното наследство през 1972 г. насам, Списъкът на световното наследство непрекъснато се развива и постоянно се разширява. Наред с това се очерта огромна потребност от предоставянето на държавите – страни по Конвенцията на насоки относно нейното прилагане. На различни експертни срещи и заседания и в резултат от Периодичното докладване се открие необходимостта от целенасочено обучение и развиване на капацитета в специфични области, в които държавите – страни по Конвенцията и управителите на обекти на световното наследство се нуждаят от по-голяма подкрепа. Разработването на поредицата ресурсни наръчници за световното наследство цели да задоволи тази потребност.

Публикуването на поредицата е съвместна инициатива на трите Консултативни органа на Конвенцията за световното наследство – Международния изследователски център за изследвания по консервацията и реставрацията на културните паметници (ИККРОМ), Международния съвет за паметниците и природните забележителности (ИКОМОС) и Международния съюз за опазване на природата и нейните ресурси (IUCN) и на Центъра за световното наследство към ЮНЕСКО в качеството му на Секретариат на Конвенцията. На своята 30-та сесия (Вилнюс, Литва, юли 2006 г.) Комитетът за световното наследство подкрепи тази инициатива и отправи искане към Консултативните органи и Центъра за световното наследство да започне работа по изготвянето и публикуването на няколко тематични Ресурсни наръчника. На 31-ата (2007 г.) и 32-ата (2008 г.) си сесия Комитетът одобри издателския план и прие приоритизиран списък със заглавия.

Редовно се провеждат заседания на Редакционната колегия, в която участват представители на всичките три Консултативни органа и на Центъра за световното наследство, на които се вземат решения за различни аспекти на изготвянето и публикуването им. В зависимост от темата, един от Консултативните органи или Центърът за световното наследство изпълнява ролята на водеща агенция, отговаряща за координацията за дадения наръчник, като окончателното му изготвяне се осигурява от Центъра за световното наследство.

Замисълът е ресурсните наръчници да предоставят конкретни насоки за прилагането на Конвенцията на държавите – страни по Конвенцията, органите за опазване на наследството, органите на местно самоуправление, управителите на обекти и местните общности, свързани с обекти на световното наследство, както и на други заинтересовани страни в процеса на идентификация и опазване. Те имат за цел да предложат необходимите познания и помощ за осигуряването на представителност и достоверност на Списъка на световното наследство, който да се състои от добре-защитени и ефективно управлявани обекти.

Наръчниците се разработват като лесни за ползване инструменти за изграждане на капацитет и повишаване на осведомеността за Конвенцията за световното наследство. Те могат да се ползват за самостоятелно обучение като самоучители, както и като учебни пособия при провеждане на семинари за обучение и следва да попълват основните положения, необходими за разбиране на текста на самата Конвенция и *Ръководните насоки* за прилагането ѝ.

Заглавията в тази поредица се публикуват във формата на документи онлайн във формат PDF, които могат да се свалят безплатно.

Списък със заглавия:

Управление на риска от бедствия за обекти на световното наследство (Managing Disaster Risks for World Heritage) (юни 2010 г.)

Подготовка на номинации за обекти на световното наследство (Preparing World Heritage Nominations) (Второ издание, ноември 2011 г.)

Управление на световното природно наследство (Managing Natural World Heritage)

Управление на световното културно наследство (Managing Cultural World Heritage)

Предисловие

За четиридесетте години на своето съществуване Конвенцията за световното наследство се доказва като най-успешния международен акт за признаване на най-забележителните места в природата по света, отличаващи се със своето изключително биоразнообразие, екосистеми, геология или великолепни природни явления. Конвенцията осигури международно признание на над 10 % от общата площ на защитените зони по света и макар все още да има някои празноти в Списъка на световното наследство, днес тя осигурява защита на една изключително стойностна извадка от нашето природно наследство.

В Списъка вече са вписани близо 1 000 природни и културни обекти и предизвикателство за Конвенцията сега е да гарантира, че ценностите, заради които тези обекти са включени в списъка, се поддържат в контекста на бързо променящия се и глобализиран свят. Конвенцията има за цел не само признание и популяризиране на тези изключителни места, номинирани за включване в списъка, държавите – страни по Конвенцията поемат ангажимента да ги опазват за днешното и бъдещите поколения. За да поддържат стойността и целостта на тези обекти, държавите – страни по Конвенцията трябва да направят необходимото, така щото те да се управляват по възможно най-високите стандарти.

Има богати извори на познание и най-добра практика относно управлението на защитени зони и този ресурсен наръчник не си поставя целта, нито има амбицията да замести литературата по въпроса. Вместо това, на първо място, стремежът е той да води мениджърите и хората от практиката в спецификата на управлението на даден обект на световното наследство, като се опира на понятието, заемащо централно място в Конвенцията – това за изключителното световно значение. Същевременно Наръчникът насочва към примери за съществуваща най-добра практика и ресурси, като служи на управите на обекти на световното наследство като пътеводител в наличната литература и документация.

Добрите практики в управлението на защитени зони и на обекти на световното наследство са в процес на непрекъснато развитие. Почти ежедневно управите се сблъскват с нови предизвикателства и поради това консервационните стратегии също трябва да търпят развитие. Ето защо решението този наръчник да се публикува под формата на електронен документ бе стратегически избор. Приканваме ви да го ползвате и да го дообогатявате като изпращате на Центъра за световното наследство своите коментари и споделяте опита си, за да могат те да достигнат до колегите ви, работещи в обекти по целия свят.

Кишоре Рао

Директор, Център за световно наследство на ЮНЕСКО

Благодарности

Автори – координатори

Сю Столтън и Найджъл Дъдли, Екуилибриъм Рисърч и Световна комисия за защитените територии към IUCN (WCPA) в сътрудничество с Питър Шейди, Одоната Кънсалтинг и Старши съветник към IUCN по световното наследство

Редактори и други съавтори

- Мариам Кенза Али, Служител по консервация на световното наследство, IUCN
- Щефан Аменд, Германско дружество за международно сътрудничество – Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ), Перу
- Тора Аменд, GIZ, Перу
- Марко Аренас Аспилкуета, Национален парк Уаскаран, Национална служба за защитените от държавата природни зони – Министерство на околната среда, Перу
- Тим Бадман, Ръководител на Програмата за световното наследство, IUCN
- Бен Боуер, Професор Емеритус по екологично право, Австралийски център за климатично и екологично право, Юридически факултет на Университета в Сидни, Австралия
- Джена Бун, Директор, Джогинс Фосил Институт, Канада
- Франсоаз Бюрен-Гилмен, Старши юрист, Център по екологично право към IUCN
- Робин Бушъл, Съпредседател на Експертната група по туризъм и защитени зони към IUCN WCPA и доцент, Център за културологични изследвания, Университет на Западни Сидни, Австралия
- Каролина Кастеянос, Мексико
- Клеър Кейв, Факултет по биология и екология, Университетски колеж Дъблин, Ирландия
- Найджъл Крохол, Съпредседател на Комисия на IUCN по екологичната, икономическата и социалната политика (CEESP) – WCPA, Стратегическо направление по общо управление, общности, равнопоставеност и права на поминък във връзка със защитените зони
- Джон Дей, Директор, Опазване и устойчиво използване на екосистемите, Управление на морски парк „Голям бариерен риф“, Австралия
- Ги Дебоне, Специалист по Програма „Природно наследство“, Център за световното наследство към ЮНЕСКО
- Наоми Доук, Регионална програма „Защитени зони“ на IUCN, Азия
- Йорг Елберс, Старши специалист, Програма „Защитени зони“ на IUCN, Регионален офис за Южна Америка
- Барбара Енгелс, Германска федерална агенция за опазване на природата – Bundesamt für Naturschutz (BfN)
- Чарли Фалзън, Обединено кралство
- Фрауке Флайшер-Догли, Фондация „Сейшелски острови“, Република Сейшели
- Анджана Форд, Координатор „Образование“, Юрски бряг, Обединено кралство
- Силви Гоайе, Международна фондация за Банк д’Арген – Fondation Internationale du Banc d’Arguin (FIBA), Мавритания
- Халед Алхам Хархаш, Сектор „Природна консервация“, Египетска агенция по въпросите на околната среда
- Марк Хокинс, Заместник председател (Наука, познание и управление на защитени зони) IUCN WCPA и доцент в Университета Куинсланд, Австралия
- Тилман Йегер, Специалист по управление на проекти на световното наследство, IUCN
- Брус Джеферис, Втори заместник председател, IUCN WCPA, Нова Зеландия
- Лиса Кинг, Университет Джеймс Кук Университет, Кернс, Австралия
- Светлана Л. Копилова, IUCN WCPA, Заместник председател, Стратегическо направление „Млади специалисти“
- Махер Махжуп, WCPA и Национална агенция за опазване на околната среда – Agence Nationale de Protection de l’Environnement, Тунис
- Харалд Маренчич, Общ секретариат за Ваденово море – Common Wadden Sea Secretariat
- Винод Б. Матхур, Декан, Факултет по науки за дивата природа, Индийски институт за дивата природа

- Brent A. Mitchell, Атлантически център за околната среда, Фондация Квебек-Лабрадор (QLF), Съединени американски щати
- Eduard Müller, Университет за международно сътрудничество – Universidad para la Cooperación Internacional и Председател на Работна група по обучение, IUCN WCPA и Централна Америка
- Efraim Mwangomo, Национален парк Килиманджаро, Обединена република Танзания
- Alen Pethi, Заместник председател по световното наследство, IUCN WCPA
- Jorge Renteria, Планински институт, Перу
- Jorge Rivas, Старши специалист по консервация, Фонд Натура – Fundación Natura, Еквадор
- S. Satyukumar, Индийски институт за дивата природа
- Ana Spensli и членове на Експертната група по туризъм и защитени зони, IUCN WCPA
- Gami Vidjessuria, Международен изследователски център за изследвания по консервацията и реставрацията на културните паметници (ИККРОМ)

Координация, Център за световното наследство към ЮНЕСКО

Весна Вуичич-Лугаси

Лаура Франк

■	Предисловие от Кишоре Рао, Директор на Центъра за световното наследство към –ЮНЕСКО	2
■	Благодарности	3
■	Предговор	6
1	Въведение и речник	9
	1.1 За кого е предназначен този Наръчник	
	1.2 Основни положения относно световното наследство	
	1.3 Предмет и цел на ресурсния наръчник	
	1.4 Основни ресурси за управители на обекти на световното наследство	
	1.5 Речник	
2	Контекст	20
	2.1 Изключителното световно значение – ключово понятие в Конвенцията за световното наследство	
	2.2 Декларация за Изключително световно значение	
	2.3 Заплахи за световното наследство	
	2.4 Застрашено световно Наследство	
	2.5 Приобщаване на местното население към процеса	
3	Планиране	35
	3.1 Нормативна рамка на процеса на планиране	
	3.2 Управленско планиране	
	3.3 Решения на Комитета за световното наследство	
	3.4 Граници на обектите на световното наследство	
4	Капацитет	48
	4.1 Устойчиви финанси	
	4.2 Специфика на финансовата подкрепа за обекти на световното наследство	
	4.3 Обучение и развитие на служителите	
5	Управленски процеси	57
	5.1 Устойчиво използване и споделяне на ползите	
	5.2 Програми за образование и интерпретация на световното наследство	
	5.3 Туризмът в обекти на световното наследство	
6	Постигане на реални резултати	73
	6.1 Мониторинг на обекти на световното наследство	
	6.2 Научно-изследователска дейност в обекти на световното наследство	
	6.3 Докладване на Комитета за световното наследство	
	6.4 Мониторинг на ефективността на управлението: <i>Enhancing our Heritage Toolkit</i>	
	Ресурси	84
	Приложения	90
	Информация за контакти	98

Предговор

Този ресурсен наръчник има конкретна цел: да помага при управлението на природни¹ ценности на територията на обекти на световното наследство.² Поради това той е насочен към природни и смесени обекти на световното наследство, както и към културни пейзажи (вписани по критериите за културно наследство). Предназначен е да помогне на управителите да разберат и въведат в управлението на природните обекти понятията и процедурите на световното наследство. Надяваме се, че всички управители и служители на обекти от световното природно наследство ще открият тук полезни насоки и ще намерят вдъхновение да проучат многобройните ресурси, предложени на вниманието им. Много от описаните принципи на управление са приложими за защитени зони от всякакъв тип, но тук е поставено специално ударение на тези управленски съображения, които са най-тясно свързани със статута на обект на световното наследство.

През последните години по обхванатите тук теми са изписани хиляди страници, затова може да се каже, че този относително тънък свитък може да служи само като въведение в принципите и открилите се като най-добра практика подходи при управление на световното наследство. Но ресурсният наръчник черпи от десетилетия опит в управлението на защитени зони и на световното наследство от много източници: ЮНЕСКО, IUCN и другите два Консултативни органа за световното наследство (ИКПРОМ и ИКОМОС) и от държавни и неправителствени организации, занимаващи се със защитени зони. Ето защо той представлява също така и документ – източник, който ориентира работещите на място служители в богатството от допълнителни ресурси и материал за най-добрата практика в управлението на консервацията.

Включването на природен обект в Списъка на световното наследство се основава на декларация, че той представлява специално място от Изключително световно значение (ИСЗ). Включването в Списъка носи със себе си и задължение – за страната и за тези, които пряко отговарят за него – да го управляват и да го запазят съгласно възможно най-високите стандарти. Обектите на световното наследство, които като площ представляват едва 1 % от сухоземната повърхност на планетата, се радват на най-високо национално и международно признание и подлежат на най-взискателен контрол. Разработените през годините процедури за оказване на това специално внимание образуват допълнителен слой от действия на национално ниво и на ниво обект, които могат да изглеждат сложни, особено за управители и служители тепърва започващи да работят на обекти, обозначени като част от световното наследство. Но за съществуването им има важни основания.

Обектите на световното природно наследство се вписват в Списъка поради превъзходни ценности, отнасящи се до пейзажа и други великолепни природни явления, геологични образувания, екосистеми и/или биоразнообразие. Ръководството следва да има физическа, финансова, политическа и практическа способност да гарантира, че тези ценности ще се поддържат за вечни времена. Поради високия си статут и престиж, за много хора обектите на световното наследство се явяват и образци, мерило или платформи за подобряване на националните мрежи от защитени територии. По тази причина, особено важно е ръководството да постига възможно най-високите стандарти на управление.

Статутът на обект на световното наследство носи много потенциални ползи както и съответните изисквания и свързани с него разходи. Сред потенциалните ползи се нареждат:

- засилване на националната гордост и престиж, свързани с притежанието на един от най-прочутите обекти в света;

¹ В момента се подготвя съпътстващ го наръчник за Управление на световното културно наследство, чието публикуване се планира за 2012 г.

² Терминологична бележка: термините „World Heritage site“ (обект/място на световното наследство) и „World Heritage property“ (обект/собственост на световното наследство) се използват като синоними навсякъде в този наръчник. Макар че „property“ се предпочита от ЮНЕСКО, „site“ носи повече смисъл за управителите на световното природно наследство.

- по-добра защита и дългосрочно съхранение в резултат на поемането чрез номинацията на обекта на национален ангажимент и на международната подкрепа за съхранението, което е главната цел на Конвенцията за световното наследство;
- обектът става част от глобална мрежа от обекти на световното природно наследство, което дава възможности за обмен на знания и опит, а понякога и за обмен на служители;
- възможности да се ползват от обучение, курсове и работни срещи, предназначени специално за управители и служители на обекти на световното наследство;
- достъп до звената за специализирана подкрепа в Централата на ЮНЕСКО в Париж и в Централата на IUCN в Гланд, Швейцария (вж. Информация за контакти, стр. 98), регионални офиси и комисии / мрежи, включително Националните комисии на ЮНЕСКО и Световната комисия за защитените територии на IUCN;
- възможности за допълнително финансиране, както от държавни, така и от други източници като например от частния сектор, партньорски НПО и специални фондове на световното наследство, благодарение на известността, породена от статута на обект на световното наследство и допълнителното доверие, което вероятно ще проявяват донорите благодарение на механизмите за контрол, осигурявани от Конвенцията;
- по-високи нива на контрол в национален и международен план, което може да стане стимул за по-добри нива на защита, например чрез проверки като част от Мониторинга в отговор на сигнал, мисии за подкрепа, които имат за цел оказване на помощ в управлението на обекти (вж. Раздел 2.3) и дори включване в Списъка на застрашеното световно наследство (вж. Раздел 2.4), в случай че се прецени, че ИСЗ на обекта е сериозно застрашено. Такова едно действие може да доведе до допълнително международно внимание и ресурси;
- добавена стойност като бранд за качество или за целите на маркетинга. От стойността на световното наследство като бранд може да се извлекат максимални ползи като се привличат туристически потоци, което води до повече приходи за страната.

Никое от тези преимущества не се появява като неизменен резултат от вписването в Списъка на световното наследство, но статутът на обект на световното наследство се явява инструмент, който може да се използва гравитно по описаните начини. Тези ползи вървят ръка в ръка с редица изисквания и потенциални разходи:

- Възможно е да се появят различни видове туристически натиск, сред които: допълнително социално разделение, натиск в посока на развитие на неустойчив туризъм и прилив на посетители, в резултат от нарасналата обществена видимост на обекта.
- Възможно е да се налага допълнителна отчетност пред Комитета за световното наследство на ЮНЕСКО, свързана в частност с изискването за периодично докладване.
- Засилва се задължението да се работи по-активно с по-широк спектър от заинтересовани страни, а не само тези на местно и национално ниво, да се обхванат световната общност и да се търси баланс, отчитайки техните виждания.
- Необходимост от допълнителен капацитет и финансиране, за да се реализират потенциалните ползи от световното наследство.
- Потенциал да не се оправдаят очакванията, ако вписването в Списъка на световното наследство не доведе незабавно до ползите и подкрепата, на които се е надявал обектът.

Този наръчник е изготвен от Международния съюз за опазване на природата (IUCN) – един от Консултативните органи, посочени поименно в Конвенцията за световното наследство. IUCN консултира Комитета за световното наследство относно вписването на обекти с природни ценности и докладва за конзервационното състояние на включените към момента обекти на световното наследство, като за целта използва своята мрежа от специалисти по цял свят. Поради това IUCN е много подходящ за задачата да разработи наръчник за управление на световното

Координацията по изготвянето на наръчника се извършва от Програмата на IUCN за световното наследство, чието седалище е в Централата на IUCN в Швейцария, която предоставя и подкрепа за дейността на IUCN в областта на световното наследство, паралелно с подкрепата от специалните консултанти и мрежата от регионални и национални офиси. Програмата е съсредоточена върху следните задачи:

- да допринася за разработването и осъществяването на Глобалната стратегия на Комитета за световното наследство като изготвя поредица от глобални обзорни документи, напр. като работи с държавите – страни по Конвенцията за идентифициране на празнотите в Списъците на световното наследство и Индикативните списъци („Ръководни насоки“, Точка 71);
- да оценява обекти, номинирани за включване в Списъка на световното наследство и да представя докладите за оценката пред Комитета за световното наследство („Ръководни насоки“, Точка 31e);
- да наблюдава консервационното състояние на обектите на световното природно наследство („Ръководни насоки“, Раздел IV);
- да извършва преглед на молбите за Международна помощ, внесени от държавите – страни по Конвенцията (вж. Раздел 4.2);
- да провежда обучение, изграждане на капацитет и други подобни инициативи, особено на регионално ниво и по места („Ръководни насоки“, Точка 37).

Освен специализираните си функции по отношение на световното наследство, задачите и мандатът на IUCN включват насърчаване на консервацията в защитените територии, така че интересът му да подпомага съхраняването на световното наследство не се изчерпва с официалната му консултативна роля. Работещият в IUCN екип се подкрепя от Експертна група по световното наследство, съставена от членове на Световна комисия на IUCN за защитените територии и други изтъкнати експерти, която има следните функции от името на Генералния директор на IUCN:

- да извършва преглед на новите номинации и да консултира/съгласува процеса на оценяване на ИСЗ, цялостността и ефективността на управлението;
- да съгласува препоръки и да предоставя консултации при уточняването на окончателния вариант на докладите, внасяни в Комитета за световното наследство по номинации на природни, смесени и културни пейзажи, които са били оценени или са били обект на преглед;
- да предоставя консултации в процеса на представяне на ежегодния доклад за консервационното състояние пред Комитета за световното наследство;
- да разглежда и да консултира IUCN по стратегията и политиката за световното наследство и по всички други свързани с него въпроси, по които постъпи искане за консултация или подкрепа от страна на IUCN.

1 Въведение и речник

Този наръчник предлага съвети относно управлението на обекти на световното природно наследство. Направен е преглед на задълженията, които се поемат, когато даден обект бъде включен в Списъка на световното наследство и са разгледани по-общите съображения, отнасящи се до управлението на важни консервационни зони. Той не представлява ръководство за *кандидатстване* за статут на обект на световното наследство (тази тема се разглежда в отделна публикация³), но може да служи като полезен ресурс от информация за обекти, възнамеряващи да внесат номинацията си.

1.1 За кого е предназначен този наръчник

Ресурсният наръчник е предназначен за всеки, който проявява интереси към световното наследство, по-специално:

1. Тези, които отговарят за управлението на обекти на световното природно наследство.
2. Управители и служители на защитени зони (напр. национални паркове, природни резервати, зони на дивата природа, коренни и съхранени от общността зони и т.н.), които съдържат или се съдържат на територията на обекти на световното наследство. Това често, но не винаги, са същите хора като посочените по-горе.
3. Местни общности и коренни народи, участващи в управлението или в съвместно-управление на обекти на световното наследство.
4. Институции (напр. правителства, междуправителствени органи и национални или международни неправителствени организации), натоварени със отговорности за сектора, участващи в осъществяването на консервационни проекти или проекти за развитие във и около обекти на световното природно наследство.
5. Общности и отделни лица, живеещи във или в близост до обект на световното природно наследство или за които има вероятност да бъдат засегнати от неговото обозначаване и управление, които искат да разберат или да се включат в управлението му.
6. Фирми, които работят във или в съседство с обект на световното природно наследство, включително в частност тези, чиято дейност се основава на ценностите на самия обект (напр. туризъм, основаващ се на редки биологични видове или такива със символно значение, като например планинските гори, или на важни пейзажи и геологични забележителности и т.н.).

1.2 Основни положения относно световното наследство

Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство (Конвенция за световното наследство) е един от най-старите и най-широко подкрепяните от измежду международните многостранни договори в областта на околната среда. Конвенцията за световното наследство е приета на Генералната конференция на ЮНЕСКО през 1972 г. и е ратифицирана (към началото на 2011 г.) от 187 страни (държави – страни по Конвенцията), което означава, че се радва на почти всеобща световна подкрепа. Конвенцията признава, че на Земята има места (както културни, така и природни), които представляват особена ценност за цялото човечество. Те имат ИСЗ за всеки гражданин на планетата и заслужават нашите колективни усилия, за да бъдат съхранени неизмеримите им ценности за днешното и за бъдещите поколения.

Много са мотивите, поради които държавите ратифицират Конвенцията за световното наследство. Но в сърцевината им може би е националната гордост и престиж, породени от номинирането и грижата за част от безценното наследство на планетата. Както отбелязва Центърът за световното наследство към ЮНЕСКО във връзка с Член 6 от Конвенцията за световното наследство, „Като зачитат изцяло националния суверенитет и без да накърняват разпоредбите на вещното право, предвидени в националното законодателство, държавите - страни по Конвенцията, признават, че защитата на световното наследство е дълг на цялата международната общност.“⁴

³ Preparing World Heritage Nominations („Подготовка на номинацията на обекта за включване в световното наследство“), 2011, Paris, UNESCO World Heritage Centre.

⁴ Уебсайт на Центъра за световното наследство към ЮНЕСКО: <http://whc.unesco.org>.

Докато ценността от ИСЗ е в основата на Конвенцията, актът отделя не по-малко значение и на цялостността, автентичността и необходимото ниво на грижи и защита. Включването в Списъка на световното наследство предполага, че качеството и състоянието на ценностите на обекта в бъдеще ще се поддържат и може би ще се подобряват. Не е достатъчно само ценностите да получат признание. Освен това е необходимо за тях да се полагат грижи, като се спазват най-високите международни стандарти на контрол и управление.

В двете определения – за „културно наследство“ и за „природно наследство“ – Конвенцията очертава четири различни типа обекти на световното наследство:

- Културни обекти, които отговарят на определението от Член 1 на Конвенцията (т.е. изпълняват един или повече от критерии i–vi) (вж. речник за по-подробна информация за критериите);
- Природни обекти, които отговарят на определението от Член 2 на Конвенцията (т.е. изпълняват един или повече от критерии vii–x);
- Смесени обекти, които удовлетворяват „частично или изцяло определенията както за културно, така и за природно наследство, предвидени в Член 1 и Член 2 на Конвенцията“ („Ръководни насоки“, Точка 46). Обектите следва да отговарят на един или повече от критерии (i)–(vi) и един или повече от критерии (vii)–(x);
- Културните пейзажи „представляват *“произведения, създадени съвместно от човека и природата”*, посочени в Член 1 на Конвенцията. Те онагледяват еволюцията във времето на човешкото общество и населените места, под влиянието на физическите ограничения и/или благоприятните възможности, породени от заобикалящата ги природна среда и на поредица от социални, икономически и културни сили, както външни, така и вътрешни“. („Ръководни насоки“, Точка 47).

Важно е да не се допуска объркване между смесени обекти и културни пейзажи. Смесените обекти се вписват едновременно по критериите за културно наследство (i)–(vi) и природните критерии (vii)–(x), тъй като те изпълняват и двете групи критерии независимо една от друга. ИСЗ на културните пейзажи се поражда не от техните културни или природни качества, оценени независимо едни от други, а от взаимовръзката между култура и природа.⁵

Конвенцията за световното наследство доведе до много успехи в консервацията. Везните се накланяха в полза на консервацията на наследството, когато се взимат национални решения към момента на номиниране, а и след като вписването е факт, чрез процедурите за мониторинг на консервационното състояние, които гарантират защитата, консервацията или съхранението на ценности с ИСЗ. Конвенцията се оказва мощен катализатор при спасяването на важно глобално наследство, за подобряване на консервацията и управлението на обекти, изграждане на по-качествен капацитет и обединяване на усилията на държавите в името на популяризирането на ценността на консервацията.

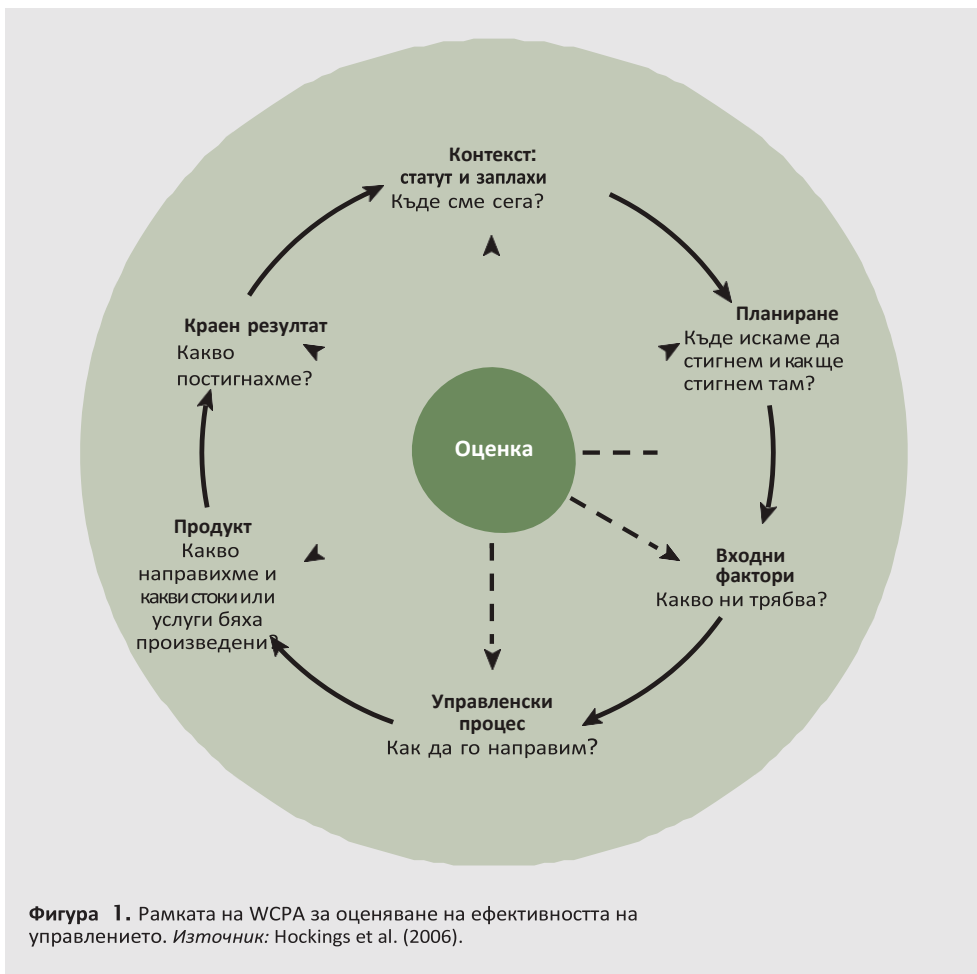
1.3 Предмет и цел на ресурсния наръчник

Никоя публикация не е в състояние да обясни всичко за управлението на световното природно наследство, тъй като за това би била нужна доста голяма и постоянно разширяваща се библиотечна сграда, а не една тъничка книга. Наместо това, тук се набляга на изясняването на въпроси, които вероятно ще са конкретни или тясно специфични за световното наследство и или направо да се предостави съответната информация, или – когато има нужда от още уточнения, да се обясни къде може да се намери тази информация. Не се предполага читателят да има предварителни познания за процедурите на световното наследство, затова е даден терминологичен речник, който да помогне на ползвателя да се ориентира из сложната паяжина от съкращения и технически термини, които придружават статута на обект на световното наследство и неговото управление.

⁵ T. Badman, P. Dingwall and B. Bomhard, 2008, Natural World Heritage Nominations. A Resource Manual for Practitioners („Номинации за световното природно наследство. Ресурсен наръчник за хората от практиката“), Gland, Switzerland, IUCN

Ресурсният наръчник е построен около рамка на ефективността на управлението (Фигура 1), разработена от IUCN за целите на работата му по темата за ефективността на управлението на защитени зони.⁶ В тази рамка се разграничават шест етапа в управленския процес: (1) разбиране на **контекста** на обекта чрез преглед на наличните ценности, заплахите и заинтересованите страни и по този начин се подготвя почвата за (2) **планиране** на управлението на обектите и (3) разпределянето на ресурсите и другите **входни фактори**, като всичко това била последвано от (4) поредица от **управленски процеси**, в резултат от които се получават (5) **продукти**, т.е. стоки и услуги, които водят до (6) консервационни въздействия или **крайни резултати**. В рамката е заложено понятието за адаптивно управление, което зорко следи променящите се условия и се стреми към непрестанно усъвършенстване. Пет раздела на наръчника (тъй като етапи 5 и 6 на рамката са обединени) се основават на ключовите теми на този управленски цикъл и всеки от тях включва поредица от примерни казуси.

След този уводен раздел, Ресурсният наръчник се заема с темите, отнасящи се до **контекста** (Раздел 2) и прави преглед на понятието „изключително световно значение“ (2.1) и изготвянето на Декларацията за изключително световно значение (2.2), която следва да се опише общата цел и посока на управление. Засягат се и още два други въпроса, които влияят на типа и основния център на внимание на **управлението**: заплахи за обекта и неговото ИСЗ (2.3 и 2.4) и привличането на местното население за участие в управлението (2.5).

Фигура 1. Рамката на WCPA за оценяване на ефективността на управлението. Източник: Hockings et al. (2006).

⁶ M. Hockings, S. Stolton, F. Leverington, N. Dudley and J. Courrau, 2006, 2nd edn, Evaluating Effectiveness: A framework for assessing management of protected areas („Оценяване на ефективността: Рамка за оценяване на управлението на защитени зони“) Gland, Switzerland, IUCN WCPA.

Доброто **планиране** (Раздел 3) е основополагащ фактор за ефективното управление. Изкуството на управлението на световното наследство се основава на това да се вземе контекстуалната информация, описана в Раздел 2, заедно с нормативните рамки, които очертават процеса на планиране (3.1), разработването на планове за управление (3.2) и препоръки за управлението на обекти, отправени на заседанията на Комитета за световното наследство (3.3). Този раздел включва също и кратко разглеждане на въпроса за границите (3.4), за които има специфични процедури, свързани с вписването в Списъка на световното наследство.

Тясно свързана с процеса на планиране е необходимостта да се гарантира, че обектът разполага с нужния **капацитет** (Раздел 4), т.е. входните фактори и ресурси като например финанси и експертни възможности, за да осъществи планираните дейности по управление. Разработването на устойчива финансова основа на управлението е обхванато в 4.1, а възможностите за ползване на целева финансова подкрепа, които могат да се ползват от обектите на световното наследство са представени в 4.2. Обучението и развитието на служителите се разглеждат в 4.3.

Дори при наличието на добро планиране и достатъчно ресурси, ефективната консервация в обект на световното наследство е осъществима само при условие, че изградените **управленски процеси** (Раздел 5) се основават на възможно най-добрите практики. Тъй като спектърът от управленски умения, които се изискват от управителите на обекти на световното наследство понякога може да изглежда замайващо пъстър, този Ресурсен наръчник насочва вниманието основно към три области на управлението, които са най-съотносими към прилагането на Конвенцията за световното наследство: устойчиво използване и споделяне на ползите (5.1), образование и интерпретация (5.2) и туризъм (5.3).

Раздел 6, за **постигането на реални резултати**, съчетава елементите на **продуктите и крайните резултати** от управленската рамка на Фигура 1, като се спира на двата основополагащи компонента, които са необходими, за да могат управителите да разберат дали постигат управленските си цели и съхраняват ИСЗ на обекта на световното наследство: мониторинг (6.1) и изследователска дейност (6.2). след това се прави преглед на различните въведени процедури, чрез които управителите на обекти следва да докладват резултатите от своето управление пред Комитета за световното наследство (6.3). Раздел 6.4 отново се обръща към рамката на IUCN за ефективността на управлението като въвежда понятието за ефективност на управлението и инструментариума *Enhancing our Heritage Toolkit (Укрепване на нашето наследство)* – методика, разработена специално, за да се ползва в обекти на световното природно наследство.

След Раздел „**Ресурси**“ (стр. 84), където се изброяват основните документи за световното наследство и свързани с тях материали раздел по раздел, с линковете, където те могат да се намерят, са дадени четири приложения. В **Приложение 1** се обобщава комплекс от показатели, които се срещат в целия Ресурсен наръчник. Във Въпросника за Периодичното докладване за обекти на световното наследство (описан в Раздел 6.3) се пита дали *ключовите показатели за измерване на консервационното състояние се използват в мониторинга и как се поддържат ценностите, съставляващи Изключителното световно значение на обекта*. Тъй като засега само някои обекти на световното природно наследство разполагат с такива показатели, на съответните места из целия текст се предлага поредица от възможни показатели, придружени с въпроси във формата, използван за Периодичното докладване. **Приложение 2** допълва ресурсите за всеки раздел с по-подробен списък на инструменти, които могат да бъдат полезни за управителите на обекти на световното наследство. **Приложение 3** се отнася до Раздел 5.3 и препредава „*Принципите за устойчив туризъм в обекти на световното наследство*“. Много обекти на световното наследство имат други международни обозначения, например – те могат да бъдат призната Рамсарска влажна зона (Конвенция за влажните зони) влажна зона, биосферен резерват или да им е била определена управленска категория по класификацията на IUCN. **Приложение 4** предлага кратък преглед на съотношенията между тези обозначения и системи и обозначение за световното наследство. В последния раздел, „**Информация за контакти**“, са дадени адреси на полезни организации, откъдето може да се получат по-нататъшни съвети и насоки.

1.4 Основни ресурси за управители на обекти на световното наследство

Би било добре всеки управител на обект на световното наследство да има под ръка някои ключови документи – ресурсите, към които се правят препратки навсякъде в този наръчник.

Ресурси за световното наследство

- **Уебсайт на ЮНЕСКО за световното наследство:** <http://whc.unesco.org/>. Сайтът съдържа изобилие от ресурси за Конвенцията и процедурите на световното наследство. Специфични за определен биом ресурси (напр. горски и морски) могат да се намерят на <http://whc.unesco.org/en/activities/>.
- **Конвенция за световното наследство:** Всички хората от практиката следва да са запознати с този текст (вж. <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>).
- **The 1972 World Heritage Convention: A Commentary** (Конвенцията за световното наследство от 1972 г. Коментар), edited by Francesco Francioni and Federico Lenzerini, Oxford University Press, 2008 (вж. <http://ukcatalogue.oup.com/product/9780199291694.do>).
- **“Operational Guidelines”** (Ръководни насоки): Те служат като ръководство за прилагането на Конвенцията. (вж. <http://whc.unesco.org/en/guidelines/>). В този наръчник се правят отделни препратки към някои точки от насоките. „Ръководните насоки“ редовно се преразглеждат и актуализират (последната версия е от 2011 г.). Препоръчително е управителите и участващите в управлението на обекти да проверят уебсайта на световното наследство, за да ползват актуалните версии.
- **Критерии:** За информация за критериите за световното наследство вж. <http://whc.unesco.org/en/criteria/>.
- **Стратегия за Списъка на световното наследство:** През 1994 г. Комитетът за световното наследство публикува своята Глобална стратегия за представителен, балансиран и достоверен Списък на световното наследство (Global Strategy for a Representative, Balanced and Credible World Heritage List). Подробности от глобалното изследване и анализите, извършени от Консултативните органи ИКОМОС и IUCN могат да се намерят на <http://whc.unesco.org/en/globalstrategy>.
- Всички решения на Комитета за световното наследство могат да се намерят в базата данни с решенията на <http://whc.unesco.org/en/решения/>. Когато въведете наименование на обект в полето за търсене, ще видите всички решения, отнасящи се до конкретен обект на световното наследство.

Документи за конкретен обект.

На уебсайта на Центъра за световното наследство има запис за всеки обект на световното природно наследство.

Вж. <http://whc.unesco.org/en/list>, за да намерите даден обект. За всеки обект има по няколко раздела в интернет, които могат да включват:

- основно описание, с информация за това кога и по кои критерии обектът е вписан и в много случаи ма линкове към актуалните новини, събития, дейности и т.н. За наскоро вписани или разширени обекти е включен раздел и за ИСЗ (вж. например записа за Природния парк Тубатаха Рийфс на Филипините, <http://whc.unesco.org/en/списък/653>), а в други случаи важни факти за обекта могат да се намерят в „Ресурси“, стр. 84;

Tubbataha Reefs Natural Park

Description Maps Documents Gallery Indicators Assistance

Brief Description

The Tubbataha Reef Marine Park covers 130,028 ha, including the North and South Reefs. It is a unique example of an atoll reef with a very high density of marine species; the North Islet serving as a nesting site for birds and marine turtles. The site is an excellent example of a pristine coral reef with a spectacular 100-m perpendicular wall, extensive lagoons and two coral islands.

Other Languages:
English French Arabic Chinese Russian Spanish

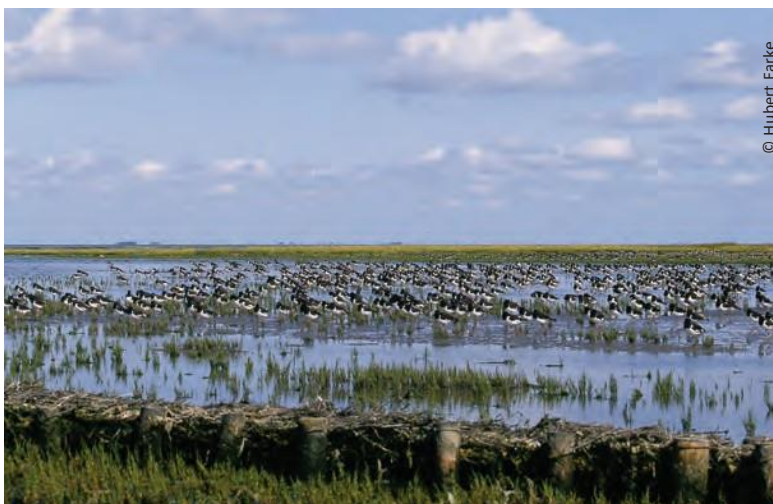
Philippines
Municipality of Cagayancillo, Province of Palawan
N8 57 12 E119 52 3
Date of Inscription: 1993
Extension: 2009
Criteria: (v)(x)(x)
Property : 130,028 ha
Ref: 653bis

Activities
News
Links

If you have been to Tubbataha Reefs Natural Park recently, please give us feedback through our partner TripAdvisor

1 Въведение и речник

- интерактивна **карта**;
 - **документи**, които съдържат линкове към оценки от Консултативни органи, доклади за консервационното състояние, резултати от периодичното докладване и решения на Комитета за световното наследство. Тъй като Декларацията за изключително световно значение (ДИСЗ) е относително ново понятие (вж. Раздел 2.2) и все още не са изготвени ДИСЗ за всички обекти, докладите от Раздел II „Периодично докладване“, където има такива, ще съдържат доста голямо количество основна информация;
 - **галерия** със снимки;
 - графично представяне на показатели на базата на честотата, с която обектът е обсъждан от Комитета за световното наследство през последните петнайсет години;
 - данни за получената от обекта Международна помощ.
- **Досие на номинацията**: Копия могат да се поискат от съответния държавен орган или от Центъра за световното наследство. Много може да се намери в раздел „Документи“ на страницата със записа за обекта на уебсайта за световното наследство. Например, досието на номинацията за **Ваденово море** може да се намери на <http://whc.unesco.org/en/list/1314/documents/>.

© Hubert Farke

Стридояди –
Ваденово море
(Германия/Нидерландия)

1.5 Речник

Консултативни органи

Член 8.3 от Конвенцията за световното наследство гласи, че Консултативните органи на Комитета за световното наследство са: ИККРОМ (Международният изследователски център за изследвания по консервацията и реставрацията на културните паметници) и ИКОМОС (Международният съвет за паметниците и природните забележителности) – за културните обекти; и IUCN (Международния съюз за опазване на природата) – за природните обекти. Смесените обекти и културните пейзажи се разглеждат съвместно от ИКОМОС и IUCN. Културните пейзажи са културни обекти, които представляват произведения, създадени съвместно от човека и природата. Основната роля на Консултативните органи е да предоставят съвети и подкрепа на Комитета за световното наследство. Ролята на всяка от организациите се разглежда по-долу.

Автентичност

Това е критерий за ИСЗ, приложим спрямо културни обекти, включително смесени обекти, който разглежда дали културната стойност е изразена „правдиво и достоверно“ чрез съответните отличителни белези като форма, концепция, материали, функция, традиции, обкръжение, език и дух. Документът от сесията в Нара относно автентичността (www.international.icomos.org/naradoc_eng.htm) дава практическа основа за проверка на автентичността.

Критерии за оценка на обекти на световното наследство

За да бъдат включени в Списъка на световното наследство, обектите трябва да имат ИСЗ и да отговарят на поне един от десет критерии за оценка (<http://whc.unesco.org/en/criteria/>). Критериите редовно се преразглеждат от Комитета, за да се отразява еволюцията на самото понятие „световно наследство“ и са обяснени в „Ръководните насоки“ (вж. по-долу). През 2011 г. критериите изискват номинирани обекти:

- (i) да представляват шедевър на човешкия творчески гений;
- (ii) да свидетелстват за важен обмен на човешки ценности, осъществяван през определен период или в определен културен ареал на света, намерил отражение в развитието на архитектурата или технологиите, монументалното изкуство, градоустройството или ландшафтния дизайн;
- (iii) да бъдат уникално или най-малкото изключително свидетелство за културна традиция или за цивилизация, жива или изчезнала;
- (iv) да представляват изключителен образец на определен тип сгради, архитектурен или технологичен ансамбъл или на пейзаж, илюстриращ значим(и) етап(и) от историята на човечеството;
- (v) да бъдат изключителен образец на традиционно човешко населено място, земеползване или мореползване, който е представителен за дадена култура (или култури) или за взаимодействието на човека с околната среда, особено когато е станал уязвим под въздействието на необратима промяна;
- (vi) да бъдат пряко или материално свързани със събития или живи традиции, с идеи или с вярвания, с художествени или с литературни творби с изключителна световна значимост. (Комитетът смята, че е препоръчително този критерий да бъде използван заедно с други критерии);
- (vii) да съдържат превъзходни природни явления или области с изключителна природна красота и естетическа важност;
- (viii) да бъдат изключително представителен пример за основните етапи в историята на Земята, в това число и свидетелства за наличие на живот, за протичащите значими геологични процеси в развитието на земните форми, както и значими геоморфологични или физиографски елементи;
- (ix) да бъдат изключително представителен пример за протичащи екологични и биологични процеси в еволюцията и развитието на сухоземни, сладководни, крайбрежни и морски екосистеми и съжителство на растения и животни;
- (x) да съдържат най-важните и значими за съхранението *in situ* на биологичното разнообразие естествени местообитания, в това число и такива, където се намират застрашени от изчезване видове, от ИСЗ от гледна точка на науката или консервацията.

За да се приеме, че даден обект е от ИСЗ, той трябва да отговаря и на условията за цялостност и/или автентичност (вж. определенията) и да разполага с адекватна система за защита и управление (вж. определенията), за да се осигури неговото съхранение.

Обща асамблея

В състава на Общата асамблея влизат всички държави – страни по Конвенцията, като тя се провежда веднъж на всеки две години по време на редовната сесия на Генералната конференция на ЮНЕСКО, за да избере членовете на Комитета за световното наследство. На своята сесия Асамблеята определя вноските във Фонда на световното наследство (вж. Раздел 4.2) приложим to всички държави – страни по Конвенцията и избира нови членове на Комитета за световното наследство (вж. по-долу), които да сменят оттеглящите се членове. Информация за изборния процес може да се намери на електронната страница за често задавани въпроси Election FAQs. Както Общата асамблея, така и Генералната конференция на ЮНЕСКО получават доклад от Комитета за световното наследство относно дейността му.

ИККРОМ

ИККРОМ (Международният изследователски център за изследвания по консервацията и реставрацията на културните паметници) е международна междуправителствена организация със седалище Рим, Италия. ИККРОМ е създаден от ЮНЕСКО през 1956 г. и учредителният акт му възлага функциите да осъществява програми за изследователска дейност, документация, техническа помощ, обучение и за повишаване на осведомеността на широката общественост с цел подобряване на съхранението на недвижимото и движимо културно наследство. По отношение на Конвенцията, специфичната роля на ИККРОМ включва: да бъде приоритетният партньор в обучението относно културното наследство;

мониторинг на консервационното състояние на културни обекти на световното наследство; да разглежда молбите за Международна помощ, постъпили от държави – страни по Конвенцията; и да предоставя становища и подкрепа за дейности за изграждане на капацитета (www.icrom.org).

ИКОМОС

Международният съвет за паметниците и природните забележителности е неправителствена организация, създадена през 1965 г. след приемането на Венецианската харта, за да популяризира доктрината и техниките на консервационна дейност. ИКОМОС предоставя на Комитета за световното наследство оценки на обекти с културна стойност, предложени за включване в Списъка на световното наследство, както и със сравнителни изследвания, техническа помощ и доклади относно консервационното състояние на вписани културни обекти (www.icomos.org).

Коренни и племенни народи

Определени в Конвенция (№ 169) на Международната организация на труда (МОТ) относно коренното население и племенните народи в независими държави като: „(а) племенни народи в независими държави, чиито социални, културни и икономически условия ги отличават от други части на националната общност и чиито статут се урежда, изцяло или отчасти, от техните собствени обичаи или традиции или от специални закони или подзаконовни актове; (б) народи в независими държави, които се смятат за коренни поради своя произход от населението, които са населявали страната или географски регион, към който страната принадлежи, към момента на завладяване или колонизация или установяването на сегашните държавни граници и които, без разлика на правния им статут, запазват някои или всички свои собствени социални, икономически, културни и политически институции.“

Нематериално наследство

„Нематериално културно наследство“ означава обичаите, формите на изразяване, знанията и уменията, признати от общностите, групите, а в някои случаи отделните лица като част от тяхното културно наследство. Наричано също „живо културно наследство“, то обикновено се изразява в една от следните форми: устни традиции; художествено-изпълнителско изкуство; социални практики, обреди и празненства; знания и обичаи, отнасящи се до природата и вселената; и традиционни занаятчийски умения.

През 2003 г. ЮНЕСКО прие отделна Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство. Конвенцията си поставя за цел опазване на нематериалното културно наследство; зачитане на нематериалното културно наследство на съответните общности, групи и отделни лица; съпричастност - на местно, национално и международно равнище, към значението на нематериалното културно наследство и важността на неговото взаимно признаване; и осигуряване на международно сътрудничество и Международна помощ. Пълната подробна информация за Конвенцията може да се намери на <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00006>.

Цялостност

Значението на „цялостност“ се описва в „Ръководните насоки“ по следния начин: „измерва целостта и непокътнатостта на природното и/или културното наследство и неговите отличителни белези. Ето защо, проверката за изпълнението на условията за цялостност изисква са се оцени степента, в която обектът: (а) притежава всички елементи, необходими за изразяване на неговата ИСЗ; (б) съществува в достатъчен размер, за да даде възможност за пълно представяне на съответните характерни черти и процеси, които обуславят значимостта на този обект; (с) се намира под влиянието на вредно въздействие, което се дължи на развитието и/или на липсата на поддръжка“ (Точка 88).

IUCN

IUCN (Международният съюз за опазване на природата) е глобална екологична мрежа. В съюза членуват над 1 000 държавни и неправителствени организации. В допълнение към своите над 1 000 служители, работещи в офиси по цял свят, съюзът може да разчита на близо 11 000 доброволци – учени в областта на науките за природата и обществото, юристи и експерти в областта на образоването в над 160 страни, които работят основно за неговите шест експертни комисии. Учреден е през 1948 г. (www.iucn.org).

Определение за „защитена зона“ и управленски категории на IUCN

IUCN определя „защитена зона“ така: „ясно определено географско пространство, признато, специално предназначено и управлявано, посредством правни или други ефективни средства, така че да се постигне дългосрочно опазване на природата със свързаните с тях услуги за екосистемата и културна стойност“, като определя и шест категории защитени зони (една – с подразделение) според модела на управление, които са обобщени в Таблица 1 и се разглеждат по-подробно в Приложение 4.

Таблица 1. Категории защитени зони на IUCN (2008 г.)

№.	Наименование	Описание
Ia	Строг природен резерват	Строго защитени площи, заделени за опазване на биологичното разнообразие, а също така и за геологически/геоморфологични забележителности, където посещенията, ползването и намесата от човека са строго контролирани и ограничени, за да се осигури защита на консервационните ценности.
Ib	Зона на дивата природа	Обикновено големи немодифицирани или незначително модифицирани площи, запазващи естествения си характер и влияние, които не са постоянно или значително населени и които се опазват и управляват така, че да се съхрани естественото им състояние.
II	Национален парк	Големи естествени или почти естествени площи, заделени за опазване на широко-машабни екологични процеси, заедно с биологичните видове и екосистемите, характерни за зоната, които също така осигуряват основа за екологично и културно съвместими духовни, научни, образователни, рекреационни и посетителски дейности.
III	Природен паметник или забележителност	Площи, заделени за опазване на специфичен природен паметник, който може да бъде земна форма, подводна планина, подводна пещера, геологическа забележителност като например пещера или дори жива забележителност като например вековна група вековни дървета.
IV	Територия за управление на местообитание / биологичен вид	Площи, които имат за цел опазването на конкретни биологични видове или местообитания и където управлението отразява този приоритет. Много защитени зони от Категория IV се нуждаят от редовна, активна намеса, за да се отговори на потребностите на конкретни биологични видове или за да се поддържат местообитания, но това не е изрично изискване на категорията.
V	Защитен сухоземен или морски пейзаж	Площ, където взаимодействието на човека и природата в течение на времето е обособило територия от забележителен характер със значима екологична, биологична, културна и пейзажна стойност; и където съхраняването на цялостността на това взаимодействие е жизнено важно за опазването и поддържането на зоната и свързаните с консервацията на природата и други ценности.
VI	Защитени зони с устойчиво използване на природни ресурси	Площи, които съхраняват екосистеми и местообитания, заедно със свързаните с тях културна стойност и традиционни системи за управление на природните ресурси. По правило те са големи, като по-голямата част от зоната е в естествено състояние, при което в една част от територията природните ресурси се управляват устойчиво и където не-индустриалното използване в неголяма степен на природните ресурси, съвместимо с опазването на природата, се смята за една от основните цели на зоната.

Ръководни насоки за прилагането на Конвенцията за световното наследство

Обикновено наричани просто „Ръководните насоки“, те помагат да се обясни прилагането на Конвенцията. Включват процедури за:

- вписване на обекти в Списъка на световното наследство и Списъка на застрашеното световно наследство;
- защита и консервация на обекти на световното наследство;

- предоставяне на Международна помощ от Фонда на световното наследство;
- мобилизиране на национална и международна подкрепа на Конвенцията.

„Ръководните насоки“ (които могат да се получат на английски, френски и португалски език) периодично се преразглеждат, за да се отразят решенията на Комитета за световното наследство. Сегашната (2011 г.) версия на насоките може да се намери на <http://whc.unesco.org/en/насоки/>. Когато в този Ресурсен наръчник се прави препратка към „Ръководните насоки“, в скоби се посочва съответната точка от тях.

Изключително световно значение

ИСЗ е описано в „Ръководните насоки“ като: „културна и/или природна значимост, която е толкова изключителна, че надхвърля националните граници и е всеобщо важна за днешното и за бъдещите поколения на цялото човечество. Поради това, постоянното опазване на това наследство е от най-голяма важност за международната общност като цяло.“ (Точка 49)

Защита и управление

Защитата и управлението на обектите на световното наследство, както е посочено в „Ръководните насоки“, трябва да гарантират, че ИСЗ, състоянието на цялостност и/или на автентичност към момента на вписване се поддържат или подобряват в бъдеще. (Точка 96)

Серийни обекти

Обект на световното наследство, който се състои от две или повече територии, които физически не са свързани, но са сродни, например поради това, че принадлежат към едно и също геологично или геоморфологично образувание, биогеографска област или тип екосистема и които заедно имат ИСЗ; това значение на ценност не би съществувало непременно в случай, че съставните части се разглеждат поотделно (вж. „Ръководни насоки“, Точки 137—39 за по-подробна информация).

Държави – страни по Конвенцията

Описва държави, които спазват Конвенцията за световното наследство и следователно са се съгласили да идентифицират и номинират обекти на своята национална територия, които да бъдат разгледани за вписване в Списъка на световното наследство. Подробна информация за ратификационния статус на държавите – страни по Конвенцията може да се намери на <http://whc.unesco.org/en/statesparties/>. Държавите – страни по Конвенцията идентифицират национални фокусни точки, които осигуряват прилагането на Конвенцията за световното наследство и при тях се получава цялата комуникация от Центъра за световното наследство.

Индикативен списък

Първата стъпка към вписването на обекти по Конвенцията, която една държава трябва да предприеме, е да „инвентаризира“ важните обекти на природното и културното наследство, разположени в нейните граници. Един от продуктите на тази „инвентаризация“ е проекто-списък с потенциални обекти на световното наследство, известен като Индикативен списък, който представлява прогноза за обектите, които Държава – страна по Конвенцията може да реши да внесе за вписване през следващите пет до десет години и който може да бъде актуализиран по всяко време. Това е важна стъпка, защото Комитетът за световното наследство не може да разгледа номинация за вписване в Списъка на световното наследство, преди обектът да е вписан в Индикативния списък на Държавата – страна по Конвенцията.

UNEP-WCMC

Световният център за мониторинг на консервацията (WCMC) към Програмата на ООН за околната среда (UNEP) управлява базата данни с обектите на световното наследство с природни ценности (www.wdpa.org/) и (www.protectedplanet.net/). UNEP-WCMC също има своята роля при оценяването на нови номинации за световното природно наследство като извършва цялостен глобален анализ на обекти със съпоставими ценности.

ЮНЕСКО

Мисията на Организацията на обединените нации за образование, наука и култура е да допринесе за изграждането на мир, изкореняването на бедността, устойчивото развитие и межкултурния диалог чрез образование, наука, култура, комуникация и информация.

Световна комисия за защитените територии (WCPA)

IUCN WCPA е една от шестте експертни комисии на IUCN. Комисията има над 1 400 члена по цял свят. Мисията на организацията е да насърчава изграждането и ефективното управление на представителна мрежа от сухоземни и морски защитени зони като интегрален принос към осъществяването на мисията на IUCN. Комисията е организирана по линията на различни региони, експертни групи и работни групи и осъществява жизнено важна връзка между широката си мрежа от експерти и дейността на IUCN по световното наследство чрез своята Консултативна група по световното наследство. Основните задачи на тази група са:

- да предоставя коментари по предложения за проекти за световното наследство с участието на IUCN и доклади за тях;
- да подпомага общото управление на текущи проекти;
- да предоставя съвети по други теми от областта на световното наследство в отговор на искания за консултации.

По-конкретно IUCN кани членове на WCPA да подпомагат извършването на технически оценки на всички нови номинации за включване в световното природно наследство и мисии за мониторинг.

Център за световното наследство

Центърът за световното наследство към ЮНЕСКО отговаря за ежедневното управление на Конвенцията за световното наследство. В Центъра, чието седалище е Париж, работят експерти по консервация от цял свят, които се осъществяват координацията между различните дейности в ЮНЕСКО, отнасящи се до световното наследство, включително управление на Конвенцията, организация на годишното събрание на Комитета за световното наследство, предоставянето на Международна помощ и координацията на доклади, образователни дейности, информация и комуникация. Центърът за световното наследство е пътят, по който може да се свържете с Комитета за световното наследство. Експертите на Центъра са организирани по регионални екипи (регионите на ЮНЕСКО са: Африка; Арабски държави; Азия и тихоокеански басейн; Европа и Северна Америка; Латинска Америка и Карибския басейн); и поредица от специализирани междусекторни теми. На уебсайта на Центъра (<http://whc.unesco.org>) съдържа богата информация, полезна за управителите на обекти на световното наследство.

Комитет за световното наследство

Комитетът за световното наследство заседава всяка година и се състои от представители от двайсет и една от държавите – страни по Конвенцията, които се избират от Общата асамблея за срок до шест години. Комитетът отговаря за прилагането на Конвенцията за световното наследство, определя предназначението на средствата от Фонда на световното наследство и разпределя финансовата помощ. Той решава дали даден обект следва да бъде вписан в Списъка на световното наследство; разглежда докладите относно консервационното състояние на вписани обекти и иска от държавите – страни по Конвенцията да предприемат действия, когато обектите не се управляват както трябва. Той също така взема решения относно вписването или заличаването на обекти от Списъка на застрашеното световно наследство и евентуалното заличаване на обекти от Списъка на световното наследство, в случай че бъде преценено, че се налага изключването им. Най-вероятно отделните обекти на световното природно наследство знаят за дейността на Комитета от решенията, които се взимат на заседанията на Комитета, които се съобщават на държавите – страни по Конвенцията и обектите на световното наследство от Центъра за световното наследство. Връзка с Комитета за световното наследство може да се установи през неговия Секретариат – Центъра за световното наследство (вж. Информация за контакти, стр. 98).

2 Контекст

Да се разбере контекста на дадения обект на световното природно наследство е сред най-важните първи стъпки към разработването на ефективно управление на обекта. Обектите на световното природно наследство се учредяват с цел да се съхранят специални ценности, така че разбирането на тези ценности и тяхната значимост е жизнено важно както с оглед на изграждането на системи за управление и изготвянето на оценка за това какви са заплахите за тези ценности и как те да бъдат защитени и да се подобряват. При обекти на световното наследство това управление, основаващо се на ценностите се опира на понятието ИСЗ и на ДИСЗ на всеки обект; ето защо това са първите два въпроса, които се разглеждат в този раздел. Разбирането на заплахите за ИСЗ се разглежда в контекста на включването в Списъка на застрашеното световно наследство, при което се откроява не само заплахите, пред които са изправени обектите, а и възможния процес за управлението на тези заплахите. Въвличането на местното население в управлението е в центъра на вниманието при световното наследство и важна междусекторна тема в целия процес на управление на световното наследство. Затова на този въпрос е посветен Раздел 2.5.

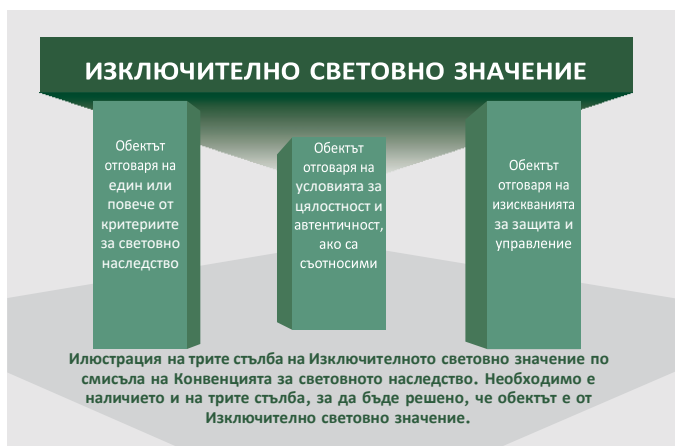
2.1 Изключително световно значение — ключово понятие в Конвенцията за световното наследство

ПОКАЗАТЕЛ

Обектите на световното природно наследство са примери за най-важните места в света по отношение на пейзажа, геологията, екологията и/или биоразнообразието. Повечето обекти на световното природно наследство обикновено са същевременно и защитени зони, което вече подсказва, че са специални места, в които се съдържат особени белези от голяма стойност. Но статутът на обект на световното наследство предполага много повече и в частност – обектът да е бил номиниран от националното правителство за включване в списъка като обект на световното наследство и впоследствие да е бил признат от Комитета за световното наследство като обект от ИСЗ. Обуславящите това изключително световно значение ценности са от огромна важност и следва да бъдат съхранявани и управлявани от отговарящата за тях държава – страна по Конвенцията, с подкрепа, която се предоставя от ЮНЕСКО, IUCN и международната общност. Ето защо ИСЗ определя основната насока за това как да се управлява всеки един обект на световното наследство.

Какви ценности следва да притежава един обект, за да бъде вписан в Списъка на световното наследство? Обектите на световното наследство са места, признати от Конвенцията за световното наследство като обекти от Изключително световно значение. ИСЗ е централното понятие в Конвенцията за световното наследство и в „Ръководните насоки“ то се определя като „културна и/или природна значимост, която е толкова изключителна, че надхвърля националните граници и е всеобщо важна за днешното и за бъдещите поколения на цялото човечество.“ (Точка 49)

Запазване на статута на обекта
· В добро състояние ли се намира ИСЗ на обекта?
· Адекватно ли се провежда консервацията на ИСЗ (напр. управление и защита)?

Фигура 2.
Трите стълба на Изключителното световно значение. Source: IUCN (2007).

За да бъде включен в Списъка на световното наследство, един природен обект трябва да изпълни условията на трите стълба на Изключителното световно значение (вж. Фигура 2):

- Критерии за оценка: Обектът на световното природно наследство трябва да отговаря на най-малко един от четири критерия, които могат да се обобщат като отнасящи се до природни явления или естетическа важност (vii), геология (viii), екосистеми (ix) или биоразнообразие (x) (номерацията следва тази на „Ръководните насоки“). Близко 80 % от обектите на световното природно наследство са вписани по два или повече критерия. Освен това има още шест критерия за културни обекти, които могат да се отнасят до някои смесени природни/културни обекти: относно човешкия творчески гений (i); обмена на човешки ценности (ii); цивилизациите (iii); типичните сгради или пейзажи (iv); представителните и застрашени човешки култури (v); и живи традиции от ключово значение (vi). Тези критерии са описани в пълнота в речника.
- Цялостност: В „Ръководните насоки“ също така ясно се казва, че за да бъде оценен като притежаващ ИСЗ, природният обект трябва да отговаря и на условията за цялостност. Това означава цялост и непокътнатост на обекта; по-общо казано – дали обектът на световното природно наследство: (i) съдържа всички съотносими екологични, геологични и/или пейзажни елементи, необходими за обосноваване на значението, заради което той е бил включен в списъка; (ii) съществува в достатъчен размер, за да може да съдържа ключовите особени белези на ИСЗ и да запази ценността си в течение на времето, и (iii) се намира в добро консервационно състояние.
- Автентичност: Това е допълнително изискване за културните обекти и е приложим спрямо смесени обекти; то разглежда дали културната стойност е изразена „правдиво и достоверно“ чрез съответните отличителни белези като форма, концепция, материали, функция, традиции, обкръжение, език и дух.
- Защита и управление: Третото изискване, посочено в „Ръководните насоки“, е всеки обект на световното наследство да разполага с адекватна система за защита и управление, за да се осигури съхраняването му. Ето защо очакването, че се осъществява ефективна защита и ефективно управление е заложено като изрично изискване, гарантиращо ИСЗ. Никога не е имало изискване обектът на световното природно наследство да бъде непременно и призната защитена зона и някои обекти, включени в Списъка по-отдавна, не са защитени зони. Но сега обикновено се очаква повечето от новите кандидатури за статут на световно природно наследство да удовлетворяват определението на IUCN за защитена зона (вж. речник за по-подробна информация), което предполага висока степен на защита чрез правни или други ефективни средства. Но само статутът на защитена зона не е достатъчен и от обектите на световното природно наследство се очаква да бъдат адекватно управлявани. Преди да се внесе в Комитета за световното наследство препоръка за включване на даден обект в списъка, се анализират широк кръг от съображения, отнасящи се до управлението, включително управленски капацитет и системи на планиране, както и устойчиво финансиране, като ефективността на управлението се проверява непрекъснато и посредством различните изисквания на Комитета за световното наследство относно мониторинга и докладването (вж. Раздел 6.3).

Всяка дума в словосъчетанието „изключително световно значение“ е важна, за да се разбере понятието, което то изразява:

- „изключително“ (англ. outstanding): IUCN отбелязва, че „Конвенцията за световното наследство си поставя за цел да даде определение на географията на превъзходната степен – най-изключителните природни и културни места на Земята“.
- „световно“ (англ. universal): приложното поле на Конвенцията е глобално, що се отнася до значимостта на обектите. По дефиниция, не може да се разглежда наличието на ИСЗ на обектите от национална или регионална гледна точка.
- „значение“ / „стойност“ / „ценност“ (англ. value): това, което прави един обект изключителен и световен е неговата „ценност“, което предполага ясно да се определи стойността на дадения обект и да се оцени в класация неговата важност на базата на ясни и единни стандарти, включително по отношение на признанието и оценката на неговата цялостност.

ИСЗ на обекта е основанието за вписването му в Списъка на световното наследство и следва също така да служи за основа на текущото управление и мониторинг на обекта. За много обекти на световното природно наследство, които вече се явяват защитени зони, това ще означава допълнителен слой от целенасочени дейности по планиране и управление, съсредоточени единствено върху ИСЗ. Това, обаче, е сложно нещо защото в течение на времето понятието ИСЗ се изменяше и доуточняваше. Настъпиха промени в терминологията и задълбочеността, с която се използва понятието ИСЗ, не винаги бе еднаква; същото се отнася и до прага на това както се смята за ИСЗ и тежестта, която му се придава в решенията за номинациите. От 2007 г. насам, когато Комитетът за световното наследство постигне съгласие да се впише даден обект в Списъка на световното наследство,

той приема и ДИСЗ, която съдържа мотивите, поради които обектът се смята за достоен за включване в Списъка на световното наследство. В наши дни ДИСЗ има централна роля в процедурата на Периодично докладване за световното наследство, където се изисква обектите, номинирани преди 2007 г. да изготвят ретроспективни декларации за ИСЗ; както е посочено в следващия раздел.

ПОКАЗАТЕЛ

Декларация за изключително световно значение

· Адекватна ли е ДИСЗ или е нужно да се преразгледа?

2.2 Декларация за изключително световно значение

ДИСЗ има за цел да обясни ясно общото разбиране за мотивите за вписване в Списъка на световното природно наследство и за това какво е нужно да се управлява, за да се поддържа ИСЗ в дългосрочен план.

Защо са важни ДИСЗ

Напоследък документите по номинацията вече включват Декларация за ИСЗ (ДИСЗ), която подлежи на приемане от Комитета за световното наследство, където изрично се посочват уникалните ценности на обекта и кои от 10-те критерия за оценка се съдържат в неговото ИСЗ. Например, Вулканичният остров Чеджу и лавовите му тръби (Република Корея) са включени в Списъка, защото системата от образувани от лавата тунели Джеомунореум се смята за най-прекрасната пещерна система от този тип на света (критерий vii) и защото щитовидният вулкан, изграден върху континентална плоча, с характерен конус от туфи и лавови тръби, е световна рядкост в своето тектонично и екологично обкръжение (критерий viii). Дъждовните гори на Ацинанана (Мадагаскар) са включени в Списъка, защото притежават изключително редки типове гора върху стръмен терен, с огромно богатство на биологичното разнообразие, отразяващо особености на геологията и местността (критерий ix) и изключителен в глобален план ендемизъм на 80–90 % от срещаните там биологични видове (критерий x). В тези декларации се описва също така състоянието на обекта по отношение на неговата цялостност и/или автентичност и системите за защита и управление.

© IUCN / Peter Dingwall

Пещерата Данчеомиул с пещерни отложения (спелеотеми), Вулканичният остров и лавовите тръби на Чеджу (Република Корея)

© Проект на ЮНЕСКО в Мадагаскар - В. Leclercq

Събрание на общността, Дъждовните гори на Ацинанана (Мадагаскар)

Но за много обекти засега няма ДИСЗ, одобрени от Комитета за световното наследство. Това не означава, че ИСЗ на тези обекти не е било признато, а по-скоро че ИСЗ, което е било прието за присъщо от Комитета към момента на вписване, не е било изразено в одобрен формат. В случаите, когато липсва ДИСЗ, е необходимо да се изготви ретроспективна Декларация, както може да се *заклучи* по аналогия с други декларации в документа на номинацията или оценката на Консултативния орган, като например: *причини за номинацията, обосновка на номинацията, декларации за значимост, изключителна световна значимост, декларации за световна значимост*, и др. подобни. Освен това, критериите за вписване често на практика представляват описание на ИСЗ. В тези случаи, ретроспективната ДИСЗ може да се състои от преоформяне (и

преоценка) на съществуващите декларации и одобряването ѝ от IUCN и Комитета за световното наследство би следвало да бъде относително лесно. При все това, това е процедура, която ще бъде изключително полезна, ако в нея са включени редица участници (напр. управители на обекти, местни общности, заинтересовани страни, изследователи и т.н.). В такъв случай тя може да бъде източник на ценен опит по провеждане на преговори и комуникация, вместо работата по ДИСЗ да се възлага на някакви външни консултанти. Важно е да се отбележи, че ДИСЗ трябва да отразява ИСЗ на обекта *към датата, на която е бил вписан* в Списъка на световното наследство; същевременно обаче, разделът за Защита и управление следва да бъде актуален и да излага най-актуалната организация на управлението.

За Комитета за световното наследство и Консултативните органи, ДИСЗ стана основна изходна база за мониторинг, включително при Периодичното докладване, потенциално докладване за консервационното състояние (Мониторинг по сигнал), изменения на граници, промени в наименованието на обект и при евентуално включване в Списъка на застрашеното световно наследство. ДИСЗ също така служи като еталон от най-висок порядък, спрямо който следва да се претегля всяко решение относно евентуалното заличаване на обекта от Списъка на световното наследство. Тъй като ИСЗ е толкова важно, всякакви промени трябва да бъдат подложени на оценка от Консултативните органи (в случаите на обекти на световното природно наследство – от IUCN) и да получат одобрението на Комитета за световното наследство. Държавите – страни по Конвенцията трябва да представят декларации, в които се предлагат промени в ИСЗ, на Центъра за световното наследство, като в тези декларации трябва да се прави преоценка на доводите и доказателствата в подкрепа на промяната на ИСЗ. Процесът на оценяване може да трае най-малко осемнайсет месеца, считано от датата на подаване).

Изготвяне на ДИСЗ

ИКОМОС, ИККРОМ, IUCN и Центърът за световното наследство към ЮНЕСКО разработиха подробно указание за изготвянето на *Ретроспективни декларации за изключително световно значение за обекти на световното наследство*, с което трябва да се направи справка, преди да се започне изготвянето на ДИСЗ. Указанието, както и много примери за ДИСЗ, одобрени от Комитета за световното наследство, вече могат да се намерят на уебсайта за световното наследство (вж. Ресурси, стр. 84). Указанието представя идеи за процедури за съставяне на ретроспективна ДИСЗ и за представянето ѝ за одобрение от Комитета за световното наследство и предлага процес за изготвяне на ДИСЗ. Основните раздели на ДИСЗ следва да бъдат: (1) кратко резюме; (2) основание за критериите; (3) декларация за цялостност (за всички обекти); (4) декларация за автентичност (за обекти, номинирани по критериите i до vi) и (5) изисквания за защита и управление. Всеки от тези раздели е застъпен в указанията относно ретроспективните ДИСЗ. Те следва да са относително кратки, като общата дължина на ДИСЗ да е между две и четири страници.

2.3 Заплахи за световното наследство

Разпространено е схващането, че след като веднъж обектът на световното наследство бъде номиниран и вписан, неговите ценности ще бъдат съхранени. Уви, това не винаги е така. Макар че, за съжаление, са малко на брой обектите на световното природно наследство, които да не се сблъскват с някакъв вид заплаха. Ефектът, който тези заплахи оказват на даден обект ще зависи от това как се оценяват заплахите и от управленските действия за ограничаване на заплахите. В случай, че заплахите за обекта стават по-сериозни, има две процедури за световното наследство, разработени с цел да помогнат на обектите да управляват заплахите ефективно. Първата е докладването за консервационното състояние (т.е. Мониторинг по сигнал) (вж. по-долу), а втората – включване в Списъка на застрашените обекти (вж. Раздел 2.4), която представлява инструмент, който да се използва в краен случай, ако Мониторингът по сигнал не е в състояние да доведе до необходимата управленска реакция и ИСЗ е поставено пред огромна заплаха.

Оценяване на заплахи

Заплахите за защитените и други консервационни зони биват най-различни — от глобални заплахи, отнасящи се до изменението на климата, през заплахи от регионален мащаб, като например разпокъсване на местообитание, до локализираните проблеми като браконьерство, прекомерни въздействия от посетители и депониране на отпадъци. Разработването и прилагането на стратегии за реакция на тези заплахи е съществена част от управлението на защитените зони.

ПОКАЗАТЕЛ

Заплахи за изключителното световно значение
· *Сериозно ли е застрашено ИСЗ на обекта?*

Същото важи за обектите на световното природно наследство. Но тъй като опазването на тези обекти е задължение на световната общност, Центърът за световното наследство и Консултативните органи разполагат със специални механизми за мониторинг и реагиране на тези заплахи. Само в случай, че възникващите заплахи бъдат преценени като достатъчно сериозни, за да уронят ИСЗ или цялостността на обекта, те започват формалните процедури, създадени в рамките на Конвенцията, за да се смекчат възможните последици от заплахите.

Сигурно много обекти на световното природно наследство на този етап вече разполагат с методики за оценка на заплахите. За желаещите да направят такива оценки, инструментариумът *Enhancing our Heritage Toolkit* (вж. Раздел 6.4) включва инструмент за оценка на заплахите (Инструмент 2), който помага на управителите да анализират взаимовръзката между причините и въздействията на заплахите и също така да планират какви неотложни реакции следва да се изградят като се съсредоточат върху онези заплахите, за които има най-голяма вероятност да повлияят на ИСЗ на обекта. Преработената редакция на електронния въпросник за Периодичното докладване (вж. Раздел 6.3) съдържа инструмент, който да бъде от помощ на управителите при оценяване на факторите, засягащи техните обекти, който също да се използва и като инструмент за бегла оценка на заплахите. Голяма част от работата по разработването на оценки на заплахите е повлияна от публикацията на Програмата на Американската агенция за международно развитие (USAID) „Подкрепа за биоразнообразието“, озаглавена „*Is Our Project Succeeding: A Guide to Threat Reduction Assessment for Conservation*“ (*Успешно ли се развива нашият проект: Пътеводител за оценка на намаляването на заплахите пред консервацията*) (вж. Ресурси, стр. 84, за подробности).

Доклади за консервационното състояние

Центърът за световното наследство и IUCN следят консервационното състояние на природните обекти, вписани в Списъка на световното наследство. Ако получат доклади относно появяващи се заплахи за ценностите или цялостността на обекта или за въпроси, отнасящи се до защитата или управлението на обекта, те предприемат мерки да проверят докладите и след това изискват информация от държавата – страна по Конвенцията за характера и сериозността на заплахите.

Ако изглежда, че заплахите са сериозни, се изпраща мисия (мисия за Мониторинг по сигнал) на място в обекта, за да се провери положението и да се обсъди потенциалната управленска реакция. Комитетът за световното наследство може да поиска от мисията да извърши преглед на консервационното състояние на обекта в случай, че:

- има индикации за една или повече заплахите а обекта;
- е необходимо проследяване на изпълнението на предишни решения на Комитета за световното наследство;
- е получена информация за някаква заплаха или увреда или загуба на ИСЗ, цялостността и/или автентичността.

Такива мисии имат възможност да привлечат и външни експерти, които да помогнат в разрешаването на конкретни проблеми, които могат да възникнат. Докладите за консервационното състояние всяка година се координират от Центъра за световното наследство и трябва да се внесат от държавите – страни по Конвенцията в срок до 1 февруари на годината, следваща годината, през която Комитетът за световното наследство е поискала изготвянето на доклада.

На основата на информацията, предоставена от държавата – страна по Конвенцията и резултатите от мисията за мониторинг, експертите могат да решат да изпратят на Комитета за световното наследство Доклад за консервационното състояние и да предложат управленски действия, чрез които да се реагира на конкретните проблеми посредством процедурата на вземане на решения (вж. Раздел 3.3).

Като се привлече вниманието и подкрепата на професионалната общност от специалисти по световното наследство, което често става в резултат от процедурата за вземане на решения в Комитета за световното наследство, често помага да се разрешат проблемите с възможните заплахите. Изключително важно е управителят на обекта да вземе предвид тези препоръки и да съобрази с тях действията, които ще се предприемат като реакция на заплахите. Например, мексиканската държава отказа да одобри искане за нов устройствен план за разширяване на площите за добив на сол, след като Комитетът за световното наследство предупреди за отрицателните въздействия, които това би имало върху **Резервата за китове Ел Вискаино**. Отговорността за осъществяване на управленските действия, с които да се реагира на появяващи се заплахите, е на държавите – страни по Конвенцията, на базата на решенията и препоръките на Комитета и съветите на Консултативните органи.

© Evergreen

Резерват за китове Ел Вискаино
(Мексико)

В случай че Комитетът за световното наследство продължава бъде обезпокоен за консервационното състояние на дадения обект след проведения Мониторинг по сигнал, обектът може да бъде включен в Списъка на застрашеното световно наследство (вж. по-долу).

2.4 Застрашено световно наследство

В този раздел се разглежда какво се случва с природните обекти под заплаха и в частност как и защо някои обекти се включват в списъка като „застрашени“ и какви са процедурите за изключване на обекти от списъка.

Комитетът за световното наследство може да включи обект в Списъка на застрашеното световно наследство, ако е застрашено ИСЗ на обекта на световното наследство, но има възможност тази заплаха да се управлява („Ръководни насоки“, Точка 181). Когато бъде вписан в този Списък, Комитетът може да предостави спешна помощ от Фонда на световното наследство (вж. Раздел 4.2). Включването в списъка е и призив към международната общност, с който се предупреждава, че има опасност обектът за загуби своето ИСЗ. Вписването води до изготвянето и прилагането на програма от коригиращи мерки и мониторинг, съгласувана със съответната държава – страна по Конвенцията.

В случаите, когато бъдат открити сериозни проблеми, които застрашават ИСЗ на обекта, обектът първоначално се идентифициран чрез включване в процедурата за списъка, която се контролира от Комитета за световното наследство. „Ръководните насоки“ определят критериите, по които обектът може да бъде включен в списъка като застрашен (Точки 178–80). За природни обекти, тези критериите са:

Установена опасност: „Обектът е заплашен от конкретна и доказана непосредствена опасност, като например:

- (i) сериозно намаляване на популацията на застрашените биологични видове или на другите биологични видове от ИСЗ, за чиято защита е бил правно установен обектът, вследствие или на природни фактори като например заболяване или човешки фактори като например браконьерство;
- (ii) остро влошаване на природната красота или научната ценност на обекта, като например вследствие на заселване на хора, изграждане на водни съоръжения, които заливат важни части от обекта, индустриални или селскостопански дейности, включително използване на пестициди и изкуствени торове, мащабни обекти на благоустройството, минни дейности, замърсяване, сеч, събиране на дърва за огрев и т.н.
- (iii) Навлизане на човека в границите на обекта или в зони, откъдето обектът се охранява, което заплашва неговата цялостност.“

Потенциална опасност: „Обектът е изправен пред големи заплахи, които биха могли да имат пагубни последици за присъщите му характеристики. Тези заплахи биват, например:

- (i) изменение на правния защитен статут на зоната;
- (ii) планирани проекти за преселване или стопанско развитие на територията на обекта или разположени така, че въздействията от тях заплашват обекта;

- (iii) избухване или заплаха от въоръжен конфликт;
- (iv) липса на управленски план или управленска система или наличие на неадекватни такива, или тяхното непълно прилагане;
- (v) заплашващи въздействия на климатични, геологични или други фактори на околната среда.“

Обектите могат да бъдат вписани в Списъка на застрашеното световно наследство по искане на държава – страна по Конвенцията. Някои страни подават такова искане, за да насочат вниманието на национално равнище към проблемите на обекта и да получат подкрепа за разрешаването им (както в дадения по-долу пример с **Национален парк Евърглейдс**). В повечето случаи, вписването в Списъка на застрашените обекти се препоръчва от Центъра за световното наследство и IUCN, на основание на констатациите на мисия за мониторинг, изпратена по искане на Комитета и по покана на държавата – страна по Конвенцията, когато мисията е установила, че са налице горепосочените условия за включване в Списъка на застрашените обекти. В някои случаи на потенциална опасност, Центърът за световното наследство препоръчва включване в Списъка на застрашените обекти без да е имало мисия, по-специално – когато обектите са засегнати от избухването на въоръжен конфликт и е невъзможно да се изпрати мисия или когато внезапно възникне потенциална заплаха.

Включването в Списъка на застрашените обекти не се възприема еднозначно от всички засегнати страни. Някои страни подкрепят включването в Списъка на застрашените обекти като начин да се подобри опазването им. Други, обаче, искат да избегнат включването си в Списъка, което според тях е израз на собствената им неспособност да защитават тези обекти. Включването в Списъка на застрашените обекти не бива да се смята за санкция, а по-скоро като инструмент да се предупреди световната общност, да се идентифицират нуждите и да се очертаят приоритетите за влагане на инвестиции в опазването. Например, включването в Списъка на петте обекта на световното природно наследство в Демократична република Конго (ДРК) доведе до значителна проява на международно сътрудничество в помощ на опазването на тези обекти по време на гражданските безредици (вж. Раздел 3.4). Национален парк Евърглейдс на два пъти бе включван в Списъка по искане на Съединените американски щати, поради сериозно и продължаващо влошаване на водната му екосистема. Последното включване в Списъка – през 2010 г. – бе съпроводено от искане от страна на САЩ експерти на Центъра за световното наследство и IUCN да посетят обекта и да направят оценка на консервационното му състояние и подпомогнат усилията за постигане на желаното консервационно състояние. През 2010 г. Комитетът за световното наследство приветства искането за вписване и насърчи САЩ да продължава да прилага коригиращи мерки за възстановяване и опазване на обекта.

Лагер на охраната на Национален парк Гарамба (ДРК)

Национален парк Евърглейдс (САЩ)

Основната цел на включването в Списъка на застрашените обекти е да не се допусне загуба на ценност от ИСЗ (което би предполагало изключване от списъка), а в случаите, когато е настъпило уронване на ИСЗ под въздействието на установена опасност – да се идентифицират необходимите действия, за да се възстанови ИСЗ. Тези необходими действия – така наречените „коригиращи мерки“ – се разработват обикновено от държавата – страна по Конвенцията съвместно с Центъра за световното наследство и Консултативните органи по време на мисия за мониторинг и впоследствие официално се одобряват от Комитета, заедно с ориентиrowъчен график.

Освен това, през последните години имаше случаи, когато Комитетът също се е обръщал към държави – страни по Конвенцията, с помощта на Центъра за световното наследство и Консултативните органи, с искане да идентифицират показатели за мониторинг на възстановяването на ИСЗ и подпомогнат вземането на решение за изваждане в бъдеще на обекти от Списъка на застрашените обекти – така нареченото „Желателно консервационно състояние с оглед на заличаване от Списъка на застрашеното световно наследство“ (ЖКСЗСЗСН). За да се демонстрира, че действията по управление са успешни, също е необходимо да има системи за мониторинг и оценка. В това отношение, особено ефективни се оказват системи за мониторинг като например *Enhancing our Heritage Toolkit* (вж. Раздел 6.4), както и системите за ефективен мониторинг и докладване.

Коригиращите мерки, начертани от Комитета за световното наследство и ЖКСЗСЗСН на обект от Списъка на застрашените обекти са тясно свързани. ЖКСЗСЗСН се състои от четири ключови елемента:

1. **Показатели за мониторинг на възстановяването**, които се отнасят до ИСЗ на обекта (ценности, цялостност, както и защита и управление), както е посочено в ДИСЗ.
2. **Обосновка на избраните показатели**, например — може да се изтъкне, че горската покривка е подходящ показател за горски обект, вписан по критерии (ix) или (x), защото има основополагащо значение за поддържане на биоразнообразието;
3. **Метод за проверка за всеки показател**, например – чрез проучвания на ценностите на обекта (напр. проучвания на популации от дивата природа, проучвания на размера и състоянието на местообитание), или мерки за особена защита или управленски мерки (напр. редовно посещение от патрули, приемане на закони или политики); и
4. **Общ график за прилагането на коригиращите мерки и за ЖКСЗСЗСН**, който трябва да е реалистичен и да предвижда достатъчно време за осъществяването на коригиращите мерки и провеждането на адекватен мониторинг на показателите за ЖКСЗСЗСН.

Целта на изброените по-горе показатели за ЖКСЗСЗСН е да се осигури целенасочен и прозрачен начин на оценяване дали към момента даден обект е достатъчно възстановен, за да бъде изваден от Списъка на застрашеното световно наследство или не. Предвид на тази цел, избраните показатели трябва да отразяват заложените от Комитета коригиращи мерки.

Например, ЖКСЗСЗСН за Национален парк Симиен (северна Етиопия), който бе разработен след Мониторингова мисия по сигнал в обекта през 2009 г., съдържа общо шест показателя: два екологични показателя и по един показател за присвояване на защитен статут на гранични зони, паша, селско стопанство и популация и алтернативни видове поминък. Тези показатели, на свой ред, отразяват четирите коригиращи мерки, определени от Комитета през 2006 г.: разширяване на парка (което вече е било факт към момента на мисията през 2009 г.), присвояване на защитен статут на гранични зони, намаляване на броя на селскостопанските животни и алтернативни видове поминък. Освен това, два екологични показателя (тенденции на подобряване на популациите на етиопски кози и етиопски вълк) не се основават на коригиращите мерки, но са необходими базисни показатели за състоянието на ценностите, заради които обектът е вписан, както е документирано в ДИСЗ.

© UNESCO / Guy Debonnet

Заседание на управителите – Национален парк Симиен (Етиопия)

Взаимовръзката между ДИСЗ, включването в Списъка на застрашените обекти, коригиращите мерки и ЖКСЗСЗСН може да се обобщи по следния начин:

- В ДИСЗ се определя ИСЗ на дадения обект и се посочва какво е нужно да се управлява в дългосрочен план.

- включването в Списъка на застрашените обекти отбелязва факта, че има риск даденият обект да загуби или вече губи ИСЗ, заради което е вписан в Списъка на световното наследство.
- Коригиращите мерки идентифицират действията, необходими за поддържането и възстановяването на ИСЗ.
- ЖКСЗСЗСН определя нивото на поддръжка / възстановяване на ИСЗ, необходимо за изваждане на обекта от Списъка на застрашените обекти.

Заличаване от Списъка на световното наследство

В случай, че обектът загуби характеристиките, на основание на които е бил вписан в Списъка на световното наследство, Комитетът може да вземе решение за изваждане на обекта от него. Един обект може да бъде заличен от Списъка, в случай че:

- състоянието му се влоши дотолкова, че той загуби характеристиките, които са определили включването му в Списъка на световното наследство; и
- присъщите му качества са били застрашени в следствие от дейността на човека още към момента на номинирането му, а необходимите коригиращи мерки не са били предприети в предложения срок. („Ръководни насоки“, Точка 192)

Единственият природен обект, който досега е бил заличен от Списъка, е Резерватът за арабски орикси (Оман). През 2007 г. Комитетът за световното наследство извади обекта от Списъка поради взетото от Оман решение да намали територията на защитената зона с 90 %. Тази промяна в статута на зоната, а оттам – и в законовата му защита, постави под въпрос цялостността и защитата на обекта, което се отрази на запазването на неговите ценности.

ПОКАЗАТЕЛ

Взаимоотношения с местното население

- *Отношенията със заинтересованите страни в обекта помагат ли за ефективното опазване на ИСЗ на обекта?*
- *Намират ли се ефективни решения за потребностите на местните заинтересовани страни като част на системата за управление на обекта и справедливо ли се поделят ползите, осигурявани от обекта на световното наследство с местното население?*

2.5 Приобщаване на местното население към процеса

Една от целите, заемащи централно място в Конвенцията за световното наследство, е насърчаването на участието на местното население в запазването на тяхното културно и природно наследство, както е посочено в сега действащите Стратегически цели на Комитета за световното наследство, наричано и „5-те С“ по първите букви на съответните английски думи: достоверност, опазване, изграждане на капацитет, комуникация и общности.

Роля на местното население в управлението на световното наследство

Самото съществуване на природни територии, които да могат да бъдат защитавани, в свят, който в огромна степен е променен от хората, обикновено означава, че тези територии вече са били оценени високо от местното население – често в продължение на много столетия. Основна част от управлението на обекти на световното наследство е всички заинтересовани страни, които биха могли да бъдат засегнати от включването на даден обект в Списъка да бъдат осведомявани, включвани в консултации и приобщавани чрез участие в интерпретацията и оценката на неговите ценности, изготвянето и представянето на номинацията и последващите системи на управлението му. Това не винаги става, което пък може да доведе до значителни проблеми в управлението на обекта.

Преобладаващата философия за защитените зони, която се оформи само преди стотина години, се основава на съхраняването на зони от държавата (в някои части на света – от колониалните сили), по начин, който често е водел до насилственото преселване на различни общности от земи, които в някои случаи са били тяхна традиционна родина векове наред. Малко се отдаваше признание на ценностите и традициите на хората, на техните знания и практики и малко се разбираха важните връзки и взаимодействието между земя и култура. Не е чудно, че подобни модели на управление пораждаха напрежение, конфликти и все повече се засилваше негативната реакция срещу цялата концепция за защитените зони, включително от световното наследство.

Макар някои от тези конвенционални, насочени отгоре надолу модели, все още да се прилагат, днес този подход се среща все по-рядко. Случи се нещо подобно на изместване на парадигмата, което води до засилено внимание към етичните, социални, културни и икономически, както и към биологичните и пейзажни ценности; държи се на предварителното информирано съгласие преди да се промени статута на управление; и отвореност към различни модели на общо управление в защитените зони, включително съвместно управление и управление от коренните народи и местните общности. Резултатът е много по-широко разнообразие от защитени зони, както по отношение на специфичното, така и на общото (нестопанско) управление, отколкото се признаваше преди едно десетилетие.

© Carl-Johan Utzi / cjtphoto.com

Северни елени се събират в равнините на Боарек, Лапония (Швеция)

Този тип подходи доказаха своя успех по отношение на разбирането на различни гледни точки и разширяване на спектъра от начини на земеползване и права на ползване, съвместими с консервацията. Резултатите са, че се избягват скъпо струващи недоразумения и се подобрява управлението чрез достъп до местни знания и приобщаване. В обектите на световното наследство тези променящи се гледни точки за ролята на природата и културата са открити най-ясно в смесените обекти, вписани както заради своята природна ценност, така и заради културната си стойност. Шведската **територия Лапония** е вписана като смесен обект на световното наследство през 1996 г., отчасти поради своята изключителна природна среда и отчасти поради културните традиции на народа Саами, който обитава тези места от хиляди години. Изграждането на системи за управление, които съхраняват и двата вида ценности бе сложен, а процесът, довел до съгласуван план за управление – дълъг, като различните заинтересовани страни сега признават, че е било нужно време да се опознаят и разберат какви са потребностите и целите на другата страна.

Изграждането на нова управленска система, която се въвежда в резултат от номинацията като обект на световното природно наследство трябва изцяло да отчита досегашната система на общо управление и начини на ползване, на които се дължи специалната характеристика на обекта. Когато това е приложимо, системата на управление, разработена за обекта на световното наследство, следва да се опира на тези системи. Това би помогнало за осигуряване на дългосрочно управление, равнопоставеност⁷ и био-културна устойчивост.

Работа с местното население

Член 5(а) от Конвенцията за световното наследство призовава всяка държава – страна по Конвенцията, която е положила подписа си под нея, „да провеждат обща политика, която да даде конкретна функция на културното и природното наследство в обществения живот, както и да включи опазването на това наследство в програмите на общото планиране“.

В идеалния случай, проблематиката, отнасяща се до участието на общностите и обичаите на коренното население трябва да се разглежда и решава от самото начало на процес за световното наследство, включително от момента на обмисляне на Индикативните списъци и номинациите. Ако това не е направено, може да се наложи управленският екип да хвърли много усилия в изграждане на интерес, доверие, разбиране и в крайна сметка – на работни взаимоотношения с местното население. На базата на едно изследване (*Поредицата от материали за световното наследство*, бр. 13, оригинално заглавие (World Heritage Paper Series, No. 13, *Linking Universal and Local Values: Managing a Sustainable Future for World Heritage*) на тема *свързването на универсалните и местните ценности с цел устойчиво управление* на обекти на световното наследство, се предлага тезата, че работата с местните общности трябва да има следните характеристики:

- Взаимодействието с местното население и всички други заинтересовани страни трябва да осигури положение, при което всеки разбира ценностите, целите, задачите, правилата, цената и ползите от управлението на обектите на световното наследство, а управителите на обекти на световното наследство да разбират чуждите гледни точки за ценностите на обекта и за мнението за потребностите и желаните продукти, очаквани от управлението.
- В работата с местните общности трябва да се отчетат местните структури на власт и вземане на решения и използването на ресурсите, като при възможност следва да се събират разделни по отношение на пола информация и данни.

⁷ При прилагането на принципа на равнопоставеност се приема, че отстраняването на барьерите, пречещи на икономическите и политически благоприятни възможности, както и осигуряването на достъп до образование и основни услуги, ще позволи на хората (мъже и жени от всички възрасти, от всякакви социални и икономически слоеве) да се радват на равни възможности и ползи.

- Да се разбира мотивацията на всички заинтересовани страни, които имат полза от управлението на обект на световното наследство.
- Да се разбира потенциалните отрицателни въздействия, които произтичат от статута на обект на световното наследство, включително напр. загубен достъп до ресурси, както и потенциалната необходимост от обезщетение.
- Изграждане на взаимоотношения чрез непрекъснат процес на диалог с цел изграждане на доверие между различните групи заинтересовани страни.
- Участие на всички заинтересовани страни, включително осигуряване на правомощия на общностите да поемат отговорност и да придобият чувство за собственост, както и предоставяне на стимули за насърчаване на хората да инвестират своето време и ресурси.
- Гъвкав и адаптивен процес предвид на преобладаващите динамични взаимоотношения между обекта на световното природно наследство и местното население. Ползите и разходите от това да се живее с често опасна дива природа, културните схващания, моделите на земеползване, както и очакванията на местните народи – всичко това вероятно ще се променя с течение на времето. Ето защо консервационната общност трябва непрекъснато да се адаптира, за да отчита тези очаквания.
- Дейности по мониторинга за осигуряване на базисните данни, необходими за оценяване на консервационното състояние на обекти на наследството и социално-икономическото развитие на околната територия.

Много обекти на световното наследство все още работят по подготовката за прилагането на тези принципи. Действията, предприемани от името на Комитета за световното наследство и в името на Конвенцията следва да се ръководят от Всеобщата декларация за правата на човека от 1948 г., Конвенция С169 на МОТ за коренното население и племенни народи (1989 г.) и Конвенцията за биологичното разнообразие (1992 г.), в частност – нейната Програма за работа за защитени зони (2004 г.). Държавите – страни по Конвенцията трябва също така да имат предвид Декларацията на ООН за правата на коренното население (UNDRIP), приета от Генералната асамблея на ООН през 2007 г. Макар този акт да няма задължителна правна сила съгласно международното право, ООН го определя като очертаващ важен стандарт за отношение към коренното население и важен инструмент в посока на премахване на нарушенията на човешките права. UNDRIP насърчава държавите да признават коренните институции на общо управление и създава платформа за диалог между институциите и представителите на публичната администрация и местните коренни общности. Оперативна насока OD 4.20 на Световната банка относно коренните народи е полезен документ – източник, който очертава политиките и процедурите за проекти, засягащи коренни народи. Той съдържа основни определения, цели на политиката, насоки за изготвянето и реализацията на проекти (вж. Ресурси, стр. 84, за адрес, откъдето може да се свали текста).

Включването в списъка на обект на световното наследство поражда очаквания и засилва обществения контрол, поради което е още по-важно тези обекти да служат за образци на най-добра практика по отношение на основаващи се на права подходи. Фактът, че „обект на световното наследство“ е международно обозначение може да помогне да се задействат автоматично препратките към тези други правни и квази-правни задължения. Превъзходните места заслужават превъзходно управление, прилагане на глобално откритите се като най-добра практика подходи на общо управление, управление, основано на участието и справедлив достъп до ресурси и ползи.

Практическите стъпки за изграждане на справедливи взаимоотношения между заинтересованите страни могат да приемат множество форми. Координационният комитет за коренните народи на Африка (IPACC), например, изготви преглед на ключовата роля на коренните народи в идентифицирането и очертаването на защитени зони и отбеляза, че много често впоследствие те биват изключвани от възможностите за заетост поради нормативни изисквания за образователен ценз. Един от начините да се приобщат за участие местните хора е да се създадат стандарт за сертификация или квалификация за носителите на местно знание, така че те да могат да се наемат за постоянно или временно на работа в обекта като следотърсачи, лесничей, водачи, интерпретатори на наследство и за научно-изследователска дейност и мониторинг. Освен това, IPACC силно препоръчва основано на участието картиране на пейзажи като платформа, върху която местните общности и държавата да обсъждат местните начини на ползване, познания и културни системи – и да се използва това взаимно разбиране като основа за планиране на интерпретацията на обекта, вземането на решения и разрешаването на конфликти. Един прост инструмент, който помага на управителите да разберат и оценят различните взаимоотношения с всички заинтересовани от обекта страни е включен в инструментариума *Enhancing our Heritage Toolkit* (вж. Раздел 6.4).

Каре 1: Работа с коренните народи: някои насоки

Една от държавите – страни по Конвенцията, които често е полагала огромни усилия да подобри взаимоотношенията си с местното население, които често са бивали трудни, е Канада. В миналото няколко канадски обекта на световното наследство бяха обявявани в аборигенски земи без приобщаването за участие на аборигенското население⁸, което доведе до конфликти и липса на подкрепа за съответния обект. Но в резултат на години на работа от страна на управляващата Канадска агенция за парковете работните взаимоотношения се подобриха и се получи много по-голяма подкрепа за принципите на световното наследство. Най-важните поуки от тези усилия, които са лесно приложими към обекти на световното природно наследство по цял свят, включват:

- Колко е важно да се събират и записват устната история на земеползването и всякакви други доказателства в подкрепа на обозначаването на обекта.
- В идеалния случай, местните и коренните народи следва да бъдат включвани в хода на процеса на номиниране. Ако това не е било направено, трябва да се разработят процедури, даващи възможност за участие във вземането на решения или в изследователската дейност, за да се предотврати развалянето на отношенията.
- Държавите – страни по Конвенцията следва да си дават сметка за необходимостта да бъдат обучавани местните и коренните народи как се управляват и как функционират обектите.
- Местните и коренните народи трябва да виждат, че са представени сред служителите на обекта и неговите органи на управление трябва да включват местните и коренните народи, така че техните мнения официално да бъдат част от текущото обсъждане на посоката на дейността и управлението му.
- Местните познания (наричани също така на различни места „традиционни“, „коренни“, знания на общността“, „основаващи се на обичая“ или „практически познания“) следва да бъдат включени като част от концепцията за екологичните планове и мониторинга.
- Необходимо е да се обменя текуща информация за дейността, по прост начин, за да се изградят ефективни работни взаимоотношения с местните и коренните народи.

КАЗУС

Приобщаване на хората в управлението на световното наследство: Национален парк Уаскаран (Перу)

Брент А. Митчъл, Атлантически център за околната среда, Фондация Квебек-Лабрадор; Хорхе Речарте, Планински институт, Перу; и Марко Ареназ Аспилкуета, Ръководител на Национален парк Уаскаран, Национална служба за защитените от държавата природни зони – Министерство на околната среда (Перу) Разположен на върха на най-високата тропическа планинска верига в света, Уаскаран е бисерът в короната на перуанската система от защитени територии. Зоната обхваща двацет и седем върха с височина над 6 000 м и е основа на голямо биологично разнообразие, изключителни пейзажни ценности и водоподаване от критично значение за региона. Заплахите за него включват загуба на растителност и влошаване поради паша на добитък, туризъм и събиране на дърва за огрев; минни дейности; съоръжения на ВЕЦ; както и загуба на ледници поради глобалното затопляне. Уаскаран е създаден през 1975 г. като национален парк с площ 340 000 хектара и бе вписани в Списъка на световното наследство през 1985 г. Обектът на световното наследство представлява сърцевината на биосферен резерват с площ от над един милион хектара. Макар че границите на парка очертават продълговата елипса около високите върхове, местните възприятия за земята пресичат зоната. Селищата са организирани по протежение на клисурите и овразите, като земеделие се развива в по-ниските части, а по-високите, по-стръмни места са пасища. „Без Кебрада Онда (исп., букв. „дълбоката клисура“) ние сме нищо“, заявява един от лидерите на общността от Викос, едно от четридесет и двете села, разполовени от границата на парка.

Със създаването на парка през 1975 г. правата върху по-голямата част от земята, попадаща в границите му, се прехвърлят на държавата, която днес се управлява от Националната служба за защитените от държавата природни зони (SERNANP). Но споровете за правото на ползване на земята продължават, а легитимността на управителния орган на парка все още се оспорва в някои от общностите около него. Постановлението оставя някои права на ползване на фирми от общността и

• • •

⁸ „Аборигенското население“ (англ. Aboriginal people) включва живеещите в Канада инуити и канадските индианци. Термин ологията в указанията от Уд Блъф ме променена от „аборигенско население“ на „коренни народи“ като признание за това как тези местни насоки биха могли да намерят глобално приложение.

© Brent Mitchell

Служители на обекта – Национален парк Уаскаран (Перу)

местните села. Те включват традиционни пастирски дейности и заварени минни концесии. Това създаде управленски парадокс: как да се впишат тези начини на използване, като същевременно се намали въздействието им, станало причина за създаването на самия парк. Понятието „защитена зона“ беше чуждо на местните жители, а новосъздаденият орган за управление не разполагаше с нужния опит и ресурси, за да води ефективна комуникация на толкова огромна територия с труден терен. Конфликтите бяха неизбежни и не бяха разрешени с официалното очертаване на буферна зона от 170 000 хектара около парка през 2001 г. Уаскаран е най-посещаваният национален парк в Перу (Мачу Пикчу е обявен за исторически резерват). По-голямата част от туристическата дейност, обаче, се управлява от предприемачи, които се намират в столицата на региона, а ползите за местното население са малко. По искане на ръководството на парка, в средата на 90-те години на миналия век Планинският институт (ТМИ) помогна на местните хора да започнат да получават дял от ползите от туризма по устойчив начин като развият хотелиерски, екскурзоводски и свързан с изхранването на туристите услуги в малки мащаби по селата в непосредствена близост до парка. ТМИ и паркът също така се заеха да организират скотовъдците да подобрят управлението на ливадите във и около границите на парка. Местни експерти бяха подпомогнати да се развият и поемат ролята на лидери в популяризирането на най-добрите практики в животновъдството, подобряването на производителността на местните ливади в буферната зона и да поставят началото на преминаването от говедовъдство към използването на не толкова деструктивните животни от вида камили (алпака и лама). Тези усилия се смятат за пилотни проекти, но започнаха да променят местните нагласи спрямо парка. Той все по-малко се възприема като ограничение и все повече като благоприятна възможност, а част от служителите на парка вече осъзнават, че общностите от буферната зона могат да бъдат техни съюзници в консервацията. Макар минната промишленост и оттеглянето на ледниците остават като упорити проблеми въпреки че са необходими по-цялостни, дългосрочни действия, засилващото се сътрудничество между местните общности и управата на парка водят до подобряване на крайните резултати на консервацията и местния поминък.

Излизане от застрашения списък, Национален парк Сангай (Еквадор)

Ален Пътни, Заместник председател по световното наследство, IUCN WCPA и Хорхе Ривас, Старши специалист по консервация, Фонд Натура

Национален парк Сангай се простира върху значителна част от еквадорските Анди – от дълбоки долини до върхове, извисяващи се над 5 000 м и обхваща редица екосистеми – от тропически дъждовни гори през облачни гори и парамо до планини над линията на снеговете. Това съчетание на екосистеми и фактът, че в зоната няма силно човешко въздействие допринасят за включването на Сангай в Списъка като обект на световното природно наследство през 1983 г. Макар че първоначално се смята за незастрашен, паркът е заплашен от породил разнопосочни реакции проект за изграждане на магистрала, пресичаща парка с 8-километрова пряка отсечка. Изграждането на пътища от високопланинските райони до басейна на Амазонка е друга част на Еквадор, като например магистралата Банос северно от Сангай, вече доведе до повсеместно заселване, обезлесяване и изграждане на странични пътища. Ето защо, въпреки че еквадорската

държава увеличи площта на парка в южна посока и така почти удвои площта на зоната от 271 925 хектара на 517 725 хектара, основателното безпокойство относно въздействието на пътя доведе до включването на Сангай в Списъка на застрашеното световно наследство през 1992 г.

Въпреки протестите, изграждането на магистралата започна. Но донякъде благодарение на натиска в резултат от включването в Списъка на застрашените обекти, отрицателните въздействия, за които имаше опасения, бяха избегнати. Поръчката за изграждането ѝ бе възложена на Строителните войски, които спазиха съответните стандарти на ISO. Те слагаха военни постове на двата края на всяка строяща се пътна отсечка и работиха в тясно сътрудничество с малките общности от наемни селскостопански работници, които вече се бяха настанили по трасето, за да гарантират, че няма да дойдат нови заселници. Строителните дейности се изпълняваха от армията с невероятно внимание, така че на много места успешно бе предотвратено очакваното свличане на земна маса.

Прилежащата на магистралата зона на парка също бе обект на преразглеждане, бе отделена от парка и обявена за буферна зона. Ето защо защитената зона беше в добро състояние и правителството много държеше тя да бъде извадена от Списъка на застрашените обекти.

Затова бе организирана мисия на IUCN за Мониторинг по сигнал, която да се запознае с въздействието на пътя и конзервационното състояние на парка. Мисията потвърди, че пътят не е станал причина да се появят очакваните вредни въздействия.

В периода непосредствено преди мисията, служителите в Сангай се съгласиха да изпробват инструментариума Enhancing our Heritage (ЕоН) за оценка на ефективността на управлението (вж. Раздел 6.4). Служителите на защитената зона извършиха три подробни оценки в течение на седем години и проведоха поредица от срещи със заинтересованите страни за обсъждане на конкретните местни варианти за парка и управлението му. Един от важните крайни резултати от този процес бе очертаването на по-конкретни и по-целенасочени управленски задачи. Макар първоначално да не бе замислен с цел да се прилага след включване в Списъка на застрашените обекти, използването на инструментариума за оценка ЕоН допринесе за изваждането на Сангай от Списъка.

Изпратената в Сангай мисия за мониторинг установи, че първият пълен доклад за оценка посредством ЕоН е важен документ – източник, който дава подробна базова информация и детайлно излага мненията на заинтересованите страни, която мисията не би имала време да събере. По-специално, докладът за оценката съдържа:

- ясна идентификация на конзервационните цели и ценностите на световното наследство, които управлението се стреми да защити;
- яснота относно заплахите, влияещи на конзервационните цели и ценностите на световното наследство, както и къде точно се локализират те в рамките на защитената зона и около нея;
- конкретни и количествено дефинирани индикации за актуалното конзервационно състояние на всяка от целите;
- точно формулирани управленски приоритети, основаващи се на посоченото по-горе.

Това даде точни, количествено измерими и необорими показатели за конзервационното състояние на обекта, изискванията за ефективно управление, както и за степента, в която тези изисквания се спазват към момента. Ефективното управление на въздействието на пътя върху Сангай, заедно с разработването на конзервационни цели, ясно свързани с ИСЗ на обекта, доведоха до изваждането на Сангай от Списъка на застрашените обекти през 2005 г.

Решенията за заличаване от Списъка на застрашените обекти се вземат от Комитета за световното наследство, на базата на препоръки на Центъра за световното наследство и IUCN. Също както и експертните мисии в обекта, една подробна, независима оценка, като например изготвените с помощта на методиката на ЕоН, с ясни и проверими показатели, мониторинг и докладване, може да допринесе сериозно за предоставянето на Центъра за световното наследство и IUCN на необходимите увереност и точни обосноваващи данни за това, че на опасностите, довели до вписване в Списъка на застрашените обекти, е намерен адекватен отговор (вж. също Примерния казус за Национален парк Ишкил, Тунис, стр. 81).

© Allen Putney

Водопадите Кузуша по трасето Гуамоте – Макас, Национален парк Сангай (Еквадор)

Ползи от вписването в Списъка на световното наследство в Националните паркове Нанда Деви и Долината на цветята (Индия)

Винод Б. Матхур и С. Сатхуакумар,
Индийски институт за дивата
природа, Дехрадун

До 1933 г., днешният Национален парк Нанда Деви не бе проучен и бе естествено защитен.

След разкриването на алпинисткото трасе до Нанда Деви и установяването на височината на връх Нанда Деви през 1934 г., той стана популярен по цял свят и с обявяването ѝ за резерват през 1939 г. започнаха усилията за съхраняването на тази зона.

Безконтролната човешка дейност в зоната Нанда Деви, особено планинарските експедиции (1934 г. до 1983 г.) и последвалото влошаване на околната среда, доведе до натиск върху правителството за обявяване на тази зона като Национален парк (625 км²) през 1982 г. През 1988 г. Национален парк Нанда Деви бе вписан като обект на световното наследство.

Национален парк Нанда Деви обхваща преходната зона между Големите Хималаи и Гангдисе и поради това е основа на голямо биологично разнообразие. От 1983 г. насам в парка са забранени всички дейности на човека и в периода май–юни 1993 г. той стана обект на оценка на състоянието на флората и фауната, извършена от екип от учени, подпомогани от Инженерния корпус на индийските въоръжени сили, посредством провеждането на „Научната и екологична експедиция до Нанда Деви“. Тази експедиция докладва за подобрения в състоянието на флората и фауната и препоръча паркът Нанда Деви да остане „непокътнат“ и състоянието на биоразнообразието да се следи чрез мониторинг на всеки пет до десет години. Двайсет години след налагането на първата забрана за човешка дейност, през 2003 г. се проведе „Експедиция за мониторинг на биоразнообразието до Нанда Деви“, която имаше за цел да се оцени състоянието на флората, фауната и техните местообитания и да се установят промените в тяхното състояние през периода от две десетилетия; а също така да се извършат проучвания за определяне на базисната линия от данни за нови аспекти по отношение на екологията и геологията. Тази експедиция също докладва за подобряване на състоянието или за непроменен статус на някои от биологичните видове/таксони и местообитания.

Забраната на алпинизма и планинарските дейности на територията на Нанда Деви, в сила от 1983 г. е довела до забележително подобрение на биоразнообразието на ресурсите в обекта на световното наследство, но тя е оказала и неблагоприятно въздействие върху местните общности, които бяха лишени от възможности за поминък, които си осигуряваха преди чрез практикуване на различни занятия, свързани с планинарските дейности. Но Министерството на горите започна сериозна работа, насочена към преодоляване на липсата на връзка между управата на парка и местното население. Управата на парка полага усилия за изглаждане на конфликта между дългосрочното опазване на ресурсите на парка и ползите за местните хора чрез развиване на регулиран туризъм на територията на парка. Тази насочена към хората програма за консервация и подпомагане на източниците на поминък се посреща много положително от местното население. Текущият проект на Индийския институт за дивата природа под егидата на ЮНЕСКО „Изграждане на партньорства в подкрепа на Програмата за световното наследство на ЮНЕСКО: Индия“ в Нанда Деви дава допълнителен тласък на усилията за опазване и управление на обекта.

Национални паркове Нанда Деви и Долината на цветята (Индия)

© UNESCO / Досие с номинация

3 Планиране

Наличието на адекватна система, посредством която да се управлява обекта на световното природно наследство лежи в основите на успеха в съхраняването на ИСЗ на обекта. Необходимо е тези управленски системи да се опират на адекватни нормативни рамки и рамки на общо управление, съобразени с изискванията на Конвенцията за световното наследство (както е посочено в 3.1), за да се гарантира защита на културното и природното наследство, съответна на ценностите, заради които е вписан обектът. Управителите също трябва да са запознати с изискванията, отнасящи се до прилагането на Конвенцията и по-специално с решенията и препоръките на Комитета за световното наследство, съотносими с обекта (това се обяснява в 3.3).

Въоръжени със задълбочено разбиране на процедурите на световното наследство, управителите би следвало да са в състояние да разработват планове за управление, които да гарантират ефективното опазване на ИСЗ. Някои насоки за разработването на планове за управление, насочени към ИСЗ, са дадени в 3.2. Накратко (в 3.4) се разглеждат и теми, отнасящи се до границите на обекта на световното наследство.

3.1 Нормативна рамка на процеса на планиране

Конвенцията за световното наследство очертава международна нормативна рамка за страните по Конвенцията, която съдържа конкретни задължения по отношение на управлението и, по-специално, служи като насока за осигуряването на защита чрез националното законодателство.

Адекватност и ефективност на правната защита на обекти на световното наследство

Член 5(d) от Конвенцията за световното наследство изисква държавите – страни по Конвенцията: „да приемат адекватни юридически, научни, технически, административни и финансови мерки за идентификация, защита, съхранение, пропагандиране и съживяване на това наследство...“. „Ръководните насоки“ за световното наследство доразвиват замисъла на този член, като казват, че „Всички обекти, вписани в Списъка на световното наследство трябва да разполагат с дългосрочна законова, регулаторна, институционална и/или традиционна защита и управление, за да се гарантира тяхното съхранение“ (Точка 97). В Насоките също така се подчертава, че законодателството трябва да се прилага. Фактът, че даден обект е приет в Списъка означава, че Комитетът за световното наследство е преценил, че той има достатъчно силна правна защита и че „Законодателните и регулаторни мерки на национално и местно равнище следва да дават увереност за оцеляване на обекта и неговата защита от развитие и промени, които биха могли да окажат отрицателно въздействие върху изключителното му световно значение или цялостността и/или автентичността на обекта“ (Точка 98). Същевременно, ефективността на всеки закон се определя изцяло от качеството на неговото спазване и контрола за прилагането му.

За да бъдат адекватно защитени обектите на световното наследство може да са необходими законодателни рамки, имащи за цел специално прилагането на Конвенцията и „Ръководните насоки“, които да включват принципи и стандарти на управление, както и процеси, осигуряващи спазването им. Макар и управителите на обекти на световното природно наследство да не са имали възможността да участват в разработването на такива законодателни рамки, важно е те и техните служители да са запознати както с Конвенцията за световното наследство, така и с националното законодателство и следователно да се погрижат тяхното управление да е съобразено с тези рамки.

Към днешна дата обаче, няма конкретни насоки относно това какво представляват адекватните законодателни и регулаторни мерки, като едва няколко страни са приели конкретна нормативна уредба за световното природно наследство. Например, австралийският Закон за защита на околната среда и опазване на биоразнообразието от 1999 г. конкретно посочва принципите на управление, отнасящи се до обекти на световното наследство. Повечето правни системи разчитат на нормативната уредба относно опазването на защитените територии, в типичния случай – на нормативна база, уреждаща националните паркове и резервати, което често става на ниво под това на националния закон, което се счита за приемливо, стига тази нормативна уредба да допуска или да дава възможност да бъдат изпълнени изискванията на Конвенцията по отношение на съхранението.

ПОКАЗАТЕЛ

Нормативна рамка
· Ефективна ли е нормативната рамка, отнасяща се до обекта на световното наследство, за да се поддържа неговото ИСЗ?

От практическа гледна точка, колкото по-сложна е уредбата на правния статут на защита на обекта на световното наследство, толкова по-сложно може да се окаже неговото управление и е възможно да възникнат конфликти на регионално или местно ниво поради липса на хармонизация между нормативните актове. Обикновено защитените на национално ниво зони са предмет на уреждане в широк кръг законови актове. Например, в Република Корея има десет различни закона, които уреждат различните видове защитени зони в страната. Друг пример за това са серийните обекти, които се състоят от поредица от (често разпокъсани) защитени зони на територията на една или повече страни и могат да имат много различен защитен статут на съставните обекти: например **Девствените букови гори на Карпатите и древните букови гори на Германия** – трансграничен обект, обхващащ гори в Германия, Словакия и Украйна, включват различни форми на защитена територия като например резервати на девствени гори и национални паркове, както и биосферни резервати. Конкретните детайли в правилата и регулаторните изисквания в трите страни не са еднакви. В тези случаи може да е необходимо да се предвидят специални мерки, като например международна спогодба, за да се осигури взаимно съответствие на правните основания за действията в защитената зона и така да бъдат спазени адекватно изискванията за управление на обекти от Списъка на световното наследство. **Тристранното сътрудничество за защита на Ваденово море** между Дания, Германия и Нидерландия е още един пример за сътрудничество с цел трансграничната защита на споделена екосистема, основаващо се на общ план за управление и хармонизирана мониторингова програма, като и двете изисквания бяха част от предварителното условие за обявяване на холандско-германското Ваденово море за обект на световното наследство. По отношение на серийните обекти, Конвенцията призовава за адекватна координация и всеобхватни механизми, гарантиращи последователността при защитата и съхраняването на стойността, която е сума от отделните ценности.

© IUCN

*Девствените букови гори на Карпатите
(Германия/ Словакия/ Украйна)*

© UNESCO / Досие на номинацията

*Консервационна зона Гуанакасте
(Коста Рика)*

Обектите на световното природно наследство могат също така да включват земи, както публична, така и частна собственост. В тези случаи е възможно да се осигури правна защита, ако спазването на законодателството относно земите в управляваната от държавата част на защитената зона може да се направи задължително и за земите – частна собственост. Законодателството на много страни може да осигури това положение, било чрез задължителна разпоредба, било на доброволна основа. Например **Консервационната зона Гуанакасте** (Коста Рика) обхваща площи, които за собственост на държавата, други са на квази-държавна НПО, а трети са частни земи. Площите, които влизат в състава на Гуанакасте са посочени в указ на правителството, освен че и формално са обявени за част от системата на защитените зони на Коста Рика.

В обобщение, нормативната рамка трябва да бъде всеобхватна, последователна и съгласувана, за да се гарантира ефективна защита на ИСЗ.

3.2 Управленско планиране

Прилагането и непрекъснатото преразглеждане на един добър план за управление (или документирана система на управление), подкрепяни от служителите на обекта на световното наследство и от местните общности, са ключа към ефективността на управлението на обекти на световното природно наследство.

Управление, основаващо се на ценностите

Фактът, че обектите на световното наследство са специални – малко на брой, с високи ценности и очакванията – означава, че и управлението им трябва да бъде специално по подобен начин. В частност, необходимо е управлението да отразява декларираните ценности на обекта по отношение на ИСЗ и критериите за оценка. Плановите следва да бъдат движени от управленски цели и задължителни указания, които съхраняват и засилват ценностите, заради които обектът е вписан. Необходимо е, обаче, да се отбележи, че много, а вероятно – повечето, от обектите на световното наследство обикновено притежават ценности в допълнение към изрично упоменатите в номинацията на обекта за включване в световното наследство и планът за управление трябва да се занимава с опазването на всички тези ценности. Ето защо статутът на обект на световното наследство може да се превърне във възможност за организиране на цялостното управление посредством по-ясно разбиране на ценностите на обекта (напр. така нареченото „управление, основаващо се на ценностите“). В някои случаи би било подходящо управлението да се ориентира в посока към тези основани на ценностите цели или поне да се търси баланс между защитата на ИСЗ и на другите ценности на защитената зона. Също така, плановите следва да включват програми за засилен мониторинг и оценяване, за да се измерва състоянието и цялостността на ИСЗ в течение на времето.

Едно глобално проучване, обхващащо над 8 000 защитени зони установява, че има силна връзка между ефективността и наличието на добър план за управление, като обектите без планове за управление показват тенденция към по-малка ефективност.⁹ Управителите трябва ясно да разбират какво е необходимо и да предвиждат добре обмислен стъпки за постигането му. Най-добрите планове са сбити, основават се на постижими, измерими конкретни цели и на свързани с реализацията системи, бюджетни процеси, планове за мониторинг и бизнес планове, но те трябва също така да оставят достатъчно пространство за адаптация към непредвидими предизвикателства и променящи се обстоятелства; и, естествено, те трябва да приобщават по адекватен и справедлив начин пълния спектър от заинтересовани страни.

Също толкова важно е управителите да участват и да се стремят да оказват влияние върху плановите за земеползване и развитие на околните земи, тъй като те могат да засягат обекта на световното наследство. По възможност, планът за управление на обекта на световното наследство би трябвало да бъде удобно разположен като част от йерархия от проявяващо разбиране планиране, която започва с буферната зона (вж. Раздел 5.1), където има такава, и е интегриран в по-широкомащабното регионално и национално планиране. Например, не би било особено ценно да имате добър план за управление, чийто обхват свършва на границата на обекта на световното наследство, ако стратегиите за регионално развитие на заобикалящите го територии преследват противоположни цели.

Необходимо е всички обекти на световното наследство да демонстрират, че имат адекватна система на управление. В „Ръководните насоки“ тази потребност е дефинирана като: „подходящ план за управление или друга документирана система на управление, където трябва да се описва конкретно как следва да се опазва изключителното световно значение на обекта, за предпочитане – със средства, основани на участието“ (Точка 108).

Плановите за управление биват различни по форма и за обектите на световното природно наследство процесът на планиране и форматът на плана често се ръководят от националната политика за защитените зони. Най-основното изискване е в плана за управление да се описва общата цел на защитената зона / обекта на световното наследство, детайлно да представя конкретните цели за природните и културните ресурси на територията на защитената зона / обекта на световното наследство и да идентифицира управленските дейности, необходими за постигането на тези цели. ДИСЗ би трябвало да дава ясна представа за управленските приоритети за обектите на световното наследство. Например, **Голямата зона в Сините планини** (Австралия) съдържа богато разнообразие от естествени местообитания в евкалиптов гори, наред с други реликтни биологични видове от древния континент Гондвана, много от които са ендемични за района растителни видове.

⁹ F. Leverington, K. Lemos Costa, H. Pavese, A. Lisle and M. Hockings, 2010, A global analysis of protected area management effectiveness, *Environmental Management*, Vol. 46, pp. 685–98.

ПОКАЗАТЕЛ

Система на управление и планиране
· Адекватни ли са управленската система и планът за управление, за да се поддържа ИСЗ на обекта?

3 Планиране

© Sue Stolton

Голямата зона в Сините планини (Австралия)

© UNESCO/Marc Patry

Мониторинг на риболовна зона за морски краставици – Островите Галапагос (Еквадор)

Ето защо, управленските приоритети са насочени към поддържането на тези биологични видове и екосистеми. Но за обекти, където се осъществява конзервация на цели екосистеми, например – Островите Галапагос (Еквадор), приоритетите на управлението могат да изглеждат по-сложни. В тези случаи, планирането може да се подпомогне като ИСЗ се изрази като набор от прости конкретни цели, всяка от които има съответните показатели, прагови стойности и реакции (вж. Примерния казус за Серенгети, Раздел 3.4), които могат да послужат като гръбнак за изграждането на плана. При големи и комплексни обекти на световното наследство може да е от полза прилагането на многослойна система на управление, вместо един единствен план за управление. Например, в **Големия бариерен риф** (Австралия), системата на управление се състои от комбинация от пространствено-устройствен план по под-зони, различни планове за управление и разрешителни за всяка под-зона, планове на обекта (както изготвяните по закон, така и други), както и съобразени с времето (сезонни) схеми на управление на под-зоните, които всички заедно оформят един цялостен управленски подход.

Изготвяне на план за управление

„Ръководните насоки“ (Точка 111) гласят, че ефективната система на управление би могла да включва:

- 1) пълно разбиране на обекта, споделяно от всички заинтересовани страни;
- 2) цикъл от планиране, изпълнение, мониторинг, оценяване и обратна връзка;
- 3) мониторинга и оценката на въздействията на тенденции, промени, както и на предлаганата намеса;
- 4) привличането за участие на партньори и заинтересовани страни;
- 5) разпределянето на необходимите ресурси;
- 6) изграждане на капацитет; и
- 7) описание на това как функционира системата на управление, основано на принципите за отговорност, отчетност и прозрачност.

Тъй като планове за управление биват много различни като формат, няма шаблон за „идеален план за управление“. Затова тук се предлагат идеи за някои ключови елементи на плана, имайки предвид елементите на системата за ефективно управление, набелязана в Точка 111 на „Ръководните насоки“. Много от тях са приложими за плана за управление на всяка защитена зона, но други имат определена насоченост към световното наследство. По-подробни насоки за управленския процес на планиране и съдържанието на плана за обекти на световното природно наследство са дадени в публикацията на IUCN: „*Management Planning for World Heritage Properties*“ (Управленско планиране за обекти на световното наследство) (вж. Ресурси, стр. 85).

- **Въведение:** Описва визията за планирането, как е изготвен планът, ценностите, целите и конкретните числови цели и дава ключови предложения за стратегии и действия. Процедурите, помагачи за да се разберат взаимоотношенията със заинтересованите страни (напр. анализ на заинтересованите страни) и да се осигури активно участие трябва да се обяснят ясно (Точка 111a и d).

- **Обзор на контекста:** Биологичните, социални и икономически ресурси, както и правните, политически, административни и исторически въпроси, важни за обекта; защо обектът е включен в Списъка на световното наследство (и носи други обозначения, ако обектът има такива) и ДИСЗ на обекта.
- **Ценности и цели:** Ясно декларирани желани крайни резултати от управлението, които следва да са свързани с ДИСЗ на обекта, и всички други съотносими ценности, несвързани с вписването в Списъка на световното наследство.
- **Видове натиск:** Повечето планове обикновено съдържат подробности за заплахите за обекта, или от оценка, извършена специално като част от планирането или от текущи оценки на ефективността на управлението (вж. Раздел 2.3).
- **Описание на конкретните цели** (за биоразнообразие, културни, икономически и социални): Ясно измерими конкретни цели на управлението, които са в центъра на действията, насочени към реализацията на общите цели на зоната и към защитаването на нейните ценности, включително тези конкретно свързани с ИСЗ.
- **Показатели за конкретни цели:** Списък със измерими показатели за съгласуваните конкретни цели, които могат да се използват за мониторинг на успеха на управлението и осигуряване на ефективността на плана за управление.
- **Управленски стратегии и действия:** Те се оформят в резултат от разглеждането на състоянието на конкретните цели / показатели (напр. в отговор на заплахите и възможностите, които им влияят) (Точка 111g).

Каре 2: Изготвяне на конкретни цели и показатели

По-долу е описан един от възможните процеси на изразяване на ИСЗ като набор от прости конкретни цели, всяка от които има съответните показатели, прагови стойности и реакции, (вж. Раздел 3.4 за примерни казуси), около които може да се построи планът.

Стъпка 1: ИСЗ се обобщава като малка група от внимателно подбрани особени белези (забележителности), които представляват ИСЗ и са в центъра на вниманието при управлението. Те биха могли да бъдат важни биологични видове или местообитания, или екологични процеси, които, ако бъдат съхранени всички, ще означават по принцип, че обектът на световното природно наследство поддържа своята обща стойност. Това не означава, че служителите трябва да загърбват всичко останало, но тези особени белези, представляващи ИСЗ, служат като управляема рамка, около която да се положи основата на план за управление, без да се налага да се разглежда всеки елемент от дадена екосистема поотделно.

Стъпка 2: Идентифицират се ключови съставни елементи или отличителни белези, които представляват качеството, цялостността и/или функционирането на забележителностите, за да послужат за основа на планирането и мониторинга. Отличителните белези се състоят от един или повече от най-важните съставни елементи на дадената забележителност. Например, ако забележителността е жизнеспособна популация от важен биологичен вид, отличителните му белези биха могли да включват размер на популацията, здравословно състояние и процент на попълване на популацията – неща, които определят цялостното състояние на популацията.

Стъпка 3: Идентифицират се заплахи и възможности, въздействащи на ключовите особени белези. Всеки от особените белези трябва да се постави в контекст като се идентифицират ключовите заплахи (ако има такива) и възможности, посредством някакъв вид ситуационен анализ, SWOT анализ (на силните страни, слабостите, възможностите и заплахите) или друг подобен анализ.

Стъпка 4: Идентифицират се начини на измерване на ключовите особени белези и какво да се прави, ако нещата не вървят както трябва: системата за мониторинг в идеалния случай включва показателите, които трябва да се наблюдават и управленските действия, които да се предприемат. Така например, ако показателят е популацията от даден биологичен вид, то в случай, че популацията намалява, необходимо е управителите да започнат неотложни действия за решаване на проблема с влошаването (още насоки за избора на подходящи показатели могат да се намерят в Раздел 6.1 за мониторинга). В идеалния случай, добрият план за управление включва също така и ориентири за това какво би могла да представлява тази управленска реакция.

- **Определяне на под-зони:** Възможно е управленските стратегии и действия да се различават в зависимост от характеристиките и потребностите на отделните територии в рамките на обекта (напр. площи, предназначени за туризъм или такива, които се нуждаят от специфични възстановителни дейности, или „зони на дивата природа“). Определянето на под-зони бива пространствено и времево (т.е. което се прилага само в определени периоди от годината). В този раздел може да се говори за специфични управленски потребности, в случай, че границите на обекта на световното наследство са различни от очертаванията, използвани за целите на други обозначения (напр. статут на национална защитена зона, биосферен резерват и т.н.).
- **Буферни зони:** Установяването на зони, обграждащи обекта, за които са въведени допълнителни нормативни и/или основаващи се на обичая ограничения относно използването и развитието им, с цел да се осигури допълнителен слой на защита, често се препоръчва като стратегия, осигуряваща опазването на обекта („Ръководни насоки“, Точка 104). В случай, че се установи необходимост от буферна зона, в плана следва да се включат нейното разположение, нормативни правомощия и управленски процеси (вж. Раздел 5.1 за по-подробно разглеждане на темата за управлението на буферни зони).
- **Мониторинг:** Необходимо е да се включат всички конкретни цели / показатели (вж. Раздел 6.1), с описание на действията за мониторинг, отговарящите за тях служители, показатели, както и методика и периодичност на мониторинга (Точка 111b).
- **Ефективност на управлението:** Плановете трябва да включват редовни оценки и да отразяват последващите ги действия. В този раздел е необходимо да се обясни как следва да се извършва оценката (Точка 111b) и как ще се използват резултатите от оценяването. (Вж. Раздел 6.4 за въведение в инструментите за ефективност на управлението, разработени за обекти на световното наследство.)
- **Потребности от развиване на капацитета и нужди от обучение:** „Развиване на капацитета“ означава дейности, които повишават познанията, способностите, уменията и подобряват поведението на отделни лица и усъвършенстват организационната структура и процедури в институционален план, например така, че управителната агенция да може ефективно да изпълнява управленските си цели. В плана следва да се посочат капацитетните възможности, които се нуждаят от развиване, нуждите от обучение, както и начините, по които ще се работи за изпълнение на тези изисквания (Точка 111f).
- **Преработване на плана за управление:** Колко често се налага да се преразглежда и преработва плана (напр. на всеки пет години).
- **Входни фактори (бюджет, персонал, материална база, инфраструктура и т.н.):** Описание на разходи и източници за покриването им (включително необходимо финансиране, ако е приложимо) (Точка 111e) и как ще се модифицира планът, в случай че необходимите входни фактори не бъдат осигурени;
- **Ключови препратки:** Основни източници на информация за обектите на световното природно наследство.
- **Други елементи:** Всякаква друга информация, която ще помогне в насочването на управленски действия, включително органиграми, терминологични речници с ключови термини, примерни казуси, карти, описи.

Най-добрите планове често биват доста кратки (двайсет до трийсет страници), така че да се насърчат колкото може повече хора да ги прочетат и да ги ползват (това е особено важно, когато плановете трябва да се преведат на няколко местни езика, за да се могат да бъдат разбрани и да се осигури участието на максимален брой заинтересовани страни): друга информация (напр. подробни данни за биологичните и социалните ценности на обекта, подробни данни за показателите и т.н.), която може да се включи под формата на приложения или отделни документи.

Обектите могат да разполагат и с редица други планове или под-планове, които следва да са свързани с общия план за управление, като например планове за управление на посетителския поток (вж. Раздел 5.3), бизнес планове (вж. Раздел 4.1) и планове за управление на застрашени биологични видове. В този случай използването на под-план може да бъде отличен начин за подробно описание на управленските цели и задължителните предписания, насочени към ИСЗ на обекта. Например може да е необходимо да има под-план за мигриращи биологични видове, за обекти на световното наследство, вписани на основание на тези ценности по критерии (ix) и/или (x).

Други документи за управленско планиране

Докато планът за управление обикновено се изготвя с хоризонт между пет и десет години и очертава общата посока на управлението на обекта, оперативният / работен план обикновено се изготвя за една бюджетна година и затова в него се прави баланс между наличното финансиране и дейностите, които ще доведат до цялостното изпълнение на плана. Тези планове обикновено съдържат приетите работни планове, с подробно разпределение под формата на график, бюджет и персонал, за да се постигнат заложените в плана за управление цели. Ето защо оперативният план може да включва по-подробно описани действия и да предвижда по-гъвкава реакция на променящи се условия и приоритети на обекта (Точка 111b).

Разработване на план: управленският процес на планиране

За много защитени зони, които съществено са и обекти на световното наследство, разпоредби за управленския процес на планиране обикновено вече са предвидени в съответните национални политики, като същото важи и за съдържанието на плана. В този раздел е набелязан общовалидният процес, който дава насоки за това какъв тип процедури биха били полезни в разработването на плана. Освен това е необходимо в плановете на отделния обект да намерят отражение националните политики. Необходимо е да присъстват всички долупосочени стъпки:

- **Изготвяне на работен план:** Подробно описание на процеса на планиране, включително с описание на общите методи, които се използват, идентификация на конкретните продукти или резултати, както и посочване на лицата, които ще имат водеща роля на всеки от етапите.
- **Съгласуване на графика:** В зависимост от необходимото ниво на мобилизиране на ресурси, трябва да се внимава и да не се допуска застъпване с периоди, които са неудобни за служителите (напр. по време на пиков туристически сезон или периоди, когато има висок риск от пожари) и за заинтересованите страни (напр. по време, когато се събира реколта, когато метеорологичните условия са особено лоши или в средата на техния риболовен сезон).
- **Дефиниране и идентифициране на ресурсите, необходими за изпълнението на плана:** Може да е полезно ресурсите да се разделят на широки групи като например: хора (какви умения и колко време), техника (компютри, софтуер за ГИС, достъп до превозни средства и т.н.), и ресурси за заседания, срещи или работни групи (място за провеждане на срещата, транспорт за участниците, база за нощуване, храна, хартия, маркери, тиксо, печатни материали и т.н.).
- **Включване на заинтересованите страни:** Приобщаването на широк кръг от заинтересовани страни в процеса на планиране ще даде възможност да се чуят много мнения и идеи за действия. Обектите на световното наследство винаги имат широк кръг от заинтересовани страни, включително такива на глобално ниво. Предоставянето на възможности, за да могат хората да обсъждат и да споделят мисли е особено важно за успеха и този процес следва да се съгласува и да се оповести публично в самото начало. Средствата за комуникация и споделяне на информация следва да се осигурят в самото начало на всеки консултативен процес и трябва да има цели и задачи, по които има съгласие. Важно е да се положат усилия в процеса да се достигне до колкото може повече членове на общността и по-специално да се отчита състава на всяка конкретна група по отношение на пол и възраст. Жизнено важно е да има ясни, съгласувани процедури за окончателното изготвяне на плана и да справяне с възникващи конфликти. Следва да се опишат стъпките, необходими за осигуряване на достатъчно възможност заинтересованите страни да се запознаят с предлаганите плановете и да ги коментират. Възможностите могат да бъдат формални и неформални. Формални са тези, които се изискват по закон или съгласно дадена политика (прегледи на плана за управление, одобряване на оперативния план, преразглеждане на бюджета, оценки на въздействието и т.н.). Неформалните възможности могат да се уговорят със заинтересованите страни (напр. комитети, работни групи, срещи, специални просветни или комуникационни кампании и събития за набиране на средства).
- **Разработване на процеса на одобрение:** В много държави има установени официални процедури за одобряване на плана за управление, понякога включващи подаване на документация в някаква държавна институция, отговаряща за даден сектор като например министерство на икономиката, агенции за социално развитие и други. Важно е да се познават изискванията и да се определят и оповестят стъпките, посредством които планът ще бъде окончателно изготвен и съгласуван. Но също така е необходимо да се постигне съгласие дали и как ще се осъществи и неформалния процес на одобряване с местните и други заинтересовани страни.
- **Предвиждане на действия за справяне с конфликти – предотвратяване и преодоляване:** Установяване на правила за вземане на решения; като минимум – да се посочи кой взима окончателните решения, кой разрешава споровете и как те ще се разрешават. Важно е да се намерят механизми за намиране на баланс между неизброимо множество от мнения на заинтересовани страни, но окончателните решения трябва да бъдат в най-добрия дългосрочен интерес на съхраняването на ценностите и цялостността на обекта.

Управленско планиране при серийни обекти

При серийни обекти трябва да се осигури адекватна защита и управление на всяка съставна част от обекта и те да функционират ефективно. Географските особености на съставните части и нормативната рамка на управлението ще предопределят дали е практически възможно да има един общ план за всички отделни площи или пък са необходими стратегическа рамка на високо ниво (политическо или институционално) за цялата зона и поредица от индивидуални, ориентирани към действие плановете за всяка отделна съставна част на обекта. Ако става въпрос за транснационален серийен обект, особено ценно е наличието на междуправителствена спогодба, която да служи за основа на координация в системата на управление.

Благодарение на проведената среща на експерти бе разработена поредица от минимални очаквания (вж. VfN-Skripten, документ 248, за който можете да намерите информация в раздел „Ресурси“, стр. 85) относно системата на управление, където трябва да се опише, по начин, съобразен с принципите за отговорност, отчетност и прозрачност, как функционира управлението като цяло по отношение на целите и координацията. На нивото на целия сериен обект, системата на управление трябва да гарантира комуникация и координация между всички съставни части по отношение, като минимум, на следното:

- хармонизация на управлението на всички съставни части, за да се постигне определен набор от споделени цели за съхраняване на ИСЗ;
- идентификация и реакция на заплахи за обекта; и
- координация на мониторинга и докладването, по-специално във връзка с изискванията на Конвенцията за световното наследство.

Препоръчва се също така в системата на управление на сериен обект редовно да се прави преглед и – където е практически осъществимо – да се засилват механизмите на координация, за да се подобри последователността и ефективността на управлението му като обект на световното наследство, както и за да се реагира на промени, засягащи съставните му части. Оценката на възможността да се изпълнят горепосочените минимални изисквания следва да се възприема като ориентир за това дали обектът се смята за управляем и следователно дали отговаря на изискванията на „Ръководните насоки“.

3.3 Решения на Комитета за световното наследство

При планиране на управлението на обект на световното наследство е важно да си даваме сметка как се прилага Конвенцията за световното наследство глобално и как решенията на Комитета за световното наследство, отнасящи се до изпълнението на място в обекта, могат да станат част от управлението.

Комитетът за световното наследство отговаря за прилагането на Конвенцията за световното наследство. В състава му се включват двайсет и един представителя на държавите – страни по Конвенцията, избирани от Общата асамблея за срок до шест години.

„Ръководните насоки“ са основният инструмент за прилагане на Конвенцията и следва да бъдат основният опорен документ за управителите (вж. Ресурси, стр. 85). Но за някои обекти в решения на Комитета за световното наследство се дават конкретни препоръки за конкретен обект като част от решението за вписване и/или Докладване за консервационното състояние (вж. Раздели 2.3 и 6.3). Съдържането на решенията има за цел да подкрепи усилията на управата на обекта да изпълни изискванията на Конвенцията и осигури съхраняването на ИСЗ на обекта. Решенията могат, например, да служат за подкрепа на искания за финансиране (напр. за предоставяне на средства под формата на Международна помощ – вж. Раздел 4.2); за насърчаване на участието на други, като например НПО, в подкрепа на управлението на обекта; или като помощ, за да се осигури, че националните процедури, като например решенията относно планирането, подкрепят управлението на обекта.

Решенията се подготвят от Центъра за световното наследство във връзка с Консултативните органи и се обсъждат и приемат на сесии на Комитета за световното наследство. Темите, които се засягат в решенията, биват най-различни – въпроси на политиката, глобални решения относно прилагането и решения за конкретен обект, отнасящи се до Доклади за консервационното състояние (вж. Раздел 2.3). Процесът на изготвяне на текста на решението и процедурата за приемане на решения е дадена в обобщение по-долу:

Подготовка на решенията: Решенията, в които се отправят препоръки за действие се изготвят съвместно от Консултативните органи и Центъра за световното наследство преди заседанието на Комитета за световното наследство. Проекторешенията трябва да отговарят на стандартите, заложи в „Ръководните насоки“ (Точка 23).

ПОКАЗАТЕЛ

Решения и препоръки на Комитета за световното наследство
· Изпълнила ли е държавата – членка решенията и препоръките на Комитета за световното наследство, отнасящи се до обекта?

- **Приемане на решения:** След това на заседание на Комитета за световното наследство решенията се разглеждат и ако е необходимо, текстът се обсъжда и се изменя. Процедурата за приемане на решения на заседанията на Комитета е предвидена в Правилника за дейността на Комитета.
- **Информация относно решенията на Комитета:** След заседанието на Комитета, Центърът за световното наследство изпраща на държавите – страни по Конвенцията доклад за всички решения на Комитета в срок не по-късно от един месец след заседанието (Точка 168) и отбелязва решенията, взети по отношение на конкретните обекти. При все това, възможно е информацията за решенията на Комитета не винаги да достига надолу по веригата до хората, които работят в отделните обекти на световното наследство. Затова е полезно да се следи или страницата за световното наследство на уебсайта на ЮНЕСКО, или Базата данни с решения за световното наследство (вж. Ресурси, стр. 85, за подробности), за да се провери как се движат дадени решения по отношение на конкретен обект. Всички решения са номерирани и номерацията показва под коя точка от дневния ред на заседанието, на което са били обсъдени. Така например, Решение ЗЗСОМ ЗА препраща към 33-та сесия на Комитета за световното наследство и по-конкретно точка ЗА от дневния ред.
- **Изпълнение на решенията:** Как обектите изпълняват решенията се следи от Центъра за световното наследство посредством (например) процедурата на Периодичното докладване. В докладите за консервационното състояние изрично се иска обектите да се отчетат за действията, предприети за изпълнение на предходни решения на Комитета за световното наследство относно консервационното състояние на обекта („Ръководни насоки“, Точка 173), а има и мисии, които имат за цел да се запознаят с изпълнението на действията, посочени в решенията.

3.4 Граници на обектите на световното наследство

Разбирането на специалните изисквания относно границите представлява основна част от ефективното управление на обекта и защитата на ценностите.

Ефективност на границите

В „Ръководните насоки“ значението на термина „граници“ се определя като очертавания на зони, които трябва да са съобразени с пространствените изисквания на местообитанията, биологичните видове, процеси или явления, които обосновават вписването им в Списъка на световното наследство. Границите трябва да включват достатъчно площи, непосредствено прилежащи на зона от Изключително световно значение, за да защитават ценностите от наследството на обекта от преките последици от навлизането на хора и въздействията от използването на ресурси извън територията на номинираната зона“ (Точка 101).

В много случаи границите на природния обект на световното наследство съвпадат с тези на зона, обозначена като защитена. Друг път зоната, вписана с цел опазване на ИСЗ, може да представлява само част от обекта. Например, обектът на световното наследство **Якушима** (Япония) с площ 10 747 хектара защитава богата флора, включително древни екземпляри от вида криптомерия, („sugi“, японски червен кедър), разположени на територията на по-голям национален парк и номинираната зона се припокрива с няколко обозначения, включително специален природен паметник и зона на дивата природа.

Границите на обекта се очертават по време на Якушима (Япония) номинирането (и затова въпросът се разглежда подробно в ресурсния наръчник *Preparing World Heritage Nominations* („Подготовка на номинации за включване в световното наследство“), макар

© Sue Stolton

ПОКАЗАТЕЛ

Граници

· Ефективни ли са границите на обекта, включително буферната му зона, по отношение на управлението и защитата на неговото ИСЗ?

че съществуват и процедури за изключителни случаи за внасяне на изменения в границите след като обектът бъде номиниран. Промени могат да се наложат, например, с цел да се осигури по-добро съхранение на ИСЗ поради по-доброто разбиране на екологичните процеси, свързани с обекта или с цел да се управляват заплахи, застрашаващи обекта, които могат да имат най-различен характер – от местни източници на замърсяване до последици от изменението на климата. Тук също се споменава за границите, тъй като те са важен фактор при мониторинга и оценяването на консервацията на обекта в процедурите на световното наследство като например Периодичното докладване (вж. Раздел 6.3) и идеята за тяхната промяна може да е подсказана в резултат от констатации.

Процедурата за внасяне на промени в границите на обекта е предвидена в Точки 163–65 от „Ръководните насоки“. Промените могат да бъдат незначителни или да представляват съществени изменения. Всички предложения за изменения следва да бъдат внесени в Комитета за световното наследство чрез Секретариата в срок до 1 февруари на всяка година. Всички изменения се оценяват от съответния Консултативен орган и се предават на Комитета. Съществените изменения се третираат като нови номинации; дребните изменения могат да се приемат от Комитета или пък да се прецени, че са достатъчно значими и също изискват пълна процедура на номинация.

Ефективното управление на границите в голяма степен зависи от типа обект; ясно е, че управлението на границите в защитена гора коренно ще се различава от това на морска зона. Но основното изискване е да може да се прави разлика между облечени в правна форма договори относно границите (включително границите, посочени в досието на номинацията на обекта за включване в световното наследство) и физическото им обозначаване (демаркация) на място, посредством стълбове, знаци, шамандури, използване на особености на релефа и други подобни, със съгласието и участието на местните заинтересовани страни. Това разбиране и очертаване на границите е особено важно в територии, където се прилагат договорености за устойчиво използване или където има заплахи като незаконна сеч, риболов или друго използване на ресурси, които има опасност да навлязат на територията на обекта.

**Изготвяне на план за управление:
Национален парк Серенгети (Обединена република
Танзания)**

Ефраим Мвангомо, Главен еколог, Национален парк Килиманджаро, и еколог в Серенгети по време на изготвянето на Генералния план за управление; и Найджъл Дъдли, Екуилибриъм Рисърч
Национален парк Серенгети (обявен за обект на световното природно наследство през 1981 г.) е част от огромната екосистема на р. Мара, територия, включваща савана, сухи гористи местности и малки скалисти хълмове (korjes), която се простира от двете страни на държавната граница между Танзания и Кения.

Като негово ИСЗ се посочва екосистемата и уникалната миграция на близо милион зебри, гнута и антилопи, които всяка година следват пътя на

дъждовете, за да се хранят със свежа трева.

Когато възникна необходимост от нов генерален план за управление (ГПУ), Танзанийската служба за управление на парковете (TANAPA) нае консултанти, които да извършат анализ на предходните планове за Серенгети и да предложат методика за изготвянето на нов десетгодишен план. Едно от важните заключения бе, че предишните планове страдат от липсата на ясни конкретни цели и поради това не е възможно да послужат за измерване на напредъка в консервацията. TANAPA възприе модифицирана форма на подхода за Планиране на консервационна дейност, разработен от регистрираната в САЩ НПО „Нейчър Консървансу“ (The Nature Conservancy), който подход организира управлението около няколко внимателно подбрани конкретни цели, които, взети заедно, отразяват по-широкообхватните екологични ценности на зоната. Използваната в Серенгети методика е включена като част от инструментариума Enhancing our Heritage Toolkit (вж. Раздел 6.4). Ако конкретните цели показват запазване в добро състояние, се приема, че ИСЗ също е съхранено непокътнато.

Екип за мониторинг на черния носорог — Национален парк Серенгети (Танзания)

КАЗУС

Предвид на ИСЗ на обекта бяха избрани следните конкретни цели (т.е. особени белези): (1) миграцията; (2) река Мара; (3) крайречни гори; (4) акациевы гори; (5) гори от вида „Терминалия“; (6) малките скалисти хълмове корје; (7) черният носорог и (8) хиеновите кучета. Това не означава, че служителите игнорират всичко останало. Например, ако числеността на слоновете спадне рязко, това би било знак за наложителна управленска реакция. Но наличието на конкретни цели дава рамка, на която да се опре управлението, без да е необходимо да се разглежда по отделно всеки биологичен вид и всяко местообитание. Отличителните белези (т.е. показателите) описват в по-големи подробности съставните елементи на всяка конкретна цел, които да се взимат предвид при управлението. Тези белези също бяха идентифицирани и по-долу са обобщени примери от очертаването на две конкретни цели:

Цел	Отличителни белези
река Мара	Водоток Качество на водата Степен на ползване за паша / размер на площите за паша
Черен носорог	Размер на популацията Коефициент на биологическа продуктивност (попълване на популацията) Генетично разнообразие

Всяка от заложените конкретни цели трябва да се разработи, като се идентифицират заплахите (ако има такива) и възможностите за управление. Така например, заплахите за черния носорог включват браконьерство, заболявания, ниска раждаемост или висока смъртност на новородените екземпляри и промени в местообитанието. Възможностите включват съществуването на малка популация от носорози, голям туристически интерес и може би по-нататъшно попълване на популацията чрез прехвърляне на екземпляри от други държави. Конкретните цели също имат функцията на показатели, спрямо които да се измерва напредъка. Системата за мониторинг в идеалния случай съдържа: показатели, които да се наблюдават; прагови стойности, отвъд които е нужно да се задейства някакъв вид управленска реакция; и управленско действие, в случай на превишаване на праговата стойност. Така например, ако показателят е река Мара, една от праговите стойности би могло да бъде определено максимално допустимо ниво на замърсяване, а управленската реакция – съответното ограничаване на употребата на селскостопански препарати или на изхвърлянето на отпадъци от човека.

Идентификацията на конкретните цели, отличителните белези и показатели и в крайна сметка – изготвянето на план за мониторинг на конкретните цели, което формира плана за екологичен мониторинг в преработения ГПУ, се очертаха основно посредством три работни срещи, на които присъстваха служители и изследователи на парка. Освен че бяха определени показатели, бяха разработени и протоколи на мониторинг (напр. метод, процедура, периодичност на събиране на данни, анализ на данни, управление на данни) за всеки показател, с цел да се гарантира последователност и достоверност, както и те да бъдат подходящи за повтаряне на анализа във времето.

Прилагане на Конвенцията за световното наследство: Резерват за опазване на дивата природа Окапи (ДРК)

- Ги Дебоне, Специалист по Програма „Природно наследство“, Център за световното наследство към ЮНЕСКО

Резерватът за опазване на дивата природа Окапи в Демократична република Конго (ДРК) бе вписан в Списъка на световното наследство през 1996 г. Резерватът осигурява защита на важното биологично разнообразие на горите в източната част на Басейна на река Конго. Освен окапито (горски жираф с подобни на зебрата шарки, ендемичен за ДРК животински вид), в резервата се срещат тринайсет вида примати и шест вида дукери. Обитава се също и от най-важната популация на африкански горски слонове в източно ДРК и няколко редки и трудни за наблюдение биологични видове като например *Genetta victoriae*. Резерватът е дом на коренните жители от народа Мбути. Докато около 20 % от резервата е обозначен като строго защитена зона, в останалите му части са разрешени някои традиционни дейности, използващи ресурсите му, като например лов, практикуван с цел препитание.

По-малко от година след включването си в списъка, Окапи бе обявен за Застрашен обект на световното наследство, след като ДРК бе зaleyт от конфликтите в региона на Големите африкански езера, в които участваха няколко държави от региона. На няколко пъти резерватът се превръщаше в арена на жестоки сблъсъци между различни армии и бунтовнически групи и капацитетът на управата на резервата да упражнява контрол върху незаконното ползване на ресурсите му, напр. минни дейности и лов на дивеч, сериозно пострада. Последниците за дивата природа бяха унищожителни и ИСЗ на обекта бе уронено.

КАЗУС

© Eric Loddé

Заседание на управителите – Резерват на дивата природа Окапи (ДРК)

Въпреки многобройните последици от конфликта, обектът продължи да бъде управляван и ценностите на Окапи не бяха изцяло загубени. Центърът за световното наследство успя да изгради международна партньорство, в което участваха ЮНЕСКО, управителните органи на защитената зона и международни НПО, занимаващи се с консервация и чрез проекта „Опазване на биоразнообразието в райони на въоръжени конфликти“ да окаже подкрепа на обекта. Благодарение на подкрепата на Фондация за Обединените нации и правителствата на Белгия и Италия, проектът предостави финансова помощ на служителите на обекта, които вече не получаваха заплатите си и осигури закупуването на основни инструменти и техника за полева работа. Практическото осъществяване на подкрепата на място зависеше от това всички участващи в конфликта страни да осъзнаят огромната важност на тези обекти и необходимостта да се осигури възможност на служителите и на техните партньори да извършват консервационна дейност. ЮНЕСКО успя да създаде тези условия като използва Конвенцията като стратегически аргумент в дипломатическите си действия в името на съхранението на световното наследство, например чрез мисии на служители на ЮНЕСКО, които посетиха различните страни, участващи в конфликта. Освен това, проектът получи подкрепата на местните общности като постави в центъра на вниманието консервационните дейности на общността. Същевременно, проектът работеше по дългосрочни цели (укрепване на международни партньорства, преквалификация на служителите на място, устойчиво финансиране), за да подготви управата на резервата за предизвикателствата след приключване на въоръжените действия. Макар че тези действия не успяха напълно да спрат влошаването на състоянието на ценностите от ИСЗ, масово се признава, че без подкрепата на проекта би останало много малко от природното наследство, което да оправдава присъствието на Резервата Окапи в Списъка на световното наследство. Резерватът Окапи продължава да бъде застрашен в известна степен, но от 2007 г. насам управата си възвърна контрола над 95 % от територията на резервата и закри повечето от незаконните миньорски лагери. Браконьерството на слонове също бе овладяно в по-голяма степен посредством по-ефективно наблюдение и сътрудничество с въоръжените сили и административните власти. Ясно е, че тези успехи бяха постигнати благодарение на вписването в Списъка на световното наследство и на ресурсите и капацитета, които го съпровождат.

КАЗУС

Устойчиво използване на Ваденово море
Общ секретариат за Ваденово море

Ваденово море се простира в протежение на около 500 км по северноморското крайбрежие на Дания, Германия и Нидерландия. Това е най-голямата и най-важна морска влажна зона на Европа и е уникално в света по мащаб, със своите приливни равнини, канали, солени блата, дюни, острови и естуари. Голямата биологична продуктивност и големият размер на Ваденово море осигурява основа за възпроизводството на рибните запаси в Северно море и определя неговото международно значение като място за събиране на ята, смяна на перушина и презимуване на поне петдесет и две популации от четиридесет и един вида прелетни водоплаващи птици по източно-атлантическия миграционен път; ежегодно оттам преминават 10–12 милиона птици.

...

© Martin Stock

Белобузи гъски –
Ваденово море
(Германия /
Нидерландия)

През 2009 г. холандско-германското Ваденово море бе вписано в Списъка на световното наследство по критерии (viii), (ix) и (x) като най-голямата непрекъсната система от приливно-отливни пясъчни и кални равнини в света, с природни процеси, необезпокоявани почти по протежение на цялата зона. Обектът на световното наследство се простира на почти 10 000 км².

Тъй като Ваденово море е заобиколено от значително по брой човешко население и на територията му се извършват дейности по ползване на ресурси от човека, неотменният приоритет за неговата защита и съхранение е планирането и регулирането на ползването му, включително плановете за земеползване и водоползване, осигуряването и регулирането на укрепване на бреговата ивица, морския трафик и оттичането. Ключовите заплахи, изискващи непрестанно внимание включват рибно-стопанските дейности, пристанищата, индустриалните съоръжения, движението на плавателни съдове и морската безопасност, развитието на жилищни райони и на туризъм и изменението на климата.

Дания, Германия и Нидерландия работят заедно в рамките на Тристранното сътрудничество за защита на Ваденово море, като управляват и защитават тази ценна екосистема от 1978 г. насам. Днес почти цялата крайбрежна ивица е защитена чрез обявяване на национални паркове и природни резервати. Системата на управление е комбинация от националните системи за управление и тристранния План за Ваденово море (ПВМ), изпълняван от съответните органи, отговарящи за него. ПВМ служи за основа, на която се опира съхранението на ИСЗ на обекта, в допълнение към правната му защита на национално и провинциално ниво. Дейностите, които са несъвместими с консервацията, са или забранени, или са обект на строго регламентиране и мониторинг, за да се гарантира, че те няма да оказват неблагоприятно въздействие върху Ваденово море. Тристранната програма за мониторинг и оценка (ТМАР) редовно прави оценка на състоянието на екосистемата и отправя препоръки за управлението и политиката.

Всяка година крайбрежието на Ваденово море привлича милиони туристи, които осигуряват важен източник на приходи за региона. Намирането на баланс между туризма и защитата на екосистемата е единственият начин да се гарантира, че регионът ще продължава да привлича почиващи. Рекреационните ценности на Ваденово море се поддържат посредством въвеждане и използване на информационни системи (екскурзоводство) и/или времево и пространствено планиране, за да се защитават най-екологично-чувствителните територии. Рибно-стопанските зони за черна мида, например, се регулират посредством разрешителни, размер на риболовните участъци за аквакултурата, периоди, когато уловът е разрешен и други нормативни правила. Някои зони са забранени за риболов.

Предварително условие на ПВМ е да се избягва необоснованото ограничаване на интересите на местното население и традиционните начини на ползване във Ваденово море. Все още е възможно да се практикуват традиционни начини на ползване в малък мащаб. Всички интереси на ползващите се разглеждат честно и справедливо, в светлината на целта на съхраняването му като цяло и за всеки конкретен случай.

За повече информация: www.waddensea-worldheritage.org

4 Капацитет

Колкото и добри да са плановете за управление и управленските системи, без капацитета и ресурсите, необходими за тяхното управление е малко вероятно да се осъществи ефективна консервация в обектите на световното наследство. Макар че ресурсите, необходими за ефективно управление на един обект се влияят както от вътрешни, така и от външни потребности, за разработването на ефективни управленски системи е нужен реализъм в разбирането на това какви ресурси са необходими. Този раздел започва с разглеждане на въпроса как обектите на световното наследство могат да преминат към по-устойчиво финансиране и предлага преглед на възможностите за финансова подкрепа, които се предлагат специално за такива обекти. Засяга се също така темата за човешкия капацитет, като се прави обзор на квалификацията на служителите и потребностите от обучение и на типа експертност, от която може да има нужда в природни обекти от Списъка на световното наследство.

ПОКАЗАТЕЛ

Устойчиви финанси

· Достатъчни ли са финансовите източници, за да се осъществяват управленските мерки, необходими за поддържане на ИСЗ на обекта?
· Сигурни ли са сегашните източници на финансиране и има ли вероятност да продължат да са сигурни?

4.1 Устойчиви финанси

Наличието на сигурен източник на финансова подкрепа е от решаващо значение за успеха на всеки обект на световното наследство. Тя може да идва пряко от държавата, от донори, доверителни фондове или напосо от посетителите, като често се използва комбинация от всички източници. Обекти на световното природно наследство, които разчитат на спорадично, основаващо се на проекти финансиране, вероятно рискуват да се сблъскат с недостиг на финансови средства. Ето защо изготвянето и изпълнението на план за устойчиво финансиране е водещ елемент в управлението.

Разбиране и покриване на разходите за управление на световното наследство

Днес много защитени зони изпитват трудности в постигането на финансова стабилност (напр. възможността да покриват всички разходи, свързани с управлението на обект на световното наследство). Причините често биват комплексни, но са обобщени от Програмата за развитие на ООН по следния начин:

- Средства, разпределени от държавния бюджет, които са по-малко от разчетите за покриване на нуждите.
- Законодателни, политически или институционални ограничения за въвеждане на иновации и рентабилни дейности, вследствие на недобрата интеграция на защитените зони в националните политики на развитие.
- Управителите, които нямат нужната подготовка и са недобре мотивирани да диверсифицират източниците на финансиране и често работят без стратегически финансови планове или дори без планове за управление.

Ограничени технически познания относно търсенето, оценяването, формулирането и прилагането на нови механизми за подобряване на финансирането на защитени зони.

Финансовото планиране, просто казано, представлява процесът на определяне на разходите и идентифициране на начините за покриване на тези разходи. Доброто финансово планиране помага на управителите да взимат стратегически финансови решения — като например преразпределяне на планираните разходи, за да бъдат съобразени с управленските приоритети — и да идентифицират кои разходи е удачно да се съкратят и къде се крият потенциалните проблеми с паричните потоци.

Оформи се консенсус за това, че днес разходите за защитени зони сериозно не достигат. Може би обектите на световното наследство се ползват с повече възможности за привличане на средства благодарение на високия статут, с който се ползват поради включването си в Списъка на световното наследство, но опитът сочи, че много обекти на световното природно наследство продължават да изпитват недостиг на средства. Основната част от финансирането на световното природно наследство идва от традиционните механизми на финансиране като например държавни бюджети или проектно финансиране от двустранна и многостранна помощ, туризъм, дарения от НПО и благотворителни фондации и вероятно това положение ще се запази още много години напред.

- **Държавно финансиране:** Вътрешните публични бюджети — държавни и местни — са най-големият източник на финансиране за защитени зони в повечето страни. В развиващите се страни като цяло, предоставяните от публичния сектор бюджети на националните паркове се оценяват на сума между 1.3 милиарда и 2.6 милиарда щ.д. годишно.
- **Двустранна и многостранна помощ:** През последните години международното финансиране за съхраняването на биоразнообразието възлиза на около 4 до 5 милиарда щ.д. на година, като от тази сума някъде между 30 и 50 % отиват в защитени зони. От тези средства, около 2 милиарда щ.д. идват от

помощ за развитие за чужбина (ПРЧ), предоставяна от страни с високи доходи под формата на двустранна помощ от една държава на друга и на многостранна помощ, управлявана от Глобалния екологичен фонд (ГЕФ), други агенции на ООН, Агенции за международно развитие и многостранни банки за развитие. До 2010 г. ГЕФ е инвестирал 1.5 милиарда в създаването или управлението на 1 600 защитени зони по цял свят.

- **Приходи на ниво обект:** Таксата за вход в парка е постоянен и устойчив източник на финансиране за много обекти на световното наследство и защитени зони по цял свят. В Южна Африка например, държавният орган, отговарящ за националните паркове – Южноафрикански национални паркове, финансира до 80 % от годишния си бюджет от постъпления от туризма.
- **Фондове на ниво обект:** Някои обекти на световното природно наследство, като например Островите Галапагос (Еквадор), Атолт Алдабра (Република Сейшели), Националният парк Бвинди (Уганда), Биосферният резерват за пеперудите монарх (Мексико) и Национален парк Банк д'Арген (Мавритания, вж. примерния казус в Раздел 4.3), имат свои собствени фондации.
- **НПО:** Средствата, предоставяни от международни НПО в областта на консервацията, частни фондации и фондации, свързани с фирми могат да възлизат на над 1 милиард щ.д. годишно, но точните суми трудно могат да бъдат изчислени. Фондацията за Обединените нации е дарила над 10 милиона щ.д. на обекти на световното наследство.

IUCN определя редица важни за постигането на финансова устойчивост фактори:

- **Изграждане на диверсифициран портфейл от източници на финансиране** с цел да се сведат до минимум рисковете и флукуациите във финансирането. Повечето източници на финансиране са или несигурни, или непостоянни. Броят на посещенията в националните паркове в Кения, Уганда и Зимбабве, например, рязко спадна в резултат от гражданските безредици през 90-те години на ХХ век. Ето защо съчетаването на различни източници на финансиране е ключов елемент за постигането на финансова устойчивост в дългосрочен план.
- **Подобряване на ефективността на финансовото управление** с цел да се осигури предоставянето и усвояването на финансирането по начин, който отговаря на потребностите на световното наследство и подкрепя постигането на целите на консервацията. В много случаи финансирането се насочва предимно към повтарящи се във времето разходни пера, особено за персонал, а финансирането за инвестиционни нужди от решаващо значение остава недостатъчно. Оценяването на ефективността на управлението, както и разработването на бизнес планове (вж. по-долу) могат да спомогнат да се изгради разбиране за адекватността на управленските ресурси. Например, Инструмент 7 от инструментариума *Enhancing our Heritage Toolkit* (вж. Раздел 6.4) предлага проста методика за анализ на ресурсите, които са необходими за ефективното управление на обекта, както и за измерването им в съпоставка с разполагаемите ресурси.
- **Цялостно отчитане на разходите**, при което се взема предвид пълната гама разходи, като се осигурява признание и адекватно компенсиране на тези, които поемат разходите, свързани с обекта на световното наследство, както и внасянето на справедлив принос за издръжката на обекта от онези, които имат полза от него. Финансовото планиране традиционно е насочено към покриването на преките разходи за дейността и за управлението – с други думи, финансирането на заплатите, инфраструктурата, оборудването и техниката и поддръжката, необходими за изграждането и експлоатацията на обекта на световното наследство. Често обаче косвените разходи и цената на пропуснатите възможности са съществени и се заплащат от широк кръг от групи, включително местните земевладелци и ползватели на ресурси, както и предприятия от публичния и от частния сектор в най-различни други отрасли. Превръщането на една защитена зона в наистина устойчива в икономически смисъл означава да се покриват всички тези косвени разходи и цената на пропуснатите възможности и да се обезщетяват тези, които ги поемат.
- Допълнителен аспект на разбирането на цялостните разходи за управлението на обект на световното наследство е да се осъзнае **какво предполага като разходи плана за управление на обекта**. В предходните раздели подробно се разглежда процеса на изготвяне на цялостен план за управление, който да насочва съхраняването на ИСЗ. Пouchително е да се направи анализ на финансовото въздействие на действията, които се предлагат в рамките на плана за управление за целия срок, предвиден за изпълнението му. Това може да послужи като полезно „свервяване на часовника“ по отношение на реалността на плановете. В резултат може да се оформи по-рационален подход към стремежите на управителите или

удължаване на предвидените срокове за изпълнение. По същия начин, анализът може да обоснове потребността от дадена инвестиция. Аналогично, оценяването на ефективността на управлението с помощта на рамката, дадена в този документ, може да открие управленски потребности и недостиг на ресурси, което отново е полезно за обосноваване с доказателства на едно по-добро ресурсно осигуряване.

- **Разбиране на ползите:** Нарастващите усилия за даване на количествено измерение на многобройните ползи, които произтичат от защитени с цел консервация зони на сушата и в морето доведоха до увеличаването в някои страни на подкрепата за защитените зони. През последните няколко години бюджетът, предвиден за федерални защитени зони от мексиканската държава, например, бележи съществен ръст. Това в голяма степен се дължи на усилията на много от хората от практиката, работещи в защитени зони в Мексико, да насочват вниманието към разнообразните ползи, които се получават от защитените зони и от обекти на световното наследство, като например **Биосферния резерват за пеперудите монарх**, **Биосферния резерват Сиан Каан** и **Островите и защитените зони в Калифорнийския залив** и към връзката между тези ползи и икономическата и социална стойност, която те пораждат.

Биосферен резерват за пеперудите монарх (Мексико)

Лесничейска станция – Сиан Каан (Мексико)

Острови и защитени зони в Калифорнийския залив (Мексико)

- **Създаване на финансова и икономическа рамка, която ражда възможности:** Сред външните фактори, които влияят на възможностите за финансиране на консервацията и финансовото състояние, са и така-наречените „обратни“ стимули, при които държавните субсидии могат да превърнат изчерпващи биоразнообразието или вредящи на околната среда дейности в дохододоносни от тези, които са съвместими с консервационната практика. Освен това, съхраняването на ИСЗ често бива сериозно недооценявано или изобщо не се оценява от пазара. Този тип предизвикателства, не могат да се преодоляват лесно от отделните управители на обекти на световното наследство, но по-големия обществен престиж, който носи вписването в Списъка на световното наследство, може да помогне да се разработят рамки, даващи възможност за стратегии за устойчиво финансиране.
- **Изграждане на капацитет за използване на финансови инструменти и механизми** като например бизнес планиране, което може да помогне на управителите: (1) да оценяват своите служители и ресурси и да осигуряват използването им по възможно най-добрите начини; (2) да идентифицират и „лансират на пазара“ ценностите на обекта, пред туристи, източници, предоставящи финансиране или държавни институции; (3) в по-общ смисъл, да усвоят езика на бизнес сектора; и (4) да подпомагат редица дейности със стопанска насоченост. Проектът на Фондация Шел – ЮНЕСКО/ Световно наследство за развиване на умения за бизнес планиране разработи инструментариума *Business Planning for Natural World Heritage Sites – A Toolkit* („Бизнес планиране за обекти на световното природно наследство – Инструментариум“). Той се допълва от инициатива за изграждане на капацитет с продължителност пет години между ЮНЕСКО, Ъртуоч и Шел, в която до петнайсет обекта на световното природно

наследството ще бъдат обучавани на бизнес планиране от високопоставени служители на Шел, след което ще има едногодишен мониторинг и подкрепа. Инструментариумът е предназначен за потребители без бизнес познания или опит. Всички бизнес понятия се въвеждат на базисно ниво и не се изискват предишни познания по бизнес планиране. Многобройните образци и рамки, използвани в инструментариума са разработени така, че да използването им да е просто и да са лесно приложими. Инструментариумът е построен по начин, позволяващ на управителите на обекти на световното наследство постепенно да съставят бизнес план, използвайки елементите, които са им необходими най-неотложно (в зависимост от ограниченията във времето и финансовите възможности). Затова е организиран в осем самостоятелни части, следвайки структурата на стандартния бизнес план: „Институционален анализ“, „Пазарен анализ“, „Маркетингов план“, „Оперативен план“, „Човешки ресурси“, „Анализ на риска“, „Финансов план“, „План за действие“.

4.2 Специфика на финансовата подкрепа за обекти на световното наследство

Включването в Списъка като обект на световното наследство може да помогне за привличането на финансиране от различни НПО, доверителни фондове и донори, особено в случай, че обектът се използва като център на внимание за други защитени зони в дадена държава, биом или регион.

Възможности за финансиране на световното наследство

Съществуват няколко малки по размер механизма за финансиране пряко свързани с ЮНЕСКО, които могат да предоставят средства на обекти, включени в Списъка като част от световното наследство. Тези източници са описани по-долу.

Фонд на световното наследство: Доверителен фонд, създаден по силата на член 15 на Конвенцията за световното наследство, който подкрепя дейности, отнасящи се до прилагането на Конвенцията. Фондът се попълва предимно чрез задължителни и доброволни вноски от държавите – страни по Конвенцията („Ръководни насоки“, Точка 223), както и от частни дарения. Комитетът за световното наследство предоставя средства според спешността на исканията, като приоритет се дава на най-заstraшените обекти и по-специално на тези от Списъка на заstraшените обекти (вж. Раздел 2.4). Финансирането също така е обвързано с приоритетите, заложиени в Регионалните програми на Центъра за световното наследство след анализиране на резултатите и препоръките от Периодичното докладване (вж. Раздел 6.3). Освен в случаите на предоставяне на спешна помощ (вж. по-долу), държавите – страни по Конвенцията, които са се забавили да внесат задължителните или доброволните си вноски във Фонда на световното наследство, нямат право да кандидатстват за Международна помощ. Може да се подават искания за обекти, вписани в Списъка на световното наследство или в Индикативния списък, като молбите трябва да се внасят в ЮНЕСКО посредством Националната комисия за ЮНЕСКО на държава – страна по Конвенцията, нейната Постоянна делегация в ЮНЕСКО или от съответна държавна институция или министерство.

Паричните средства, които предоставя фондът, се наричат „Международна помощ“. Когато се обмисля идеята за внасяне на искане, най-добре е да се допитате до Секретариата и Консултативните органи за световното наследство, за да получите съвет и помощ за това дали кандидатурата е подходяща за този тип финансиране. Международна помощ се предоставя за три конкретни типа дейност (Таблица 2; за по-подробна информация вж. „Ръководни насоки“, Точка 241). Първият тип е свързан с предоставяне на помощ на обекти, подготвящи номинация и по тази причина се разглежда в *Наръчника за номинациите*. Другите две дейности са:

1. Консервация и управление, която включва:

- помощ за обучение и изследователска дейност в подкрепа на дейности за групово обучение, главно за персонал, работещ в обекти на световното наследство (не се предоставя финансиране за индивидуални стипендии);
- техническо сътрудничество за предоставяне на експертна помощ и материална подкрепа за планове за управление и различни консервационни дейности за вписани в Списъка обекти;
- помощ за популяризация и образователни дейности за повишаване на осведомеността и разработване на образователни материали, отнасящи се до световното наследство (максимална сума 10 000 щ.д.).

2. Спешна помощ, за предприемане на неотложни действия за прекратяване или отстраняване на вреди, причинени от неблагоприятна човешка дейност или природни бедствия.

Таблица 2. Процедура за искания за Международна помощ

Краен срок за внасяне	Оценява се от	Разглеждане от панел*	Окончателното решение се взима от
<i>Процедура за искания за Международна помощ за помощ за подготовка или помощ за консервация и управление</i>			
Искане за сума в размер на 5 000 щ.д. или по-малко	По всяко време	Центъра за световното наследство	Не Директора на Центъра за световното наследство
Искане за сума между 5 001 щ.д. и 30 000 щ.д.	По всяко време	Консултативни органи и Центъра за световното наследство	Да Председателя на Комитета за световното наследство
<i>Процедура за искания за Международна помощ за спешна помощ</i>			
Искане за сума в размер на 5 000 щ.д. или по-малко	По всяко време	Центъра за световното наследство	Не Директора на Центъра за световното наследство
Искане за сума между 5 001 щ.д. и 75 000 щ.д.	По всяко време	Консултативни органи и Центъра за световното наследство	Не Председателя на Комитета за световното наследство
Искане за сума над 75 000 щ.д.	1 февруари	Консултативни органи и Центъра за световното наследство	Не Комитета за световното наследство (юни/юли)

*Заседава най-малко два пъти годишно, през януари и септември.

Инструмент за бързи ответни мерки: Програма за малки суми безвъзмездна финансова помощ, която предоставя спешно финансиране в размер до 30 000 щ.д. за справяне с остри и непосредствени във времето заплахи за застрашено биоразнообразие. Инструментът за бързи ответни мерки (Rapid Response Facility, RRF) е предназначен за обекти, вписани в Списъка на световното наследство по критерии (vii) и (x) (вж. речник, Раздел 1.5, за пълни подробни данни за критериите); за номинирани обекти, чието вписване в Списъка на световното наследство е било отложено¹⁰ поради непосредствени заплахи за тяхната екологична цялостност; или природни обекти вписани в Индикативните списъци. За предоставянето на безвъзмездната финансова помощ от RRF също се прилага ограничителното изискване страната да отговаря на изискванията за кандидатстване за Официална помощ за развитие, определени от Комитета за помощ за развитие (DAC) към Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР). Инструментът RRF има прецизно определение за спешност, основаващо се на шест критерия, които следва да се преценят, когато се разглежда заявлението. RRF се управлява съвместно от Центъра за световното наследство, Фондацията за Обединените нации (UNF) и Фона енд Флора Интернешънъл (Fauna & Flora International, FFI) и има за цел съхраняването на обекти на световното природно наследство по време на криза посредством:

1. бързо мобилизиране на средства, за да се реагира при спешни ситуации в природни обекти на световното наследство;
2. предоставяне на средства на места, където се търси по-дългосрочно финансиране;
3. катализиране на иновативни механизми на финансиране като част от дългосрочна програма за подкрепа.

RRF приема документи за кандидатстване цялогодисно и се старее да разглежда всички кандидатури и да дава на кандидатите решения за финансирането, което търсят, в срок от около осем работни дни. Групата за координация на проекти, в състава на която влизат по един представител на FFI, UNF и Центъра за световното наследство, взема решението за предоставянето на безвъзмездна финансова помощ.

¹⁰ Номинираните обекти могат да бъдат препоръчани за вписване; да не бъдат препоръчани за вписване; или да бъдат препоръчани за справка или отлагане. „За справка“ означава, че Комитетът решава да върне номинацията на Държавата — страна по Конвенцията с искане за допълнителна информация; „отлагане“ се препоръчва, когато номинацията се нуждае от по-задълбочено оценяване или изследване, или от съществена преработка от Държавата — страна по Конвенцията („Оперативни насоки“, Точки 158—60).

Скандинавската фондация за световното наследство (Nordic World Heritage Foundation, NWHF) бе първата регионална инициатива за Конвенцията за световното наследство, учредена като постоянна организация през 2002 г. от норвежката държава в сътрудничество с другите северно-европейски правителства и ЮНЕСКО. NWHF е фондация с нестопанска цел, предоставяща подкрепа за международни дейности в рамките на програмата на ЮНЕСКО. Част от нейната роля е да служи за фокусна точка като обединява скандинавските страни за популяризиране на работата по Конвенцията за световното наследство. Съобразно конкретния случай, в Скандинавското сътрудничество се включват и други региони и държави. Като набирателен фонд, NWHF експериментира с новаторски начини за набиране на средства, включително подкрепа по програми от двустранни и многостранни скандинавски донори, банки за развитие, фирми и т.н. и поради това NWHF е важен в глобален план и реализира проекти по цял свят. Вж. www.nwhf.no за по-подробна информация.

Африканският фонд на световното наследство (AWHF) е втората регионална инициатива за финансиране за Конвенцията за световното наследство. Тя е приложима за всички държави-членки на Африканския съюз, подписали Конвенцията. Фондът AWHF, създаден през май 2006 г., предоставя финансиране и техническа помощ за ефективната консервация и защита на природното и културното наследство на Африка от ИСЗ. AWHF е признат за център от Категория II. Ключовите области на подпомагане включват идентифициране и подготовка на африкански обекти за вписване в Списъка на световното наследство; консервация и управление на вписани обекти; възстановяване на обекти от Списъка на застрашените обекти и обучение на експерти по наследството и управители на обекти. Още информацията, включително формуляр за кандидатстване за финансиране, може да се намери на www.awhf.net.

Доверителните фондове Фандс-ин-Тръст (Funds-in-Trust, FIT) са дарения, предоставяни от различни държави в подкрепа на конкретни проекти с определени цели и задачи. От петте фонда, които съществуват към днешна дата, само два имат специална насоченост към природни обекти: Японският доверителен фонд за съхраняване на световното културно наследство (Japanese Trust Fund for the Preservation of the World Cultural Heritage) (<http://whc.unesco.org/en/partners/277>) и Доверителният фонд на Нидерландия Netherlands Funds-in-Trust (<http://whc.unesco.org/en/nfit>).

4.3 Обучение и развитие на служителите

За да могат обектите на световното наследство да функционират като образцови модели, демонстриращи най-добра практика в управлението на защитени зони и опазването на биоразнообразието по цял свят, служителите трябва да показват професионализъм в широк кръг от теми и дисциплини. Ясно е, че за много обекти с недостатъчни ресурси това представлява огромно предизвикателство, за чието преодоляване ще са нужни значителни ресурси.

Повишаване на капацитетните възможности за управление на обекта

Управлението на обекти на световното наследство става все по-сложно, което означава, че от управителите и служителите се изисква да са експерти в умения, които се простират в широк спектър – от консервация на биоразнообразието, мониторинг и оценка, бюджетиране, управление на персонала и социална политика към служителите – както и да бъдат вдъхновени просветители, които могат да предадат ИСЗ на своя обект и стойността на Конвенцията за световното наследство като цяло. И този необходим набор от умения продължава да се разширява с нарастването на нашите познания за света на природата и броят на факторите, взаимосвързани с управлението на консервацията расте (от справяне с въздействията на изменението на климата до договарянето на споразумения с коренните народи за използването на ресурси).

Много от обхванатите в този Ресурсен наръчник теми имат за цел да помогнат за усъвършенстването и затвърждаването на наборите от умения на служителите и управителите на защитени зони. По-долу се прави преглед на някои от ключовите умения, които са показателни за случващото се в най-ново време в най-добрата практика на управление на обекти. Това включва също и познания и разбиране на следното:¹¹

ПОКАЗАТЕЛ

Обучение и развитие на служителите
· Адекватни ли са човешките ресурси, за да се управлява обекта на световното наследство?

¹¹ Този списък се основава на Стратегията за природното наследство за 2006 г. (вж. решение за световното наследство C-06/30.COM/INF.6A). В момента се разработва Глобална стратегия за изграждане на капацитет за световното наследство, под ръководството на ИККРОМ и с участието на другите два Консултативни органа и съответните академични институции.

1. Справяне с изменението на климата. Комитетът за световното наследство определи изменението на климата като една от най-съществените заплахи за обектите на световното наследство, като възложи няколко глобални оценки на потенциалните въздействия и разработи Политика за световното наследство и изменението на климата. Редица страни възложиха оценки за конкретната уязвимост на своите обекти на световното наследство. Например, Големият бариерен риф (Австралия) разполага с подробна Оценка на уязвимостта, в която се разглеждат както природните, така и социалните последици от изменението на климата. Необходимо е управителите да развият уменията да разбират вероятните въздействия от изменението на климата, както и потенциала на обектите на световното наследство да се борят с него.
2. Разбиране на Конвенцията за световното наследство и основните понятия в световното наследство като например ИСЗ (вж. Раздел 2.1).
3. Интерпретация и представяне на обекти на световното наследство, включително комуникация и активни външни отношения (вж. Раздел 5.2).
4. Използване на системи за оценяване на ефективността на управлението (вж. Раздел 6.4).
5. Разбиране на логистичните и организационни аспекти на управленските системи и системите за докладване за световното наследство (вж. Раздел 6.3).
6. Използване на мониторингови системи, които могат да следят за ценностите на световното наследство и цялостността на обекта (вж. Раздел 6.1).
7. Изготвяне на стратегии за устойчиво финансиране за целите на управлението и бизнес планиране (вж. Раздел 4.1).
8. Интегриране на управлението с по-широките приоритети на управлението на сухоземния / морския пейзаж и на устойчивото развитие (вж. Раздел 5.1).
9. Управление на туризма (вж. Раздел 5.3).

Макар този списък да изглежда като притеснително труден концепт, има различни мрежи за подкрепа – от регионални и глобални мрежи на обекти и управители на световното наследство, които да помагат в разработването и да споделят поуки и най-добри практики, до специални програми за обучение, предназначени за служители в сферата на световното наследство (вж. по-долу).

Програмата за професионално развитие е основен компонент на управлението на обекта и може да предвижда възможности за непрекъснато образование. Там където има нужда от обучение, добре е да се имат предвид няколко основни принципа. Доброто обучение следва да се води от определянето на потребностите (включително – от разбирането на профила на хората, които се обучават и от техните нива на грамотност, познания и т.н.), възможностите и празнотите, както и от анализа на възможността да се учи на място в обекта (това може да означава да се прецени дали и кога са свободни служителите, какви технически средства са необходими, разполагаемите бюджетни ресурси и т.н.). Полезно е също така да се прави разграничение между *обучение*, т.е. когато се учат хора как да правят нещо, и *развитие*, т.е. когато те биват насърчавани да развият възприятията си както и чистите си умения. Обучението и развитието трябва да вървят ръка за ръка, обхващайки познания, умения и възприятия / нагласи. В контекста на управлението на обект на световното природно наследство, това означава да се обучават участниците да управляват *хора*, да управляват *ресурси* и да управляват *системи*. Доброто обучение е нужно да бъде също и *адаптивно*, в смисъл да откликва на потребностите и притесненията на участниците. То трябва да прави връзка с личния опит и преживявания на участниците; да дава възможности за реакции, дискусии и обратна връзка; да насърчава активното участие и различните дейности на обучаемите; да се основава на теорията за ученето, която гласи, че хората си спомнят най-много, когато наистина *правят нещо*, а не просто да седят и да слушат; и обучението следва да бъде с добре премерено темпо и балансирано, така че хората да имат възможност да осмислят и асимилират наученото.

Инструментариумът *Enhancing our Heritage Toolkit* (вж. Раздел 6.4) съдържа инструмент (Инструмент 7), който помага на управителите да направят оценка на потребностите от обучение на служителите като ги съпоставят с настоящия капацитет за окомплектоване на персонала. Такива оценки ще бъдат полезни, само ако управителите имат ясна представа за нивата на умения, необходими за всеки компонент на управление на обекта. За бързо развиващата се дисциплина „управление на защитени зони“ може да се намери изобилие от материали за обучение от множество международни източници, включително примерни казуси и принципи на най-добрата практика (вж. Ресурси, стр. 86). Някои от тези материали са събрани от Секретариата на Конвенцията за биологичното разнообразие в сбита учебни модули, организирани около неговата Програма за работа върху защитени зони. Тези модули са разработени

под формата на кратки курсове, всеки от които може да се усвои за около един час, с преглед на ключовите термини, понятия, ресурси и подходи. Областите, които се покриват в тези курсове, включват концепция за проектиране на мрежа от защитени зони, управленско планиране, заплахи, общо управление, участие, политика, устойчиви финанси, ефективност на управлението, мониторинг и т.н.

Повишаване на институционалния капацитет

Ефективността на служителите ще намира подкрепа или ще се сблъсква с ограничения, в зависимост от институционалната среда, в която те работят. По-просто казано, и най-способните служители няма да работят ефективно, ако не бъдат подкрепяни чрез подходящите закони, политики и програми за подкрепа на институционално равнище. Ето някои съображения в тази посока:

- Адекватни закони, които да защитават ИСЗ на обекта, включително подходяща нормативна база, уреждаща правилата в буферните зони, които заобикалят вписаните обекти и контролират земеползването в прилежащите територии. Някои държави са приели специални закони, които улесняват защитата, с която се ползват обектите на световното наследство (вж. Раздел 3.1).
- Специално разработена политика и програми, които подкрепят световното наследство. Например институционални програми за популяризиране на световното наследство; управление, имащо за цел защитата на ценностите от ИСЗ; устойчиво финансиране; разширена оценка на въздействието на развитието върху околната среда; програми за мониторинг и оценяване, пригодени да оценяват състоянието на ИСЗ и т.н.
- Назначаването на всеотдайни служители с квалификация в областта на световното наследство, за да се гарантира, че обектът ще разполага с хора със специализирани умения. В много институции са създадени специални Звена по световното наследство, където се съсредоточават съответните експертни възможности, например специалисти по управление на ресурси, изследователи, специалисти по образование и служители за връзка с общността.
- Ясно формулирана на институционално ниво визия за това как се управлява световното наследство. Управляващата агенция дава ли си сметка за значимостта и задълженията на управлението на световното наследство? Изразява ли това във взаимоотношенията си със заинтересованите страни? В състояние ли е да взима участие на международно ниво в отдаването на признание на глобалната значимост на обекта?
- Програма на агенцията за активни външни отношения по въпросите на световното наследство – активни ли са служителите или участват ли в партньорства с други сектори? Например, взаимоотношенията между управляващата агенция и туристическия сектор често са от критична важност. Ефективното партньорство може да носи взаимни ползи, докато недобрите отношения могат да доведат до недоразумения и отрицателно въздействие. По същата логика, изграждането на здрави партньорства с академични и изследователски институции може да бъде много плодотворно.
- Ефективни механизми за координация при серийни обекти. Това е особено важно при серийни обекти, които са транснационални.

Източници, предоставящи обучение и финансиране

Няколко образователни организации от различни части на света предлагат специализирано обучение по въпросите на световното наследство, като някои от тях са официално признати от ЮНЕСКО.¹² Списък на университетски програми по специалността „Науки за световното наследство“ може да се намери на уебсайта на ЮНЕСКО (вж. Ресурси, стр. 84).

Други източници на финансиране на обучение обикновено са свързани с конкретни проекти, осъществявани от Центъра за световното наследство и IUCN или други организации, работещи в областта и/или занимаващи се основно с управление на обекти на световното наследство.

¹² Попадащите в тази категория образователни институции могат да се разделят на две нива: ръководени от ЮНЕСКО институти и центрове (Категория I) и институти и центрове, работещи под егидата на ЮНЕСКО (Категория II). Институтите и центровете от Категория II не са част от ЮНЕСКО в юридически смисъл, но са свързани с него чрез формални договори.

Устойчиви финанси: Национален парк Банк д'Арген (Мавритания)

Силви Гоайе, Генерален директор, Международна фондация за Банк д'Арген (FIBA)

Известен в учебниците с пясъчните си плитчини, където през 1816 г. потъва френската фрегата „Медуза“ – събитие, вдъхновило Жерико да нарисова прочутата си картина, Националният парк Банк д'Арген (Parc National du Banc d'Arguin, PNBA) се радва на международна известност преди всичко като морски резерват за акули и на морската дива природа и като място за почивка и гнездене на над 2 милиона прелетни водоплаващи птици. Всички тези причини са основания за вписването му в Списъка на световното наследство през 1989 г.

© Parc National du Banc d'Arguin (PNBA)

Национален парк Банк д'Арген (Мавритания)

Простиращ се върху 12 000 км², наполовина в океана и наполовина на сушата, той представлява великолепно съчетание на впечатляващи пясъчни дюни, пресичащи равнинни пустини от чакъл и солени себхи (sebkha), подводни канали, дънни пластове с морска трева и кални равнини, изпъстрен с множество острови. В резултат от жестоката суша, продължаваща в течение на десетилетия, някога гъсто населената местност сега се обитава от едва около 1 200 души от племето „имраген“, „събирачи от морето“, чийто традиционен поминък е риболовът на кефал, като за целта газят във водата и ползват мрежи, които носят на рамо. Паркът обхваща една трета от крайбрежието на Мавритания и защитава важни зони за развъждане на млади рибни екземпляри, които помагат за захранването на риболовните икономики на целия под-регион, както на индустриалните рибно-стопански зони, така и на зоните за дребен риболов.

Устойчивото финансиране на издръжката на ежедневното управление и на администрацията на парка е основен проблем през годините. За нея се разчита на швейцарската НПО – Международна фондация за Банк д'Арген (Fondation Internationale du Banc d'Arguin, FIBA), създадена през 1986 г., с цел да мобилизира техническа и финансова подкрепа. През годините и други специални проекти са подкрепяни от двустранни агенции и международни НПО са издръжали дейности на парка. Мавританската държава също осигурява значителна финансова подкрепа: 20 % от общия бюджет през 2005 г. до 40 % през 2007 г., като демонстрира забележителна и непрекъсната ангажираност.

Но отдавна се отчита необходимостта от по-устойчив и не толкова основан на проекти начин на финансиране. Създаването на Доверителен консервационен фонд за пръв път започна да се обсъжда през 90-те години на ХХ в. През 2001 г. бе извършено проучване за осъществимостта на идеята и вследствие на направените в него препоръки паркът проведе пълен одит на организацията си, изготви план за управление и бизнес план и консолидира своята счетоводна отчетност и административни услуги. Двустранните преговори между ЕС и Мавритания относно риболовните зони дадоха важен тласък за развитието на Доверителния фонд. В споразумението със срок на действие две години и възможност за двукратно подновяване, което влезе в сила от 2006 г. се предвиди предоставянето на 11 милиона евро годишно за подобряване на устойчивите национални рибно-стопански политики. За пръв път в подобни преговори, 1 милион евро на година се предоставят за укрепване на бюджета на PNBA, като се отдава признание на ролята на парка като инструмент за управление на рибно-стопанската дейност, а 50 % от общата сума бе инвестирана в Доверителния фонд.

С указ на правителството от 2007 г. бе създаден Направляващ комитет на Доверителния фонд, в чийто състав влизат представители на държавни органи, НПО и агенция за международна помощ. Фондът бе официално учреден през 2009 г. в Обединено кралство и получи статут на благотворителна организация през 2010 г. Опирайки се на изразения интерес от страна на различни фондации, организации за двустранно сътрудничество и частни фирми, понастоящем тече интензивна дейност за набиране на средства, с които да се допълни първоначалната вноска, направена от Европейския съюз по силата на споразумението за рибното стопанство.

Изграждането на доверителен фонд не е прост процес. През изминалите десет години, твърдият ангажимент на Мавританската държава и управата на парка направиха възможен успеха на крайния резултат. През годините, техническата помощ от FIBA и Германската агенция за двустранно сътрудничество GTZ също помагаша като посредници в процеса, като мобилизираха подкрепа и осигуриха легитимност на проекта.

5 Управленски процеси

Възможно най-добрите управленски практики са от огромно значение за ефективното управление на обекти на световното наследство. Това, обаче, става все по-трудно постижимо, тъй като гамата от управленски умения и процеси, които се изискват от управителите (както се посочва в Раздел 4.3) непрекъснато се разширява. В този раздел се прави преглед на три области на управлението на световното наследство от особено значение за прилагането на Конвенцията: устойчиво използване и споделяне на ползите; образование и интерпретация; туризъм.

5.1 Устойчиво използване и споделяне на ползите

Визията на Комитета за световното наследство за бъдещото изпълнение на Конвенцията разглежда световното наследство като „... източник на положителен принос за постигане на устойчиво развитие“. Но това понятие е относително ново и в Конвенцията от 1972 г. никъде не се споменава изрично терминът „устойчиво развитие“. Така че все още тепърва се разработват насоките за това как може да се постигне съхраняване и устойчиво развитие и как това да се демонстрира в обектите на световното наследство. Повечето обекти на световното природно наследство се ползват с висок статут на защитеност, в типичния случай – като национален парк или строго защитена зона, а използването на ресурси на територията на обекта обикновено се свежда до неизчерпващо ползване (като например туризъм). Ето защо устойчивото развитие обикновено е тясно свързано с управлението на прилежащите буферни зони. Има някои редки случаи, когато части от обект на световното наследство имат по-нисък статут на защитеност и се допуска устойчиво изчерпващо ползване. Такъв, например, е случаят с повечето морски обекти, където се допуска риболов извън строго защитените зони. Централно място във въпроса за устойчивото използване в обекти на световното наследство е защитата и съхранението на ИСЗ на обекта, като същевременно се оптимизират ползите, пораждани от световното наследство и осигуряването на справедливи договорености за споделянето им с местните общности и с други страни.

Признаване на важността на устойчивостта

Устойчивото развитие всъщност е предпоставка за съхраняването, а неустойчивото развитие и по-специално неустойчивото използване на ресурсите е сред най-съществените заплахи за съхраняването. Декларацията от Будапеща (приета на 26-та сесия на Комитета за световното наследство) подчертава необходимостта да „осигурим подходящ и справедлив баланс между съхраняване, устойчивост и развитие, така че обектите на световното наследство да могат да бъдат опазвани чрез подходящи дейности, допринасящи за социалното и икономическо развитие и за качеството на живот на нашите общности“. Тези понятия се доразвиват в „Ръководните насоки“, които дават насоки относно ролята на устойчивото използване в обектите: „обектите на световното наследство могат да подкрепят различни текущи и предлагани начини на ползване, които са екологично и културно устойчиви и които могат да допринасят за качеството на живот на съответните общности. Държавата – страна по Конвенцията и нейните партньори трябва да направят така, че устойчивото използване или всяка друга промяна да се оказва неблагоприятно въздействие върху изключителното световно значение на обекта. За някои обекти, използването от човека не е подходящо“ (Точка 119). Но към днешна дата тези препратки към устойчивото развитие и използване на ресурси все още не са станали значима част от реалната политика и процедури във връзка с прилагането на Конвенцията, макар че в момента се работи в тази посока.

Принципи на устойчивото използване

„Устойчивото използване“ се определя в Конвенцията за биологичното разнообразие (КБР) така: „използване на компонентите на биологичното разнообразие по начин и до степен, които не водят до дългосрочно намаляване на биологичното разнообразие, като по този начин се поддържа неговият потенциал за задоволяване на нуждите и желанията на сегашните и бъдещите поколения.“

За обектите на световното природно наследство, общите принципи на КБР могат да помогнат за очертаване на управленска рамка и контекст на политиката с цел да се направи връзката между устойчиво развитие и съхраняване.

ПОКАЗАТЕЛ

Устойчиво използване
· Има ли ефективни механизми, гарантиращи, че използването на ресурси, разрешено във външната зона на обекта на световното наследство е устойчиво и не оказва отрицателно въздействие върху ИСЗ на обекта?

Трите цели на КБР се отнасят до опазване и устойчиво използване на биологичното разнообразие и честно и справедливо споделяне на ползите от него. Така КБР изрично признава валидността на устойчивото използване, стига то да бъде в контекста на честно и справедливо разпределение на всякакви ползи и решенията за устойчиво използване да са съобразени със запазването на традиционните познания, устойчивите практики и иновации и да защитават и насърчават основаващото се на обичая и устойчиво използване на биологичните ресурси.

КБР разработи набор от принципи за устойчиво използване на биоразнообразието – Принципите от Адис Абеба, които могат да служат като образец за управлението, макар че в някои обекти на световното природно наследство ще е необходимо „биоразнообразието“ да бъде заменено с „геологични ценности“. Документът на КБР от 2004 г. „Принципите и насоките за устойчивото използване на биологичното разнообразие, приети в Адис Абеба“ съдържа обзор на принципите и практически насоки за начина, по който те могат да се прилагат на ниво политика. Препоръчва се запознаване с всичките четиринайсет принципа, като управленските практики на обекта на световното наследство следва да се осмислят в светлината на „Ръководните насоки“ за всеки от принципите. По-долу е дадено резюме на важните моменти в тях:

- Премахването на субсидиите, които допринасят за незаконно, нерегистрирано и нерегулирано използване на ресурси е предварително условие за устойчивото използване на ресурсите.
- Ресурси, върху които отделни лица или общности имат права (тези права могат да бъдат на ползване, неползване или на прехвърляне) обикновено са по-устойчиви, тъй като ползвателите на ресурсите имат стимул да ги управляват устойчиво и вече не изпитват необходимостта да черпят от тях максимални ползи преди някой друг да отнеме ресурса.
- Ползвателите на ресурси следва да участват във формирането на решенията относно използването на ресурса и да имат правомощията да осъществяват съответните действия, произтичащи от тези решения.
- Управленските цели по отношение на използвания ресурс следва да се определят, а управленските практики – да се преразглеждат и адаптират в светлината на резултатите от мониторинга и изследователска дейност.
- Управленските практики следва да отчитат въздействията, които са по-широки от конкретните използвани биологични видове, за да се гарантира, че използването на ресурси не вреди на способността на екосистемите да доставят стоки и услуги, от които може да има нужда на места, намиращи се на разстояние от обекта. Например, селективната сеч за дърводобив във водосборен басейн не бива да влияе отрицателно на капацитета на екосистемата да предотвратява ерозия на почвата и да дава чиста вода.
- Ползите от използването на ресурсите трябва да достигат до управителите на местния природен ресурс, така че да се поддържа управлението, което играе най-важна роля за устойчивостта на ресурсите.
- При серийни обекти, ако даден ресурс е транснационален, е препоръчително да има двустранна или многостранна спогодба между съответните държави, което да определя как ще се използва ресурсът и в какви количества.

Устойчивост на ниво обект

При разглеждане на въпроси относно устойчивото развитие, обектите на световното наследство обикновено трябва да се разглеждат в рамките на по-широкия социално-икономически контекст, а не да се отчитат само дейностите на територията на самия обект (вж. текста за буферните зони по-долу). Това предполага работа с други заинтересовани страни и институции, както на територията на обекта, така и в заобикалящата го зона и може да изисква новаторски подходи в общото му управление или развитието на партньорства и използването на договори. На практика, разглеждането на устойчивото развитие, използването на ресурси и управлението на целите на консервацията налагат да се изгради ефективно управление, основани на участието системи на управление като се подчертава навсякъде в този Ресурсен наръчник. Използването на показатели, карти и други инструменти може да помогне при провеждането на обсъждания с цел да се помирят вижданията за евентуални конфликти между използването на ресурси, развитието и консервационните цели. Важно е да се знае кой традиционно управлява природните ресурси и, например, дали мъжете и жените имат различни роли в усвояването и/или управлението на ресурсите.

При повечето обекти на световното природно наследство, които се намират на територията на защитени зони, обикновено правилата за използване на ресурсите в голяма степен вече са определени от националните политики и законодателство за защитените зони, макар че понякога статутът на обект на световното наследство води до по-строга защита.

При управленското планиране трябва също да се разбират традиционните или местни системи на общо управление и основаващите се на обичая системи на ползване, които е възможно да не се признават формално от националната държава. Когато обектът на световното природно наследство се състои от множество поземлени имоти и е част от жив сухоземен или морски пейзаж, въпросът може да се окаже още по-сложен, тъй като в „Ръководните насоки“ се подчертава, че *всяко използване не трябва да оказва неблагоприятно въздействие върху изключителното световно значение на обекта* (включително върху неговата цялостност и, ако е съотносимо, автентичност) и трябва да бъде устойчиво както в екологично, така и в културно отношение (Точка 119). Въпреки че в повечето обекти на световното природно наследство се допуска само неизчерпващо ползване, съществуват и някои примери за световно природно наследство, където в някои зони се подкрепят различни форми на устойчиво изчерпващо ползване. Обикновено, се отнася до по-големи обекти, където чрез определяне на под-зони са очертани места за строга защита и такива за устойчиво използване. Например: обектът на световното природно наследство **Вулканите на Камчатка** в Далечния изток на Русия се състои от няколко защитени зони с различни обозначения, като на територията на някои от тях се разрешен ограничения лов (включително лов на дивеч за кожи, риболов и събиране на гъби) и някои земи са заделени специално за поддържане на традиционни начини на живот на коренните народи.

Националният парк Езеро Малави, част от по-обширна езерна екосистема, по същия начин е разделен между строго защитени зони на дивата природа и една некрайбрежна зона е разрешена за традиционен риболов, макар че мащабното използване на тралове е забранено в цялата защитена зона.

Вулканите на Камчатка (Руска федерация)

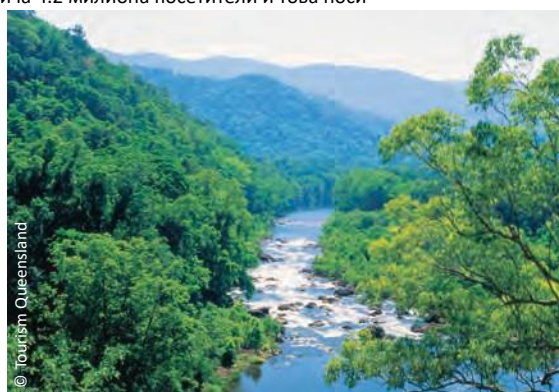

Национален парк Езеро Малави (Малави)

Оценка на икономическата стойност

Все по-важен аспект на устойчивото използване и споделяне на ползите е способността да разбира приноса в регионалните и национални икономики, който могат да имат обектите на световното наследство. Важно е управителите да мислят за това и да събират доказателства за икономическите ползи, които тези обекти създават. Например, във Вулонг карст, съставна част от обекта на световното наследство **Южнокитайски карст**, посещенията в зоната се удвоиха след вписването му в Списъка на световното наследство през 2007 г. Сега тази част на Китай привлича 4.2 милиона посетители и това носи значителни предизвикателства за управлението, но също така и огромна икономически полза. В този случай обектът на световното наследство помага като дава тласък на регионалното икономическо развитие и просперитет. Местните управители работят с общностите в буферната зона за създаване на устойчиви видове поминък като там се отглеждат и продават зеленчуци с обозначението „качество от световното наследство от Вулонг“.

Проведено през 2009 г. изследване на австралийските обекти на световното наследство, които по онова време наброяват седемнайсет, констатира, че те генерират 12 милиарда австр. д. годишно и осигурява над 120 000 работни места. Брутната икономическа стойност на туризма само в обекта на световното наследство Зона на влажните тропици през 2007 г. се изчислява на 426 милиона австр.д.

Управителите и вземащите решения трябва да обмислят как световното наследство може със сигурност да бъде от полза за поминъка и да допринесе за намаляване на бедността като се отчитат различните измерения на бедността:

- **възможности:** доходи, жилища, храна, алтернативни видове поминък, образование, придобиване на нови умения;
- **осигуряване на правомощия:** механизми за общо управление, участие на общността, ползи за жените, децата и младежите, достъп и права;
- **сигурност:** здраве, социална кохезия, културни традиции, поддържане на природни ресурси.

Обектите на световното наследство могат да бъдат източник на широк кръг от стоки и услуги, включително:

- ресурси за натурално селско стопанство, поминък и подобряване на хранителния режим;
- запазване на социални и културни ценности, както и нови или подобрени механизми за общо управление;
- запазване на ресурси от критично значение за здравето на човека и на екосистемата, както и за традиционни здравни грижи;
- запазване на количеството и качеството на водните ресурси за пиене и напояване, както и за контрол на ерозията;
- намаляване на последиците от природни бедствия;
- приспособяване към изменението на климата.

Ефективен начин за разбиране и популяризиране на икономическата стойност е да се ползват изследвания, оценяващи регионалната икономика, които могат да дадат количествено измерение на този принос. Тези изследвания могат да помогнат да се обоснове необходимостта от подкрепа и добро управление в защита на ИСЗ и устойчиви потоци на тези екологични стоки и услуги.

Роля на буферните зони в устойчивото развитие

Макар особените белези на ИСЗ да се включени в границите на обектите на световното наследство, териториите, прилежащи до обекта (т.е. буферните зони) могат да оказват огромно влияние върху обекта и неговото управление. Границата на обекта на световното наследство и заобикалящата го буферна зона, ако има такава, обикновено вече са били договорени по време на процеса на номиниране. Добре управляваните буферни зони могат да осигурят устойчиво използване на ресурсите от основния обект на световното наследство, от които местните общности се ползват, пряко и косвено. Ето защо те представляват зони, които изискват политики, нормативна уредба и мерки за управление, за да се осигури поддържането на ИСЗ и потока от ползи от обекта. Някои буферни зони фактически са защитени зони (често категории V или VI по класификацията на IUCN), за да се гарантира, че дейностите са добре регулирани в правно отношение спрямо ИСЗ на обекта. В други случаи буферните зони се намират извън защитените зони, но са обект на по-строга регулация и мониторинг, отколкото общия сухоземен или морски пейзаж.

В „Ръководните насоки“ се дава следното определение за „буферна зона“: „зона, обграждаща номинирания обект, за която са въведени допълнителни нормативни и/или основаващи се на обичая ограничения относно използването и развитието ѝ, с цел да се осигури допълнителен слой на защита за обекта“ (Точка 104). Това особено внимание на осигуряването на необходимите буферни зони отчита важната роля, която те могат да играят в управлението на обекта. По-специално, буферните зони могат да помогнат за следното:

- **защита** на ценностите на обекта от сегашни или потенциални заплахи, произтичащи от източници извън границите на обекта, като по този начин укрепва цялостността на обекта; напр. защитаване от замърсяване на намиращи се нагоре по течението водни запаси; разполагане на туристическата база извън обекта; нормативно регулиране на селскостопанските практики, за да се помогне да не се допускат чужди биологични видове или проникването на хранителни вещества;
- **управляване** на въздействията от изменението на климата, като например биомни измествания на фауна, флора и местообитания – при такива обстоятелства може да се наложи разширяване на територията на обекта на световното наследство, така че ценностите да продължат да бъдат защитени;
- **създаване** на връзки или свързаност към прилежащи защитени зони или други природни територии, в чието управление опазването на биологичното разнообразие не е първостепенно съображение и със сухоземния или морски пейзаж, което помага да се интегрира обекта на световното наследство, например, с местни културни и духовни практики или практики на устойчиво използване от общност;
- **насърчаване** на устойчивото използване на ресурси по начини, които са съвместими с обекта на световното наследство.

При серийни обекти на световното наследство, това осигуряване на свързаност между различните елементи от серията обикновено е особено важно за консервацията и управлението. Обектът **Защитени територии на Капския флористичен регион**, например, който е сериен обект на световното наследство (Западна капска и Източна капска провинция, Южна Африка) се състои от осем защитени зони, простиращи се на 553 000 хектара, и буферна зона в размер на 1 314 000 хектара.

© UNESCO / Leila Maziz

Защитени територии на Капския флористичен регион (Южна Африка)

5.3 Програми за образование и интерпретация на световното наследство

Член 4 и член 5 от Конвенцията за световното наследство отбелязват важността на представянето на културното и природното наследство и насърчават държавите – страни по Конвенцията да предоставят информация за политиките и програмите за интерпретацията, представянето и популяризирането на обектите, разположени на тяхната територия. Обектите на световното наследство трябва да се стремят да бъдат центрове на отлични постижения, където се разпространяват сред останалите защитени зони знания, в частност – за важността на ценностите на световното наследство, както и в по-общ план – за експертния капацитет в управлението на консервацията.

Образователна роля на обектите на световното наследство

Образованието съставлява неизменна част от управлението на обектите на световното наследство и се споменава изрично в член 27 от Конвенцията за световното наследство, където ролята на образователните и информационни програми се определя така: „да укрепват уважението и привързаността на своите народи към културното и природното наследство, определено в член 1 и член 2 на Конвенцията“. Тази роля в идеалния случай трябва да се разглежда като двустранна комуникация между местното население, което не участва отблизо в ежедневно управление на обекта и служителите, управляващи обекта.

Взаимоотношенията и разбирателството между местното население и управата на обекта следва да бъде двустранен процес на учене; а образователните програми по-специално трябва да са насочени към това значимостта на обекта на световното наследство да се признава от гледните точки на *всички* заинтересовани страни (включително мъже и жени и различни възрастови групи вътре в общността и т.н.).

Разработването на образователни програми на територията на обектите на световното наследство по принцип изисква да се организират проекти, свързани с местните общности. Обектите на световното наследство могат да вдъхват гордост от мястото и чувство на принадлежност сред общностите, живеещи на територията на обекта и в близост до него, особено когато се разбира тяхната световна важност. Излъчването на това послание е особено важно за управителите на обекти на световното наследство, които разработват образователни програми за световното наследство съвместно с училища или други институции за формално или неформално образование в техния регион.

При работа с образователни институции, една от най-важните първоначални задачи на управителите на обекти и служители е да приобщават и вдъхновяват учителите/ преподавателите/ лекторите относно ценностите

ПОКАЗАТЕЛ

Програми за образование и интерпретация

- *Спомагат ли програмите за образование, интерпретация и обществена осведоменост в съществена степен за засилване на разбирането на ИСЗ на обекта сред заинтересованите страни?*

на своя обект на световното наследство и как те могат да се използват по творчески начини в учебната програма. Това може да постигне, например, чрез създаване на работни групи, където специалистите по образование могат да се събират и да обсъждат съществуващите и нови учебни материали и да споделят добра практика. Обучението на учители/ преподаватели/ лектори също трябва да съставлява основна част всяка образователна програма за световното наследство и може да се използва за разработване на материали, предназначени за интерпретиране на обекта на световното наследство. Този метод на провеждане на активни външни отношения е ефективен както по отношение на разходите, така също и като най-добрия начин да се достигна до широк кръг от заинтересовани страни година след година.

Един от инструментите, с които управителите могат да запознаят образователните институции, е **Образователният комплект на ЮНЕСКО за световното наследство**: „Световното наследство в ръцете на младите“, който е предназначен да стимулира интереса на учителите и учениците към централните послания на Конвенцията за световното наследство. Комплектът, който може да се свали на множество различни езици от уебсайта на световното наследство (вж. Ресурси, стр. 87), съдържа:

- информация за всички аспекти на световното наследство, които могат да се включат в учебните програми на училищата;
- четиридесет и две предложения за учебни дейности (напр. дискусии, сесии с визуални материали, екскурзии до обекти, ролеви игри, дейности в класната стая), имащи за цел по-добре да се разберат характеристиките, ценностите и съхраняването на обектите на световното наследство по цял свят; и
- информационни справки и терминологични речници за разширяване на познанията на преподавателите за световното наследство.

Училищата могат да се насърчават също и да се включат в Програмата на ЮНЕСКО „Асоциирани училища“, която изисква образователната институция да обещае да преподава ценностите на ЮНЕСКО като част от учебните си програми.

Не толкова формалните форми на образование могат да бъдат насочени към местните жители или конкретни групи в местните общности, като например жени, възрастни хора или хора с по-малки възможности. Доброволческите програми могат да бъдат особено ефективни начин за предоставяне на достъп до обекта на местното население и възможност за „учене чрез правене“ за ценностите на обекта. Доброволческата инициатива за световното наследство се състои от две допълващи се дейности: „Трудови лагери за наследството“ и комплект материали „Неформално образование за световното наследство“ за образователни дейности, предназначени за места извън формалната училищна обстановка. Трудовите лагери събират младежи – доброволци от различни страни за определен период от време и те живеят и работят заедно с местното население с цел постигане на обща конзервационна цел.

Интерпретация на обектите

„Представяне“ означава обектът и неговите ценности да бъдат обяснени на обществеността (посетителите и местното население) от утвърдени, авторитетни източници на информация; поради това представянето е в голяма степен процес на еднопосочна комуникация. „Интерпретацията“, от друга страна, обхваща много по-широко понятие (всъщност, представянето е само един от елементите на интерпретацията), което се отнася до пълната гама потенциални дейности, предназначени да повишават обществената осведоменост и да помогнат обекта да бъде разбран по-добре. Тези дейности могат да включват печатни и електронни публикации; публични беседи; инсталации и/или дейности, пряко свързани с обекта, които могат да са разположени на територията му или извън нея; образователни програми; дейности на общността; текуща изследователска дейност; и обучение и оценяване на самия процес на интерпретация.

Интерпретиране на световното наследство ценности

Както се посочва в текста на Конвенцията, представянето и интерпретацията на обектите на световното природно наследство трябва да повишава осведомеността на хората, тяхното разбиране и осъзнаване на необходимостта да се съхранява културното и природното наследство, да се направи така, че бъдещите поколения да разбират ценностите, свързани с това наследство и да помагат за засилване на участието на заинтересованите страни в защитата и представянето на наследството. Това често се явява особено предизвикателство за управителите на обекти на световното природно наследство, защото не е област, в която природозащитниците не винаги са добре подготвени.

Дейностите по интерпретацията трябва да предават посланията относно трите стълба на ИСЗ (вж. Раздел 2.1). Текстовете на Декларациите за ИСЗ (вж. Раздел 2.2) имат склонност към относително академичен език и стил, така че може да се окаже, че интерпретирането и представянето на ИСЗ не е проста работа и не се изчерпва с повтаряне на причините, поради които Комитетът за световното наследство е одобрил включването на обекта в Списъка.

Въпреки всичко, ИСЗ е изходната точка на интерпретацията.

Досието на номинацията на обекта трябва да включва пълни подробни данни за ИСЗ и подкрепящи материали. Поради специалните качества на обектите на световното наследство, повечето сигурно вече са били тема на широк кръг от изследователски проекти и научно-изследователски трудове и следователно може да се намери информация, която да помогне за изготвянето на интерпретационни материали. Интерпретирането на ИСЗ може да предполага необходимостта да се обяснят уникални ценности, които не винаги са тези, които се набиват на очи от пръв поглед и не са очевидни за местното население и посетителите. Във Финландия и Швеция, например, **Високият бряг / Архипелагът Кваркен** (в северния ръкав на Балтийско море) е изключителен поради протичащия в момента бърз процес от покачване на надморското ниво на сушата, при който земята, притисната под тежестта на ледниците през последната ледена епоха, се надига. Повечето от посетителите на зоната, обаче, са привлечени от ценностите на живописния пейзаж и може би не си дават сметка за нейните уникални ценности по отношение на геоморфологията.

Заедно с научните ресурси, често е необходимо управителите да отчитат местните познания (известни също и като „традиционни“, „коренни“, „знания на общността“, „основаващи се на обичая“ или „практически познания“), традиции и практики по отношение на ценностите на обекта. В много случаи, традиционните познания се предават устно поколения наред и ролите, познанията и традициите често биват различни при мъжете и при жените, и при различните възрастови групи. Местните познания могат да намират израз в предания, легенди, фолклор, обреди, песни, художествено-изпълнителско и изобразително изкуство и дори в законодателството и/или маркетинговите кампании. Разбирането и интерпретирането на това как уникалните ценности на обекта се изразяват от местното население може да помогне да се подобри разбирането на обекта както от местното население, така и от посетителите.

Например, на уебсайта на световното наследство може да се прочете научно описание на **Национален парк Улуру — Ката Джута**, наричан по-рано Национален парк Улуру (Айърс Рок – Планината Олга) (Австралия). То започва така: „Улуру е образуван от твърд пясъчник, който се е появил в резултат от нагъване, образуване на разломи и ерозия на околните скални маси“. А не толкова научния уебсайт на австралийското Министерство на устойчивостта, околната среда, водите, населението и общностите, който е посветен на Улуру-Ката Джута, е разработен съвместно с традиционните собственици на обекта. Те представят парка като земя „създадена от нашите деди-създатели.“

© Emmanuel Pivard

Улуру — Ката Джута Национален парк (Австралия)

По време на пътуванията си, те оставяли белези по земята и създавали за нас закони, които да пазим и да живеем по тях. Поколения анянгу активно са управлявали тази древна земя, като са използвали традиционни практики и познания ...“ и разказват на посетителите историята за парка и неговото население. Комуникацията за ценности по такъв начин е работа за специалисти и тя следва да се върши при спазване на професионални стандарти. Учреденото на територията на обекта на световното наследство **Канадски паркове в Скалистите планини**, Сдружение на екскурзоводите – интерпретатори (Interpretive Guides Association) си поставя за цел да насърчава отличните постижения в интерпретацията на природата, историята и културата в националните паркове в Скалистите планини на Канада и околните области. Сдружението връчва своята **Награда „Изключителен интерпретатор на наследството“** на екскурзоводи – интерпретатори, които са показали отлични постижения в интерпретацията на наследството и предоставя непрестанно възможности за обучение по интерпретация на наследството.

Изготвяне на план за интерпретация

Раздел 5.1 от формуляра на номинацията на обекта за включване в световното наследство изисква обектите да разполагат с политики и програми относно представянето и популяризирането. Така че повечето обекти си разработват план за интерпретация и представяне преди да бъдат номинирани за Списъка на световното наследство. Вписването като обект на световното наследство, обаче, налага да се преработи плана за интерпретацията, за да се включи значимостта на ИСЗ на обекта и как той допринася за спазването на Конвенцията за световното наследство в глобален план. Макар много от литературата и насоките относно интерпретацията да са насочени към посетителите, в много случаи е необходимо ценностите на световното наследство да бъдат интерпретирани за местното население и от местното население. По-долу е даден обзор на проблематиката, с която следва да се съобрази разработването на програми, като темата първо се разглежда предвид на посетителите на обекта, а след това – интерпретацията за местното население.

Интерпретиране и представяне на ИСЗ пред посетителите на обекта

Книгата на Фрийман Тилдън „*Interpreting Our Heritage*” (*Интерпретиране на нашето наследство*), (класическият текст по темата за интерпретацията), определя принципите на интерпретацията, насочена преди всичко към посетителите на даден обект. В контекста на световното наследство, *Хартата от Енаме за интерпретацията и представянето на обекти на културното наследство*, изготвена от ИКОМОС, също съдържа принципи за интерпретацията на обектите. Струва си да се прегледат и двата документа; някои от основните постановки в тях са изложени по-долу:

- Изготвянето и изпълнението на програми за интерпретация и представяне следва да бъде неразделна част от планирането, бюджетирането и управлението на обекта на световното наследство.
- Необходимо е в разработването на програми за интерпретация и представяне да се включва местното население, за да се осигури местната съотносимост на тези документи. Тъй като въпросът за интелектуалната собственост и традиционните културни права е особено актуален за процеса на интерпретацията, необходимо е да се обсъдят и изяснят законната собственост и правото на ползване на изображения, текстове и други интерпретативни материали, когато се изготвят програми за интерпретация и представяне.
- Персоналът на обекта следва да включва квалифицирани специалисти по интерпретация.
- Целите на интерпретацията са да провокира, да възбужда интереса и да подсилва преживяването. Интерпретацията трябва да събужда интерес, да развива по-задълбочено разбиране на обекта и да предизвиква грижа и подкрепа за съхраняването на ИСЗ на обекта.
- В програмите за интерпретация и представяне трябва да се идентифицират и оценяват видовете аудитория по демографски, географски и културни признаци.
- Интерпретацията следва да се опира на внимателно, мултидисциплинарно изследване на обекта и неговото обкръжение и да включва, където това е удачно, подходящи алтернативни исторически хипотези, местни митове и предания.
- Интерпретацията трябва да служи за постигането на редица образователни и културни цели. За успеха на дадена програма за интерпретация не бива да се съди единствено на основата на данните за броя на посетителите или по приходите.
- Интерпретацията, насочена към деца, не бива да представлява разводнен вариант на представянето, предназначено за възрастни, а да следва коренно различен подход. Нужни са училищни програми, а те ще се различават съществено от програмите за посетители в зряла възраст.
- Дейностите по интерпретацията трябва да имат за цел да осигуряват справедливи и устойчиви икономически, социални и културни ползи за общността-домакин на всички нива, чрез образование, обучение и създаване на благоприятни икономически възможности.
- Програмата и инфраструктурата на интерпретацията следва да бъдат проектирани и изградени по начин, който гарантира периодично преработване и/или разширяване на съдържанието.
- Програмите за интерпретация и тяхното физическо въздействие върху обекта трябва да са обект на мониторинг и оценяване, а промените да се правят на основата както на научен анализ, така и на обратната връзка с обществеността. В оценяването трябва да се включват посетители, членове на свързаните с обекта общности и специалисти по наследството. Съществуват най-разнообразни методики за мониторинг (вж. Ресурси, стр. 88).

Няколко въпроса от ключово значение могат да послужат като указатели в разработването на плана за интерпретация:

- Има ли бърз оборот на пристигащи посетители (да речем, през час или два) или посетителите имат склонност да прекарват по-дълго на обекта (три часа, цял ден, да пренощуват или престой с няколко нощувки)? Отговорите ще ви ориентират колко детайлна следва да бъде програмата за интерпретация и с колко време вероятно ще разполагат посетителите, за да осмислят информацията.

- Посетителите местни ли са? Често ли посещават обекта или в зоната идват посетители, които очакват това да преживяване да бъде нещо, което правят „веднъж в живота си“? Това ще помогне да се прецени дали програмата за интерпретация следва да се развива непрекъснато с оглед на местните посетители или да бъде насочена към тези, които търсят неповторимо преживяване (напр. сафари в Африка или круиз до Галапагос).
- Какви са културните, езикови, регионални и национални характеристики на посетителите? Какъв е техният социално-икономически профил? Това ще помогне да се определи дали програмата трябва да включва преводаческа уредба, нивото на интелектуална трудност на материала, културни специфики и т.н.

Туристи — Острови Галапагос (Еквадор)

Местното население: интерпретиране и представяне на ИСЗ

Интерпретацията и представянето на обектите често е насочено към посетителите в обекта. Но повечето обекти имат и местни заинтересовани страни, включително хора, които живеят на територията на обекта или редовно го ползват, като много от тях имат културни връзки със зоната, датиращи от преди столетия, ако не и хилядолетия. Тази група също трябва да бъде целева за програмите за интерпретация. За тази аудитория, интерпретацията може първоначално да бъде насочена по-малко към предоставянето на информация и повече към това да се разбере от местното население още за историята, използването, управлението, общото управление и културните традиции на обекта. От решаващо значение е да има процес, с чиято помощ да се постигне разбиране на местните познания. След като процесът вече е в ход, може да се окаже необходимо да се разработят образователни програми и дейности, които да помогнат да се въведат понятията, на които се основава вписването в Списъка на световното наследство и да се обяснява как то се свързва с управленските практики, които се прилагат на територията на обекта. Важен аспект на интерпретацията, предназначена за местното население, ще бъде да се направи така, че разбирането на ценностите на обекта да се предава на по-младите поколения. Програмата може също така да разработва дългосрочни дейности, като например изграждане на групи на „приятелите на“ обекта, включително доброволчески програми, които да изпълняват задачи, свързани с управлението. За обекти, които имат програми за активни външни отношения, осъществяващи дейности, свързани с развитие, може да е необходима и интерпретация, отнасяща се до тези конкретни дейности.

Представяне на световното наследство

Има много различни начини за оформление на интерпретативен материал. По-долу са дадени някои основни съображения, които следва да се вземат предвид, когато се преценяват потребностите от интерпретативни средства.

- **Гъвкавост:** Колко лесно може да се адаптира средството към промени в ударението, концепцията или оформлението?
- **Участие:** Дава ли възможност и насърчава ли посетителите/ местното население да се включи активно?
- **Провокация:** Буди ли любопитство и насърчава ли хората да откриват още информация по темата?
- **Достъпност:** Съобразен ли е за различни нива на възприятие, език, капацитет или физически възможности?
- **Външен вид:** Налага ли се на фона на обкръжението си или го отразява и е в хармония с него?
- **Трайност:** Уязвимо ли е на повреди (от хора, метеорологични условия и т.н.) или лесно ли може да откаже да работи или да се разпадне?
- **Ресурси:** Скъпо ли е да се инсталира, поддържа, ремонтира или сменя?

Емблема на световното наследство

Логографичният знак на световното наследство, приет за официална емблема на Конвенцията през 1978 г., се използва за идентификация на обекти, вписани в Списъка на световното наследство. Квадратът в центъра символизира резултатите от умението и вдъхновението на човека, окръжността прославя даровете на природата. Емблемата е кръгла, като света, като символ на световната защита на наследството на цялото човечество.

Това създава силна и единна визуална идентичност, която повишава разпознаваемостта на бранда на световното наследство и неговите ценности сред посетителите, общностите, други държавни институции и управленския персонал. Използването на емблемата е обект на строга регламентация и се определя от Комитета за световното наследство, като насоките за използването му са определени в Раздел VIII на „Ръководните насоки“. (Линк за сваляне на файл с висококачествено изображение на емблемата е даден в Раздел „Ресурси“, стр. 88.)

Пример за емблемата на световното наследство, Австралия

Всички обекти на световното наследство следва да се стремят да излагат на показ емблемата на видно място, последователно и многократно, за да могат посетителите да я виждат и да я разпознават. Емблемата на световното наследство трябва също да се поставя, когато това е възможно, върху всички продукти, произведени от управата на обекта на световното наследство, напр. канцеларски материали (като хартия за писма, пликове, визитни картички и т.н.), информационни бюлетини, публикации (като например брошури, дигитални, плакати, книжки и т.н.), билети/ пропуски за вход, уебсайтове, аудиовизуални материали, комуникационни и образователни аранжировки и интерпретативни материали (като например информационни табла, крайпътни експонати, маркировка на туристически пътеки и свързаните с тях указателни знаци). По принцип, емблемата трябва да се използва в своята цялост и в неизменен вид (горе на страницата), макар че могат да се използват и концептуални варианти при по-художествена визуализация, например, в архитектурните елементи на обекта, като например да се поставя емблемата върху осветителни тела, стъкло, метални врати или подови плочки. Емблемата, обаче, не може да се използва на места, където разсейва вниманието от ценности, като например красотата на пейзажа.

5.4 Туризмът в обекти на световното наследство

Глобалният ръст в туризма е добре документиран и днес туризмът често бива наричан „най-големия“ стопански отрасъл в света. Все по-голяма и значителна част от този отрасъл е съсредоточен върху природата и свързаното с нея културно наследство.

Туризмът: трудното положение равновесие

В най-добрия си вид, туризмът може да осигури изключителна възможност за по-доброто разбиране на природното и културното наследство, както е предвидено в Конвенцията за световното наследство, като същевременно осигурява дългосрочна финансова подкрепа на управлението на обекта, местните общности и доставчиците на туристически продукт. Но зле управляваният туризъм или прекомерната численост на посетителите в даден обект може да породи значителни заплахи за ИСЗ и да влоши качеството на преживяването на посетителя, например в случай, че предлаганата материалната база не е адекватна.

Обектите на световното наследство предлагат впечатляващи дестинации, които могат да привличат огромен брой посетители, да създават икономически ползи чрез прочутия бранд на световното наследство и значително да допринасят за регионалната и националната икономика. Но управителите на обектите на световното наследство често не виждат възвръщаемост на икономическите ползи от туризма, която да се отразява на управленските дейности на място. От друга страна, проучванията на нагласите на посетителите сочат, че хората проявяват много по-голяма готовност да заплащат такси, ако значителна част от приходите отиват за покриване на оперативните разходи или за капиталовложения, свързани с опазването на ценностите на обекта. При изготвянето на туристическите планове и политики предизвикателство е те да бъдат съобразени преди всичко с целите на съхраняването на наследството (както за материалното, така и за нематериалното), заложи в Конвенцията за световното наследство, като същевременно се работи за развитие на туризъм, който да е устойчив и същевременно справедлив.

Политики и планове за туризма

Световната организация по туризъм (COT) към ООН определя **устойчивия туризъм** така: „Развитие на туризъм, което отговаря потребностите на сегашните туристи и регионите – домакини, като същевременно опазва и подобрява възможностите за бъдещето. (Желаният краен резултат е ресурсите да бъдат управлявани) по такъв начин, че икономическите, социални и естетически потребности да могат да бъдат задоволявани, като същевременно се поддържат културната цялост, особено важните екологични процеси, биологичното разнообразие и системите, поддържащи живота“. IUCN публикува набор от „*Принципи за устойчив туризъм в обекти на световното наследство*“ (вж. Приложение 3 и Раздел „Ресурси“, стр. 88 за линк), който признава и надгражда върху действащите харти и насоки, за да осигури туризъм, представляващ най-добра практика, в обектите на наследството. Деветте принципа определят взаимоотношенията и сътрудничество между заинтересованите страни – всички съответни държавни агенции, публичния и частния туристически сектор и гражданското общество, включително НПО, посетители, управата на обекта, музеи и членове на общността. Принципите се стремят да гарантират, че посещенията в обектите и дестинациите на световното наследство ще допринасят за дългосрочната устойчивост на ценностите на наследството и усещането за принадлежност към мястото, като в същото време носят културни и социално-икономически ползи на местното население и околния регион.

Общата цел — устойчив туризъм и тези принципи са подходяща изходна база, когато се разработват политики за туризма. Но всеки обект на световното наследство ще бъде уникален по отношение на броя посетители, предлаганите атракции, участващите общности и т.н. Ето защо е трудно да се дават конкретни насоки за планиране на туризма, затова в списъка по-долу са включени някои основни елементи, които може би е полезно да се отчитат, когато се разработват политики и планове за туризма. Важно е да се развива капацитета на служителите в обекта на световното наследство в областта на управлението на туризма, така че в идеалния случай изготвянето на планове и политики да не се оставя на външни консултанти, а да бъде отчетено и мнението на управителите на обектите.

- **Свързване на туризма с цялостното управление на световното наследство и съхраняването на ИСЗ**

Управителите на обекти на световното природно наследство трябва да определят как ще работят с посетителите, с туристическия бранш и с други заинтересовани страни за развитие на ефективни и устойчиви туристически дейности и активно да подкрепят опазването на ИСЗ.

ПОКАЗАТЕЛ

Туризмът и интерпретацията
 · Разбира ли се и популяризира ли се ИСЗ на обекта в местните и националните политики за туризма?
 · Води ли управлението на посетителите до поддържане на ИСЗ?

Доброто разбиране на ИСЗ (вж. Раздели 2.1 и 2.2) е началната точка за всяко свързано с туризма планиране и това трябва винаги да се съобразява с общата система на управление и плана за управление. Освен това, плановете трябва да отчитат управленския капацитет, опасенията на заинтересованите страни, действащото законодателство и интегрирането с други възприети в обекта политики. Необходимо е да се вземе предвид приноса на туризма за ИСЗ по отношение на осведомеността, разбирането, финансовата подкрепа и т.н.

- **Определяне на под-зони**

Определянето на под-зони е компонент на планирането и управлението, който – когато се използва правилно – ограничава разпространението и интензитета на въздействията от туризма. Това се постига чрез внимателно очертаване на количествени стандарти, които посочват конкретно количественото изменение в състоянието на обекта, което е приемливо. При този тип определяне на под-зони, вниманието се насочва към намиране на баланс между местата с най-голяма природна и културна ценност и тези места, към които има най-голямо туристическо търсене. Често, но не винаги, тези места съвпадат. При положение, че бъде свързано с подходящи управленски цели и задължителни предписания, ефективното определяне на системи от под-зони може да осигури едновременно желанията за достъп, високото качество на преживяванията на посетителите, необходимостта от съответната инфраструктура и желанията и дейностите на съответните заинтересовани страни.

- **Включване на общността в туризма в обекти на световното наследство**

Където това е уместно, включването на общността в туризма, осъществяван в обекти на световното наследство трябва да способства за участието на местните общности и коренните народи в смислени и полезни туристически начинания (вж. Раздел 2.5 за още насоки относно работата с местни общности). Туризмът трябва да зачита начините на ползване на обекта от местната общност; да дава възможност общностите да вземат решения за опазването и използването на своето наследство; и да насърчава изграждането на капацитет за ефективно участие на общността.

- **Разбиране на мнението на туристите за обектите**

Провеждането на изследвания, проучвания и мониторинг могат да помогнат да се разбере как туристите разглеждат и използват обекта. Изследователите трябва да изготвят профил на различните групи посетители и да идентифицират типовете туризъм в обекта и да проучат моделите на пътуване на туристите, дейностите и атракциите, които те посещават, за да разберат как управителите на обектите могат да планират развитието на устойчив туризъм, който съхранява ИСЗ на обекта. Доволните и информирани посетители по-често са склонни да допринасят за приходите като заплащат за посетителски услуги и продукти. Също така, има по-голяма вероятност те да популяризират обекта сред свои познати и да разбират и оценяват по-добре ИСЗ, което на свой ред води до повече възможности за подкрепа на Конвенцията за световното наследство.

- **Връзка с по-широки пейзажи и дестинации**

Обектите на световното наследство следва да бъдат интегрирани в по-широкообхватни национални или регионални планове за развитие на туризма, като по възможност трябва да имат възможност да влияят на тези планове. Тъй като голяма част от популяризирането на туризма, дейността по отношение на посетителите и икономическото развитие, свързани с обекти на световното наследство, се извършват извън обекта, а често и извън прякото влияние на управителите на обекти, развитието на туризма и управлението на посетителите изисква да се изградят здрави взаимоотношения с местните власти и туристически оператори, за да може да се влияе върху развитието в буферните зони и околните територии. В интерес на управителите е да полагат усилия и да включат своите обекти в националните програми за туристически маркетинг и брандинг и да се постараят да извлекат известна полза от тях.

- **Мониторинг и изследователска дейност**

Процедурата на номиниране на обекта за включване в световното наследство изисква да се изготви оценка на туризма (вж. Раздел 5h на формуляра за номинацията); включително брой и тенденции на посетителите, материална база за обслужване на посетителите (напр. интерпретация/ обяснение, инфраструктура, настаняване и спасителни дейности). Формулярът за Периодично докладване (вж. Раздел 6.3) изисква да се предоставя информация за тези аспекти и включва скала за оценяване на туристическата база и капацитета за управление на туризма. Туристическите планове трябва да включват мониторинг и проучвания и да съдържат списък от показатели с основания за избора им и разчети за съответните разходи за мониторинг.

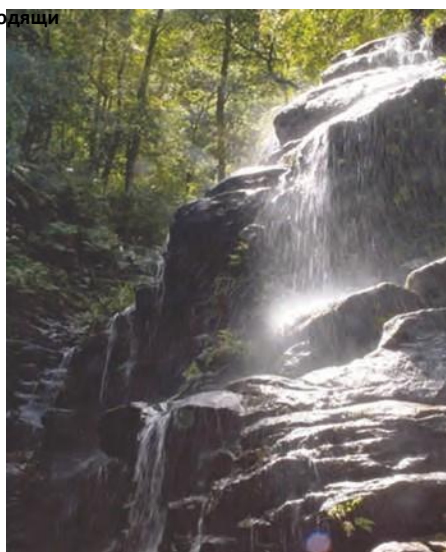
В плановете трябва да се съдържат също и подробни данни за това как трябва да се обучават служителите на обекта в прилагането на стандартизирани методи на събиране на данни и да се посочи как партньорите от заинтересованите страни могат да се включат в мониторинга и определянето на стандарти за управление на посетителите. (Извършването на мониторинг и изследователската дейност на световното наследство се разглежда по-нататък в Раздели 6.1 и 6.2.)

- **Материална база в обекта**

Процесът на номиниране изисква, където това е уместно, обектът да разполага с материална база за обслужване на посетителите, преди той да бъде включен в Списъка на световното наследство. Материалната база следва редовно да се оценява, за да се гарантира, че тя отговаря на нуждите на посетителите и спомага за постигането на свързаните с туризма цели, напр. подобаващо показване на ИСЗ и осигуряване на местни ползи. Така например, наличието на търговски обекти може да осигури устойчиви източници на приходи за управата и за местните общности, както и да създаде търсене на стоки, храни, предмети на изкуството и занаятите – местно производство.

- **Връзките на туристическия бранш с обекта да са подходящи**

Връзките между туристическия бранш и управите на обектите на световното наследство често се определят като слаби. Откритата, редовна, двустранна комуникация с туристическите оператори е най-важната стратегия за гарантиране на развитието на устойчив туризъм. Някои от стъпките, които могат да помогнат за изграждането на тези взаимоотношения са: да се направи нужното управителите да разбират туристическия пазар, а именно – как е организиран туристическия бранш и каква е визията на туристическия бранш за обекта и неговия маркетинг; напр. да разбират как служителите от Националния орган за управление на туризма и представителите на туристическия бранш привличат туристи към обекта.

Голямата зона в Сините планини (Австралия)

В Австралия програмата „Национални пейзажи“, съвместна инициатива на Службата за управление на парковете „Парк Австралия“ и държавната агенция „Туризм Австралия“, обединява организациите от туристическия отрасъл и туристическите оператори на национално ниво на планиране и много малки туристически фирми на местно ниво. Пример за това може да се види в **Голямата зона в Сините планини**, където управителят на обекта играе активна роля в местните съвети по туризъм и групи за планиране, за да оказва влияние върху бранша и да защитава ИСЗ на обекта.

- **Концесии**

Концесията представлява разрешение, лиценз или лизингов договор, който урежда търговски дейности, организирани дейности с нестопанска цел и/или ползване на земя и изграждането на сгради и/или съоръжения на определено място на територията на обект на световното наследство или буферна зона. Такива дейности следва да се допускат само при положение, че се защитават консервационните ценности на обекта и концесиите са съобразени с плана за управление на обекта. Концесиите могат да бъдат важен източник на приходи. Много органи за управление на национални защитени територии по цял свят имат политики и стандартни практики по отношение на управлението на концесионни и лизингови договори на територията на обекти на световното наследство. **Министерството на консервацията в Нова Зеландия** има особено полезен уебсайт, където могат да се намерят подробни данни за структурата на концесионния договор за защитени зони, включително обекти на световното наследство (вж. Ресурси, стр. 88, за линк).

- **Интерпретация**

Друга предпоставка за туризма е ефективното представяне на целия обект, за да се обяснят неговите ценности и особено ценностите като част от световното наследство. Представянето и интерпретацията на обекта се разглеждат в Раздел 5.2.

Образование и обучение: Юрски бряг (Обединено кралство)

Анджана К. Форд, Координатор „Образование“, Юрски бряг

Ученици на екскурзия с кораб край Юрския бряг (Крайбрежието на Дорсет и източен Девън) (Обединено кралство)

Крайбрежието на Дорсет и източен Девън е първият обект на световното природно наследство в Англия и е популярен под името Юрски бряг. Той бе включен в Списъка като обект на световното наследство през 2001 г. поради изключителната си геология, която представлява 185 милиона години от историята на Земята в протежение на едва 150 км. Международното значение на скалите, вкаменелостите и земните форми са основните ценности на обекта на световното наследство и тези фактори играят важна роля в оформянето на нашите образователни цели и задачи. Статутът на обект на световното наследство бе получен поради предлагания от обекта уникален поглед към науките за Земята, който онагледява геологична „разходка във времето“, обхващащо периодите триас, юра и креда. За да се разшири осведомеността и разбирането за ценността на Юрския бряг като обект на световното наследство и да се вдъхне чувството на гордост и принадлежност в общностите, са определени четири ключови задачи:

- Да се подобри достъпът до образователната материална база на открито и да се създадат учебни ресурси по протежение на Юрския бряг.
- Да се създадат ресурси, съсредоточени върху ценностите на обекта на световното наследство и ефективната им популяризация.
- Да се засили хармонизацията на ценностите на обекта на световното наследство с официалната учебна програма за ученици на възраст от 3 до 19 години.
- Да се увеличат възможностите за учене през целия живот и ангажиране с опазването на Юрския бряг.

Голям успех на нашата образователна програма е подкрепата, която оказваме на местни училища по цялото Юрския бряг, които имат желание да се включат по-активно в работата и интерпретацията на обекта на световното наследство.

Това бе постигнато чрез създаване на образователни ресурси, които са подходящи, интригуващи и изцяло подкрепени с програма за обучение на учителите. Нашите образователни материали вдъхновяват учителите като поставят Юрския бряг в глобален контекст, за да се подчертае международната значимост на обекта и да се насърчава у децата и младежите чувството, че са граждани на света. Освен това много от нашите проекти помагат на училищата да интерпретират различни аспекти на световното наследство като надграждат върху разбирането за лично и местно наследство (като например проучване на семейни предания, местни традиции и артефакти в местни музеи). Например, ръководим конкретни проекти в местните общности чрез училищата, при които учениците изследват аспекти на своето местно и световно наследство и работят с художник по създаването на знамена на своя град. През 2009 г. обектът Юрски бряг бе координатор на първата Младежка среща на високо равнище между Обединеното кралство и обект на световното наследство на ЮНЕСКО, на която повече от осемдесет младежи от цялото Обединено кралство се събраха, за да учат и обсъждат важността на обектите на световното наследство. Целта на тази младежка среща бе да се помогне на училищата да научат повече за своите местни обекти на световното наследство и да се намерят пътеки за съвместна работа в бъдеще. Училищата, разработили изключителни проекти за световното наследство се насърчават да кандидатстват за статут на училище, асоциирано към ЮНЕСКО. Той удостоверява, че са поели обещание да интегрират ценностите на ЮНЕСКО в своята програма за обучение. Убеден сме, че този подход е устойчив начин да се поддържа образователна програма за световното наследство.

Интерпретиране на световното наследство: Скалите с вкаменелости в Джогинс (Канада)

Джена Бун, Директор на Джогинс Фосил Инститют

Скалите и свидетелстващите за наличие на живот вкаменелости в тях са централните особени белези на обекта на световното наследство в Джогинс на брега на Нова Скотия (източна Канада). Скалите с вкаменелости в Джогинс, вписани в Списъка на световното наследство през 2008 г., са най-доброто представяне на биоразнообразието, съществувало през „Въглищната ера“ или геологичния период Карбон от историята на Земята. Освен че разкрива милиони години геологично време – факт, който благоприятства хронологична и тематична интерпретация, скалите са и център на научната и културна ценност на обекта.

Джогинс Фосил Инститют (Joggins Fossil Institute) е НПО, която си сътрудничи в партньорства с различни организации с цел да защитава, популяризира и представя обекта, за днешното и бъдещите поколения. Инститютът използва разнообразни ресурси, с които интерпретира ИСЗ на обекта. Чрез грабващата любопитството интерпретация, посетителите и местната общност стават активни участници в стопанисването на обекта. Освен традиционните ресурси, които включват печатни материали, изложбени пана и изложбени площи с колекции, инфраструктурата в обекта също излъчва посланието за значимостта на скалите. Архитектурният дизайн на Джогинс Фосил Сентър, база за интерпретация и изследвания, наподобява скалите, с ъгловата си конструкция и използвания местен облицовъчен камък. Площите на открито

Група туристи – Скалите с вкаменелости в Джогинс (Канада)

също се използват за интерпретация. Докато си играят в каменния лабиринт, децата учат за измирането на видовете, а задвижвана от вятъра турбина се използва като мерило за височината на прилива в Залива Фанди. Стълбището от Центъра до плажната ивица в подножието му служи като инструмент за интерпретация на геологичното време – от наши дни до геологичния период Карбон.

Интерпретация се подпомага от изложбената галерия и от служители, които водят различни тематични обиколки.

Съдържанието, продължителността и провеждането на екскурзоводските обиколки са различни и варират от предназначени за тези, проявяващи бегъл интерес до онези, превърнали геологията и палеонтология в своя професия.

Текущата изследователска дейност в обекта се подкрепя чрез назначен на пълен работен ден куратор по палеонтология, който поддържа връзки с университети в региона и с местни, национални и международни палеонтоложки организации. Колекциите се съхраняват и управляват от Джогинс Фосил Сентър и са достъпни и по електронен път чрез интернет.

Хората от местната общност имат безплатен свободен достъп до обекта и много от тях активно участват в доброволческа програма, която подпомага научно-изследователската и образователната дейност. По-специално, местното училище ползва материалната база за водене на занятия по природни и социални науки. Дейностите за активни външни отношения се провеждат посредством разнообразни механизми и включват социалните медии и публични лекции и работни срещи.

Инститютът получава финансиране от различни източници. Общият бюджет за дейността възлиза на около 600 000 к.д. Инститютът заработва около половината от приходите си чрез предоставяне на услуги, включително от продажби от сувенирния си магазин, заведенията си за хранене, екскурзоводски такси, дарения. Останалите средства се осигуряват от различни форми на безвъзмездна финансова помощ от държавни институции и неправителствени организации.

Непрестанното модернизиране и усъвършенстване на човешките и материалните ресурси в обекта се стимулира от резултатите от процеса на оценяване, който насърчава споделянето на мнения и идеи от всички заинтересовани страни. В резултат от целенасочените и стратегически действия за представяне и популяризиране на Скалите с вкаменелости в Джогинс, защитата на обекта се постига като контрол за спазването на правилата се налага да се използват минимални ресурси.

Устойчив туризъм: Вади Ал-Хитан (Египет)

Халед Алхам Хархаш, Сектор „Природна консервация“, Египетска агенция по въпросите на околната среда

През 2005 г. Вади Ал-Хитан („Долината на китовете“) бе включен в Списъка като първия обект на световното природно наследство в Египет благодарение на уникалния си брой и качество вкаменелости от китове от епохата на средния еоцен (преди 40–43 милиона години). ИСЗ на обекта е обобщено от IUCN като „най-значимия обект в света за онагледяване на еволюцията на китовете“ от обитаващи сушата към обитаващи океана животни (IUCN, Технически доклад от номинацията на обекта за включване в световното наследство, 2005 г.).

Обектът на световното наследство Вади Ал-Хитан – Долината на китовете (VWWHS) представлява част от Защитената зона Вади Ал-Райан (WRPA), разположена в мухафаза Фаюм на територията на Западната египетска пустиня. Долината се простира сред великолепен пустинен пейзаж от ерозиран от ветровете скални стълбове, заобиколени от пясъчни дюни, хълмове, скали и опасано от стръмни склонове плато.

От вписването с Списъка на ЮНЕСКО насам, WRPA предприе редица действия за укрепване на управлението на обекта на световното наследство, включително изготвяне на план за управление; осигуряване на икономически ползи за съседните общности; и изграждане на системи за изследвания, мониторинг и докладване, които да подкрепят ефективното управление и защита. Администрацията на мухафазата Фаюм обяви Вади Ал-Хитан за основен компонент на своята стратегия за екотуризъм поради концентрацията и качеството на неговите вкаменелости и тяхната достъпност и разположение сред привлекателен и защитен пейзаж.

Преди вписването, местността се посещаваше от около 1 000 посетители на година. Оттогава насам този брой нарасна значително и програмата за мониторинг на посетителите показва, че обектът е приел 13 000 посетители през 2009 г., а общият брой на посетителите между 2005 г. и 2009 г. е достигнал 46 000. Това нарастване на интереса и числеността на посетителите в обекта се управлява по различни начини. Според плана за управление на посетителите, посетителите се очаква да прекарат във Вади Ал-Хитан между два и три дни, да използват Центъра за посетители на WRPA, да гледат DVD за Вади Ал-Хитан и интерпретативните експозиции и да посетят самия обект. Управата на WRPA определи някои граници, които опасват ключовите особени белези от посетителски интерес, с буферна зона, която включва малко по-разширена площ. Бе изградена напълно оборудвана материална база за служителите, за да се даде възможност за постоянно присъствие на служители на защитената зона, които ежедневно провеждат дейности по защитата и управлението, като например обозначаване на пътища, мониторинг и контрол на движението на посетителите, както и мерки за повишаване на обществената осведоменост и спазване на закона, осигуряващи изпълнението на целите. Материалната база включва наблюдателни и пропускателни пунктове, места за лагеруване, зона за паркинг, тоалетни и пешеходни пътеки. Освен това, достъпът на превозни средства в долината бе забранен.

Бе изготвен план за интерпретация, за да се определи дизайна, стандартите за качество и съдържанието на туристическата информация, включително указателни табели (покрай пътищата) и интерпретативни знаци, които са информативни, ненаатрапчиви и дълготрайни. Управата помогна също и в разработването на продукти за продажба, които подкрепят поминъка на местните общности (напр. като продават своята продукция в кафенето, създаване на НПО, наречена „Приятел на Долината на китовете“, разходки с камили за туристите и т.н.) и разработи бизнес план, за да се гарантира, че дейностите на обекта могат да се запазват с ресурси по устойчив начин.

Всички тези действия и съоръжения играят важна роля в представянето на вълшебната атмосфера от

Сградите на управата на обекта и сградите за посетители — Вади Ал-Хитан (Долината на китовете) (Египет)

© UNESCO / Guy Debonnet

траен интерес за посетителите на Долината на китове от страната и чужбина.

6 Постигане на реални резултати

Основен елемент на успешното управление е да се прецени дали управителите на обекти на световното наследство, служителите и други заинтересовани страни изпълняват своите управленски цели и осигуряват ефективното съхранение на ИСЗ на обекта. Научно-изследователската дейност и мониторингът могат да помогнат на управителите да получат информация дали са изпълнени целите, а докладването на резултатите на Комитета за световното наследство дава увереност на международната общност, че тези обекти от глобална значимост се съхраняват ефективно. В този последен раздел на ресурсния наръчник се прави преглед на потребностите по отношение на изследователската дейност, мониторинга и докладването за световното наследство и в края му е дадена допълнителна информация за инструментариума *Enhancing our Heritage Toolkit* – система за ефективност на управлението, разработена специално за обекти на световното природно наследство, която може да помогне на управителите и служителите да направят оценка на цялата си система на управление, за да се уверят, че управата на обекта достига нивото на образцов модел, към което се стремят всички обекти на световното наследство.

6.1 Мониторинг на обекти на световното наследство

Мониторингът е жизнено важен инструмент, за да се открият успехите на управлението и да се идентифицират управленските програми, които се нуждаят от усъвършенстване. Без ефективна мониторингова програма, на управителите на обектите на световното наследство би им било трудно да управляват обекта си ефективно и да спазват изискванията за докладване за световното наследство.

Изготвяне на програми за мониторинг

Мониторингът е необходима стъпка, след като обектът вече има статут на обект на световното наследство, но трябва да бъде също и основополагаща част на управлението на всяка защитена зона. Той дава информацията, която е необходима, за да се оцени какви са резултатите от усилията на обекта в течение на времето по широк кръг от най-различни социални и екологични въпроси, което дава на управителите възможност да адаптират управлението съобразно нуждите.

Една от основните причини за формулирането и оценяването на конкретни цели и показатели, както се изтъква в Раздел 3.2 за управленското планиране, е да се изготви ефективен мониторингов план, който да е пряко свързан с управлението на ИСЗ. Първата стъпка в разработването на такъв план е да се постигне съгласие по комплекс от показатели, които плановете използват за събиране и анализиране на данните, необходими, за да се отговори на различните информационни нужди. Освен това, когато се разработват плановете за мониторинг, е препоръчително да се взима предвид информация, която е от същия тип като изискваната от Комитета за световното наследство за целите на процедурата на Периодично докладване (вж. Раздел 6.3). Различните показатели, предложени в настоящата публикация (вж. каретата във всеки раздел и обзора, даден в Приложение 1) дават приблизителна обща представа за изискванията за Периодичното докладване. Повечето обекти обикновено имат също и цели, отнасящи се до въпроси извън обхвата на номинацията на обекта за включване в световното наследство. Работата по тези цели също следва редовно да се проследява.

Показателите биват или количествени, или качествени, като в идеалния случай трябва:

- да се съотнасят към измервания чрез тях елемент чрез ясна, предвидима и проследима взаимовръзка (напр. ако се измерва стабилността на горски екосистеми, показателите трябва да включват ключови биологични видове, зависещи от функционираща горска екосистема);
- да са чувствителни на промяна, така че да могат да показват дали са подействали управленските мерки (напр. при мониторинг на качеството на сладководни басейни, ако дейностите включват намаляване на замърсяването на водите, подходящ показател би било изобилието на екземпляри от даден биологичен вид, който е чувствителен към конкретния вид замърсяване);
- да отговарят на трайни промени, а не на кратковременни или локализиращи флукутации (напр. ако мониторингът на определен биологичен вид е важен с оглед да се разбере общото здравословно състояние на всички едри бозайници в дадена защитена зона, важно е да се избере вид, при който могат да се наблюдават дългосрочните изменения в популацията, като например повечето от едрите хищници, а не вид, за който са характерни редовни краткосрочни пикове и спадове в размера на популацията, като например при някои видове антилопи);

ПОКАЗАТЕЛ

Мониторинг

· Адекватен ли е мониторингът на ценностите, заради които обектът е вписан в Списъка на световното наследство?

· Извършва ли се адаптация и усъвършенстване на управленските плановете, инструменти и решения в резултат от мониторинга на крайните резултати?

6 Постигане на реални резултати

- да отразяват промени, от които ще произтекат преки последици за управлението, включително биологични, социални, културни, икономически и политически промени (напр. някои показатели трябва да се отнасят и до прекия натиск върху конкретната цел, който е вероятно да присъства в защитената зона, като например брой заловени браконieri);
- да отразяват промени в мащаб и в продължение на период, който е важен за управлението (напр. важно е да се избягват показатели, които отразяват само промени, чиито проявления ще станат явни след много десетилетия, защото това е твърде бавен процес, за да може да му бъде даден отговор в рамките на редовния управленски цикъл);
- да бъдат рентабилни по отношение на събирането на данни, анализа и интерпретацията им (напр. по възможност да се избягват показатели, при които събирането на данните изисква специализирано оборудване или скъпа техника);
- да могат лесно да се измерват и интерпретират (т.е. нещо, което може бързо да се разбере от нов служител, ако отговарящият за мониторинга на показателя служител напусне);
- да позволяват своевременното събиране, анализиране и докладване на данни (напр. по възможност да не се избират показатели, разположени в части от защитената зона, които често стават недостъпни, като например места, където при силни дъждове пътищата стават непроходими);
- да служат за оценяване на въздействия от видове натиск, които са известни и също така да разкриват появата на нови видове натиск (напр. важно е да се анализират причините за флукуациите в популации на служещи като показател биологични видове, а не просто да се приеме, че те настъпват в отговор на традиционни заплахи; така например, изменението на климата в по-дългосрочен план може да бъде по-силен фактор, отколкото свръхулова на определен показателен морски биологичен вид).

Показателите сами по себе си не са достатъчни. Те трябва да бъдат свързани със стойности, при постигането на които се задействат мерки от страна на управлението, например като се определят прагови стойности, които управителят може да използва, за да прецени кога и дали е необходимо да се извърши съответна промяна в управлението, за да се реагира на съществени промени в използваните за мониторинг показатели. Класически пример за това може да се намери в мониторинга на уплътняването на почвата по пешеходни маршрути, за да се оценят определените нива на използване на пътеките от посетители. Достигането на предварително определените прагови стойности би могло да даде знак, че е време да се приемат решения за ограничаване на достъпа или за затваряне на някои местности, за да им се даде възможност да се възстановят.

Когато се изготвят програми за мониторинг, важно е да се извърши преглед на цялата мониторингова дейност към момента, ако има такава, и да се преценят различни методи за събиране на данни. Например:

- **Използване на съществуващи източници на данни:** Възможно е да могат да се вземат данни за целите на мониторинга от съществуващи, надеждни източници. Макар че те може да не съответстват точно на набелязаните нужди от мониторинг, управителите могат да помислят дали е удачно да видоизменят показателите така, че да могат да ползват съществуващите източници и така да пестят време и пари. Например, ако показател е речният водоток, възможно е някоя държавна агенция да разполага с апаратура за автоматизирано измерване на водотока, разположена на 20 км нагоре по течението на реката, откъдето може да се вземе достатъчно надеждна ориентируваща информация за водотоците на територията на защитената зона.
- **Обмисляне на алтернативни методи:** Съществуват много различни начини за събиране на данни и показатели за мониторинг (вж. Ресурси, стр. 88). Различните методи изискват различни нива на ресурси и се струва да се проучи кой е най-рентабилният вариант, тъй като мониторингът може да поглъща значителна част от ресурсите на управлението на защитени зони.
- **Приобщаване на местните общности за участие в мониторинга:** Във все повече разработки се проучват подходи, които допълват мониторинга, в които се включва местното население. Тези подходи представляват рентабилен начин за събиране на данни, могат да засилят участието на местните хора в управлението и могат да доведат като допълнителна полза до засилване на подкрепата за защитената зона като цяло чрез по-доброто разбиране на управленските цели. Вариантите, почиващи на местните възможности могат да се окажат особено подходящи там, където местните общности активно използват природните ресурси на територията на защитената зона.

Дадените по-горе насоки за най-добра практика могат да послужат като добра основа за разработването на план за мониторинг. По-долу се описва в основни линии какъв тип информация е нужна за това. Тя следва да се опира на базата на **протоколи на мониторинг**, които следва да се разработят, за да се осигури качеството и достоверността на мониторинга. Това трябва да гарантира, че мониторингът се осъществява последователно, данните са подходящи за сравнителен анализ и всички установени промени са реални, а не са следствие на различията в пробовземането, например, ако се сменят служителите. Протоколите на мониторинг следва да се изпитват и в самия протокол да се включва начин за неговото преразглеждане.

Обща информация

- **Цели:** Защо се провежда мониторинг? Той следва да е свързан с показателя (или показателите) – обект на мониторинга и използваните прагови стойности.
- **Библиография:** Списък на материали по темата (напр. статии от списания и доклади) и информация за предходни дейности (включително ограничения пред мониторинговите дейности).

Концептуален план на протокола

- **Метод:** Методът или методите, които се използват (напр. пробовземане, интервюта, наблюдение, техники на линейните трансекти, с капани или по метода на ивичестите трансекти).
- **Процедури:** Стандартизирани процедури за събиране на данни, включително площ на мониторинг, изисквания за персонала (напр. численост, необходимо обучение, заделяне на време), нужно оборудване (напр. превозни средства, бинокли, ГИС, капани) и процедури за безопасност.
- **Периодичност на събирането на данни:** Ежемесечно, на тримесечие, веднъж годишно и т.н.
- **Събиране на данни:** Показатели, които да се измерват (напр. биологични видове, брой видени, честота на пожари, среден доход на местните общности).
- **Анализ на данни:** Съвети относно анализа и сравняването (напр. използване на графики, аналитичен софтуер, сравнения и т.н.)
- **Управление на данни:** Трябва да се води документация за резултатите от мониторинга (масиви от данни) и за историята на развитието на мониторинга и обработката на данни.

Адаптация на протокола

- **Преглед:** Както при всички управленски програми, дейностите по мониторинга следва да бъдат обект на редовни прегледи, за да се гарантира не само, че се осъществява мониторинг на това, което трябва, но и че мониторингът се провежда по най-ефективния начин (че не се пилеят ресурси като се осъществява мониторинг на неща, които не са необходими), и че резултатите се използват за подобряване на управлението.
- **Преработка:** Макар че протоколите имат за цел да осигурят стандартизация на мониторинга (по разгледаните по-горе причини), те трябва също така да се адаптират и преработват, ако процесът на преглед води към това заключение. Преработката може да се налага поради промени в технологията, празноти е нужните данни, промени в бюджета или променящи се полевни условия, включително нови видове натиск и нови управленски подходи

Още съвети за разработването или усъвършенстването на детайлността на мониторинга са дадени в Инструмент 11а на инструментариума *Enhancing our Heritage Toolkit* (вж. Раздел 6.4), където се описват стъпките, необходими за изготвянето на план за мониторинг.

6.2 Научно-изследователска дейност в обекти на световното наследство

Предвид на значимостта на обектите на световното наследство, от решаващо значение е управителите да разполагат с информацията, която им е необходима, за да ги управляват ефективно. Научно-изследователската дейност осигурява базисната информация за характеристиките на обекта и може да послужи като входен фактор, на чиято основа да се изградят плановете за управление и действията за укрепването му.

Най-добра практика на научно-изследователска дейност в обекти на световното наследство

Благодарение на своята уникалност, много обекти на световното природно наследство са важни за изследователската дейност в областта на екологията и консервационната биология. Те могат да бъдат също и важни места за мониторинг на промени в дългосрочен план, като например промените, свързани с изменението на климата. Тази научно-изследователска дейност не бива да бъде в ущърб на управленските цели на обекта; а изследователите трябва, в идеалния случай, да си сътрудничат с управителите и служителите на обектите и да споделят с тях данните си; макар че, за съжаление, това не винаги става. Засега няма световно приемливи стандарти за провеждане на научно-изследователска дейност в обекти на световното наследство. Има, обаче, някои полезни ресурсни документи, като например „**Кодекса за поведението за изследователи**“, разработен за издаването от Флора & Фона Интернешънъл списание „Орикс“ (*Oryx*) (вж. Ресурси, стр. 88), който е използван като източник на следния обзор на някои важни стандарти за изследователите.

ПОКАЗАТЕЛ

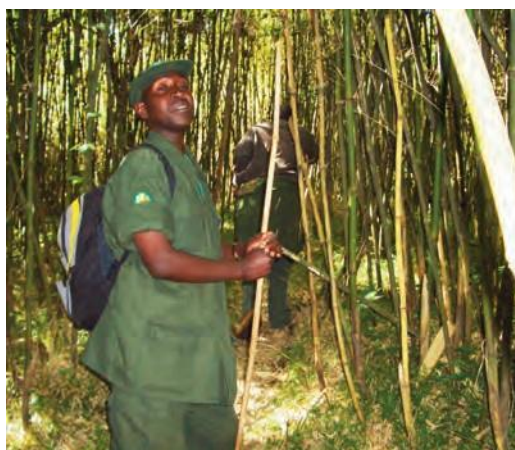
Изследователска дейност
 · *Познава ли се обектът в адекватна степен, за да служи това познаване за основа на планирането, управлението и вземането на решения, за да се осигури поддържането на ИСЗ на обекта?*

6 Постигане на реални резултати

1. Когато разработват проекти за изследователска дейност, изследователите трябва да се съобразяват с управленските потребности и приоритети на обекта на световното наследство, и по-специално – празноти в информацията, за които е необходима по-нататъшна научно-изследователска дейност.
2. Всички научно-изследователски дейности трябва да се извършват след получаване на необходимите одобрения и разрешителни.
3. Трябва да се зачитат правата на интелектуална собственост върху данните и резултатите и научно-изследователската дейност не бива да нарушава местните права на интелектуална собственост; ако научно-изследователската дейност се извършва в страна-домакин, където няма много правни изисквания, изследователите трябва да спазват стандартите на своята държава по произход.
4. Копия на всички доклади и публикации, изготвени в резултат от научно-изследователска дейност следва да се предоставят на всички съответни институции в страната, където се провежда научно-изследователската дейност.
5. В идеалния случай методиките на научно-изследователската дейност следва да се споделят със служителите на съответния обект на световното наследство.
6. Резултатите от научно-изследователската дейност следва да се докладват на съответните местни и национални организации; и трябва да бъде отбелязано практическото значение за управлението на световното наследство, очертано от изследването.
7. Когато научно-изследователската дейност включва полева работа на територии, обитавани от хора, или засяга биологични видове или екосистеми, върху които хората имат де факто или де юре права на обитаване или с които са културно свързани, тя следва да се осъществява по начин, който уважава местните вярвания, икономически и културни интереси и права.
8. Когато това е уместно, научно-изследователската дейност трябва да включва участието на местни партньори и заинтересовани лица, и ако е възможно, да подпомага местния капацитет да се разбира и управлява ИСЗ.
9. Полевите изследователи трябва да спазват най-високите стандарти за предпазливост, за да не се допуска случайното въвеждане и разпространение на инвазивни и патогенни организми.
10. Събирането на данни, при което се убива организъм следва да става само когато такова събиране на данни е абсолютно необходимо за научната цялост на провежданото изследване и е съгласувано с управителите.

Управителите на обекти на световното наследство трябва да се стремят към изграждането на партньорства с университети и изследователски институти с цел развиване на съвместна научно-изследователска дейност, която едновременно да предоставя информация за нуждите на управлението и да задоволява потребностите на научно-изследователската общност от научни постижения. Важно е съответните изследователски въпроси да се оформят в сътрудничество. В идеалния случай, управителите трябва също и да разширяват обхвата на взаимодействие с широк кръг от изследователски дисциплини включително социални, здравни, образователни, политически и икономически изследвания, като всички те ще дадат важен тласък за усъвършенстване на консервацията. Най-важното е да се разглеждат констатациите от изследванията, да се анализират по отношение на управлението, да се превръщат в политика и да се използват за основа на управленските решения.

Конкретните изследователски проекти също могат да играят положителна роля в поддържането на обекта и неговото ИСЗ, ако са насочен към определени управленски предизвикателства. Например, в **Националния парк Бвинди** (Уганда), изследователи от Института за консервация на тропическите гори, който се намира на края на парка, работи с местното население по определяне на устойчиви нива на събиране на реколта от лечебни растения от определени зони. Идентифицирането на конкретните нужди от изследвания в плановете за управление може да помогне на проявяващи разбиране изследователи да наберат средства за финансиране на своите изследвания. Фондацията за островите в Република Сейшели, например, която управлява **Атола Алдабра** – обект на световното наследство, публикува списък на изследователските си приоритети на своя уебсайт (www.sif.sc/).

© UNESCO / Ron Van Oers

Управители в действие –
Национален парк Бвинди (Уганда)

Заседание на служители на Агенцията за управление на парковете – Национален парк Ману (Перу)

По същия начин, Биологичната станция Коча Кашу, разположена в обекта на световното наследство **Национален парк Ману** (в югоизточната част на Перу), бе основана като научно-изследователски обект преди повече от двадесет и пет години, Изследователската дейност е насочена към разнообразен обем от екологични теми – от примати, птици и ягуари до състав на горите.

6.3 Докладване на Комитета за световното наследство

Държавите – страни по Конвенцията са длъжни да докладват на Комитета за световното наследство относно консервационното състояние и различните мерки за управление и защита, провеждани в техните обекти. Тези доклади дават възможност на Комитета да оцени условията в обектите и ако е необходимо, да вземе решение за конкретни мерки, необходими за решаване на проблеми, отразяващи се на ИСЗ.

Видове доклади за световното наследство

Има три вида докладване за световното наследство:

- Доклади от Мониторинг по сигнал (вж. Раздел 2.3) относно консервационното състояние на обекти на световното наследство. Мониторингът по сигнал, както показва наименованието, представлява реакция на забелязани заплахи за обекти на световното наследство, които могат да имат неблагоприятно въздействие върху неговото ИСЗ или цялостност.
- Периодичното докладване има за цел да осигури по-ефективно дългосрочно опазване на обектите, вписани в Списъка на световното наследство, както и да укрепи достоверността на изпълнение на Конвенцията. Всички обекти на световното наследство са длъжни да провеждат процедурата на Периодично докладване, която се прилага на регионален принцип и има шестгодишна цикличност. Сроктът на всеки кръг на докладване се съгласува на заседания на Комитета за световното наследство и държавите – страни по Конвенцията биват информирани от Центъра за световното наследство за срока за подаване на докладите.

Периодичното докладване служи за следните четири главни цели:

- да се направи оценка на прилагането на Конвенцията за световното наследство от държавата - страна по Конвенцията;
- да се оцени дали ИСЗ на обектите на световното наследство се поддържа в течение на времето;
- да се предостави актуална информация за обектите на световното наследство и да се документират променящите се обстоятелства и консервационното им състояние;
- да се осигури механизъм за регионално сътрудничество и обмен на информация и опит между държавите – страни по Конвенцията относно изпълнението на Конвенцията.

Периодичният доклад се състои от две части. *Раздел I* е посветен на законодателната и административна уредба, приета от Държавата – страна по Конвенцията и други действия, предприети за прилагане на Конвенцията, както и на подробни данни за натрупания опит. Те касаят в частност общите задължения и ангажименти, описани в конкретни текстове на Конвенцията, отнасящи се до общото наследство на страната и следва да бъдат попълнени от всяка Държава - страна по Конвенцията. *Раздел II* съдържа информация за консервационното състояние на ценностите от ИСЗ за всеки отделен обект на световното наследство,

намиращ се на територията на съответната държава - страна по Конвенцията. Това сключва докладване по широк кръг от въпроси, отнасящи се до управлението на обекта и следва да се попълва от управителите и служителите на обектите или съгласувано с тях, а в идеалния случай – след обсъждане със заинтересованите страни.

Периодичното докладване се извършва с помощта на стандартен въпросник, изготвен от Центъра за световното наследство. Инструментът, който е базиран в интернет и е достъпен онлайн чрез уебсайта на световното наследство, е структуриран около три съставни елемента:

Предварително попълнени данни: Отразява факти и е предназначен да служи за постоянен източник на данни, т.е. нещо, което може да се поддържа в течение на времето. Този елемент се основава на достъп до информация, съдържаща се в базата данни за световното наследство и в това си качество формира общо разбиране и основна информационна база за всеки обект на световното наследство. Инструментът за Периодично докладване онлайн дава възможност данните да се потвърждават, да се уточняват или в някои случаи – да се черпи информация за процедурите за световното наследство, с чиято помощ данните могат да се преработват (т.е. при промени в границите или при преразглеждане на критериите).

Оценка: Има за цел да се оцени доколко въведените процедури са подходящи и ефективни с оглед на защитата и съхраняването на природното и културното наследство на страната като цяло – в Раздел I от Периодичния доклад, както и на отделните обекти от Списъка на световното наследство – в Раздел II. Оценка може да се използва за изтъкване на успехите и за идентифициране на факторите, които влияят на консервацията на наследството, изискванията за капацитет и празнотите в обучението.

Обобщение /таблицы с препоръки: Използват функционалностите, които са дадени чрез инструмента онлайн, за да се синтезират резултатите от оценката и да помогнат при формулирането на план за действие за предприемането на бъдещи дейности за осигуряване на ефективна консервация и управление на наследството като цяло и по-специално на конкретни обекти на световното наследство.

- През 2007 г. бе приета нова форма на мониторинг, **Засиленият мониторинг**, с документ на Комитета за световното наследство (Решение за световното наследство C-07/31.COM/5.2, вж. Ресурси, стр. 89). Този допълнителен мониторинг бе разработен, защото Комитетът прецени, че периодичността на двата механизма на докладване, описани по-горе, може да се окаже недостатъчна, за да се проследява прилагането на решения, особено когато защитата на цялостността и автентичността на даден обект изисква специално внимание. В такива случаи Засиленият мониторинг описва един подход на по-голяма честота, систематичност и инициативност, за да се гарантира, че цялата необходима информация ще се представя на вниманието на Комитета за световното наследство в периодите между годишните му заседания. Засиленият мониторинг запазва характера на процес на сътрудничество с Държавата - страна по Конвенцията, но се счита за по-гъвкав и основан на потребностите процес, който може да започне по инициатива на Комитета или на Генералния директор по всяко време на годината във времето между сесиите на Комитета.

В заключение, важно е управителите да са запознати с процедурите за докладване по Конвенцията и да реагират по съответния начин. Мониторингът на консервационното състояние следва да се разглежда като още един инструмент за подкрепа на защитата и укрепване на ИСЗ на обекта.

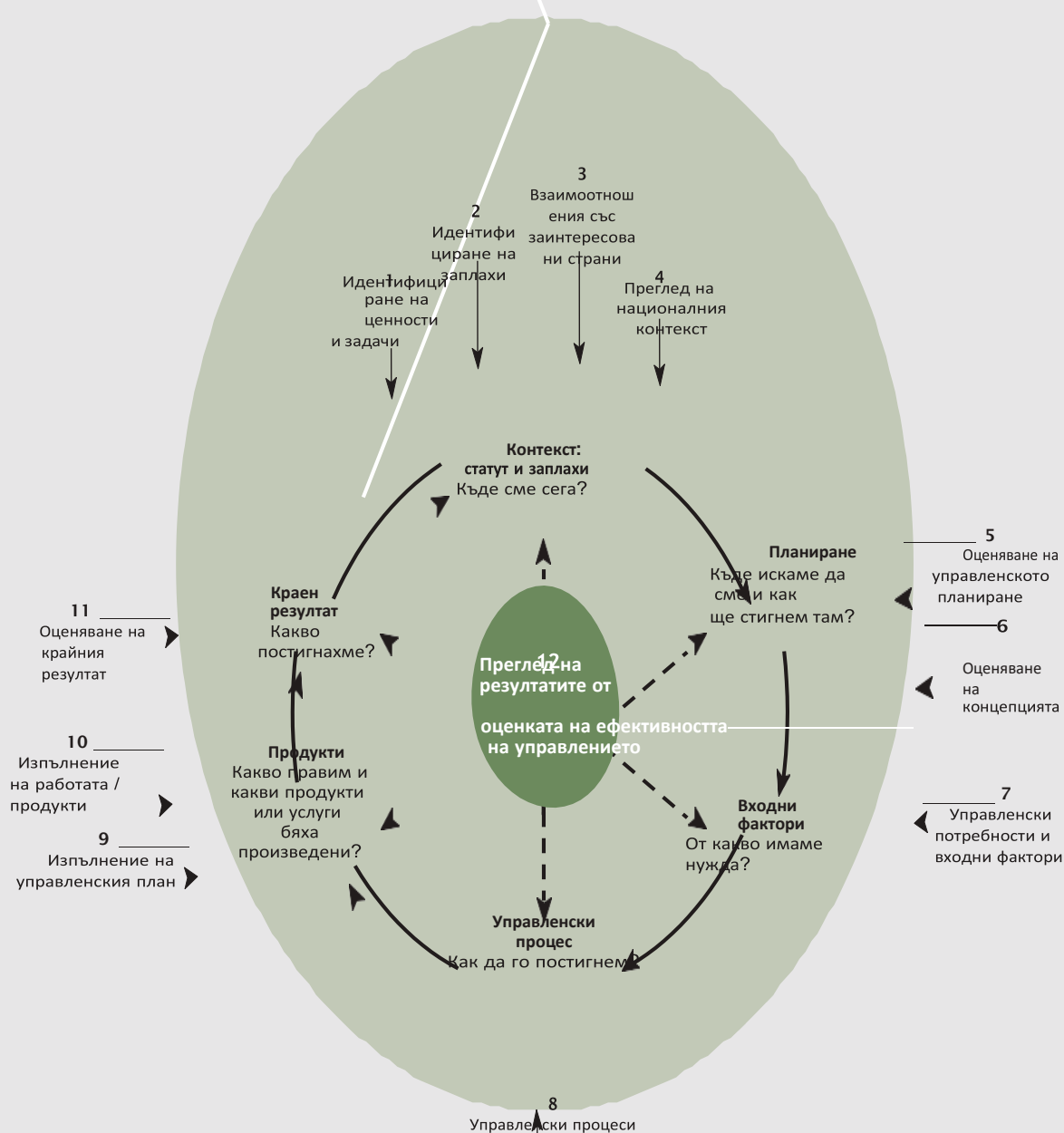
6.4 Мониторинг на ефективността на управлението: инструментариумът *Enhancing our Heritage Toolkit*

От края на 90-те години на XX век насам бяха разработени поредица от предимно незадължителни инструменти за оценяване на ефективността на управлението на защитените зони. Тези оценки имат за цел да се оцени колко добре се управляват защитените зони – преди всичко дали те защитават своите ценности и постигат целите и задачите, по които е постигнато съгласие. Един от тези инструменти – *Enhancing our Heritage*, е разработен специално за обекти на световното природно наследство.

Въведение в ефективността на управлението

Терминът „ефективност на управлението“ отразява три основни „теми“ в управлението на защитени зони:

- въпроси на проектирането, отнасящи се както до отделните обекти, така и до системите в защитената зона;
- адекватност и съответност на управленските системи и процеси; и
- реализация на задачите на защитената зона, включително опазване на ценностите.

Фигура 3. Съотношение между инструментите в инструментариума и Рамката на WCPA за ефективност на управлението.

Източник: Hockings et al. (2006).

Световната комисия за защитените територии към IUCN разработи Рамка за оценяване на ефективността на управлението на защитените зони (Фигура 3, вж. Ресурси, стр. 89), която има за цел както да даде цялостна насока за разработването на системи за оценяване, така и да насърчи спазването на основни стандарти за оценка и докладване. Рамката представлява общ процес, в който точната методика се използва за оценяване на ефективността е различна за различните защитени зони, в зависимост от фактори като например: с колко време и ресурси разполага обектът, важността на обекта, качеството на данните и натиска от страна на заинтересованите лица. В резултат са разработени редица инструменти за оценка, които да ръководят и отчитат промените в управленските практики. Рамката на WCPA разглежда управлението като процес или цикъл, съдържащ шест отчетливо разграничени етапа или елемента:

- започва с установяване на контекста на съществуващите ценности и заплахи,
- преминава през планиране, и
- разпределение на ресурси (входни фактори), и
- в резултат от управленски действия (процес),
- в крайна сметка произвежда стоки и услуги (продукти),
- които водят до въздействия или крайни резултати.

От тези елементи, най-важни, но също и най-трудни за точно измерване са крайните резултати – иначе казано, дали обектът поддържа основните си ценности или не. Всички останали елементи на рамката също са важни, защото с тяхна помощ могат да се идентифицират конкретните области, където може би е необходимо да се адаптира или усъвършенства управлението.

В съответствие с рамката на WCPA са разработени две глобално приложими общи системи за провеждане на този тип оценка (вж. ресурси, стр. 89). Първата е изготвената от Световния фонд за дивата природа (WWF) „Бърза оценка и приоритизация на управлението на защитени зони“ (*Rapid Assessment and Prioritization of Protected Areas Management, RAPPAM*), която дава на агенциите, отговарящи за защитени зони поглед към ефективността на управление на защитените зони в цялата страна, заплахите, тяхната уязвимост и влошаването им. Втората е наречена „Инструмент за проследяване на ефективността на управлението“ (METT), разработена от WWF/ Глобален алианс за гората на Световната банка, която е предназначена за проследяване и мониторинг на напредъка към постигането на стандарти за ефективност на управлението на защитени зони по цял свят. И двете системи са инструменти за оценяване, чието използване е относително евтино и просто и могат да се прилагат от служителите на защитената зона (или понякога служители на даден проект), но никоя от тях не дава оценка на крайните резултати. Много от елементите и опитът от използването на METT вдъхновиха идеята да се преразглежда формулярите за Периодичното докладване (вж. Раздел 6.3).

Инструментариумът *Enhancing our Heritage Toolkit*

Особено важен в това отношение е инструментариумът *Enhancing our Heritage (EoH)*, т.е. „Укрепване на нашето наследство“, който използва рамката на WCPA, за да разработи редица по-детайлни инструменти за оценка, предназначени за управителите на обекти на световното природно наследство. Инструментариумът може да се използва за разработването на цялостни системи за оценяване на ефективността на управлението на ниво обект. Работата по него е продължила повече от седем години, предимно в сътрудничество с управители на обекти на световното наследство в Африка, Азия и Централна и Латинска Америка. Наборът включва дванадесет инструмента (вж. Фигура 3):

- **Инструмент 1:** Идентифициране на ценностите и управленските цели на обекта: Идентифицира и описва в списък основните ценности на обекта и съответните управленски цели, които, взети заедно, помагат да се реши какво следва да се наблюдава при мониторинга и да се анализира по време на оценяването.
- **Инструмент 2:** Идентифициране на заплахите: Помага на управителите да организират и отчитат промените във вида и нивото на заплахата за обекта и да управляват реакциите.
- **Инструмент 3:** Взаимоотношения със заинтересованите страни: Определя кои са заинтересованите страни и каква е връзката им с обекта.
- **Инструмент 4:** Преглед на националния контекст: Помага да се разбере как националните и международни политики, законодателство и действията на държавата се отразяват на обекта.
- **Инструмент 5:** Оценка на управленското планиране: Оценява адекватността на основния документ за планиране, използван за насочване на управлението на обекта.
- **Инструмент 6:** Оценяване на концепцията: Оценява как е проектиран обектът и разглежда как неговият размер, местоположение и граници се отразяват на възможностите на управителите да поддържат ценностите на обекта.
- **Инструмент 7:** Оценка на управленските потребности и входни фактори: Оценява наличните служители в сравнение с нужните служители и сегашния бюджет в сравнение с идеалния разчет на бюджетни средства.
- **Инструмент 8:** Оценка на управленските процеси: определя най-добрите практики и желаните стандарти на управленските процеси и дава оценка на дейността спрямо тези стандарти.
- **Инструмент 9:** Оценка на изпълнението на плана за управление: Показва постигнатия напредък в осъществяването на плана за управление (или друг основен документ на планирането), както като цяло, така и по отделните съставни елементи.
- **Инструмент 10:** Показатели за работата / продуктите на обекта: Оценява изпълнението на заложените в годишната работна програма конкретни количествени цели и други показатели за продуктите.
- **Инструмент 11:** Оценява крайните резултати от управлението: Дава отговор на най-важния въпрос – дали обектът върши това, за което е създаден по отношение на поддържането на екологичната цялостност, дивата природа, културната стойност, пейзажите и т.н.
- **Инструмент 12:** Преглед на резултатите от оценката на ефективността на управлението: Обобщава резултатите и помага да се подредят по приоритетност управленските действия като реакция на резултата от оценката.

Инструментариумът е предназначен за тези, които участват в управлението на обекти на световното наследство и има за цел да осигури обща информация и специфични инструменти, които могат да използват за оценяване на управлението на своите обекти. Той цели не да дублира, а да се съчетава със съществуващия мониторинг, така че е необходимо да се прилагат само тези инструменти, които са насочени към въпроси, които все още не са обект на мониторинг. Публикацията на инструментариума (вж. Ресурси, стр. 89) съдържа подробни данни за всички инструменти, съвети за това как да се осъществява оценката и поредица от примерни казуси за това как са били използвани инструментите в обекти на световното наследство по цял свят. Инструментариумът става все по-популярен в обекти на световното наследство във всички биоми и вече започва да се използва и в обекти на световното културно наследство.

Научният мониторинг като инструмент на управление в Национален парк Ишкил (Тунис)

Махер Махжуп, WCPA, Заместник председател, Северна Африка и Западна Азия и Мари Жозе Елуми, Директор, Unité des Ecosystèmes Naturels (Национална агенция за опазване на околната среда) Тунис

Системата от лагуни на Национален парк Ишкил в северната част на Тунис представлява забележителна влажна зона, включена в Списъка като обект на световното наследство от 1980 г.

Голяма част от неговата екологична оригиналност се дължи на особеностите на водната му система, тясно свързана с редуването на захранването със сладка вода през зимата и с морска вода през лятото. Именно това е причината за наличието на особена водна растителност, която е основният хранителен източник за хиляди прелетни водоплаващи птици. Ето защо, водата се счита за елемент от основна важност за оцеляването на екосистемите на Ишкил. През 90-те години на XX век Ишкил бе застрашен, главно поради съвкупния ефект на продължителните периоди на суша и изграждането на язовири по горните течения на захранващите го водоизточници, което доведе до вписването му в Списъка на застрашеното световно наследство през 1996 г.

Поради тези обстоятелства, управлението на водите в Ишкил се превърна в основен компонент на управлението на обекта. То зависи особено много от (i) управлението на водите нагоре по течението (като се има предвид, че нуждите на Ишкил от вода се осигуряват чрез изпускане на язовири в околностите му) и (ii) контрол на водообмена с морето посредством регулиращо съоръжение, „шлюз“, изграден на мястото на оттичане на езерото Ишкил към река Тинджа. Тези мерки бяха реализирани чрез изпълнението на научна мониторингова програма, провеждана от Националната агенция за опазване на околната среда (ANPE) от 1995 г. насам. Този мониторинг, който първоначално обхващаше абиотични параметри, от 2003 г. бе разширен с включването на биотични белези, отнасящи се до консервационното състояние на екосистемата. Затова условията на обекта се установяват посредством редовен мониторинг на хидро-климатични параметри като например валежи, нива и соленост на водата, входящ и изходящ водоток на езерото, а консервационното състояние на екосистемата се оценява с помощта на мониторинг на биологичните показатели, съгласуван с IUCN и по методики, използвани при предходни изследвания. Той се състои от (i) картиране на езерната растителност, (ii) оценяване на разпространението на растителните видове в блатата посредством пробовземане, (iii) преброяване на популациите от прелетни водоплаващи птици през зимата и гнездящи птици през лятото, и (iv) мониторинг на риболовни дейности. Този мониторинг се допълва също и от научно-изследователска дейност, провеждана от тунизийски университети в координация с ANPE, което превръща Ишкил в жива лаборатория.

От 2003 г. резултатите от мониторинга заемат централно място в ежегодните Доклади за консервационното състояние, които се изпращат на Центъра за световното наследство и могат да се намерят на уебсайта на ANPE (www.anpe.nat.tn). Тези доклади показват, че през последните години обектът е възстановил повечето от ценностите, заради които е вписан в Списъка на световното наследство, което мотивира Комитета за световното наследство да извади Ишкил от Списъка на застрашените обекти през 2006 г. Освен това, в решението си Комитетът поздрави Тунис за високото качество на мониторинг и докладване.

Ишкил вероятно е един от малкото обекти на световното наследство, където резултатите от научния мониторинг се използват пряко за управление на обекта и където на научния мониторинг и докладване се гледа като на ключови компоненти от цялостното управление на обекта и средство за опазване на ИСЗ на обекта.

Метеорологична станция – Национален парк Ишкил (Тунис)

© UNESCO / Marc Patry

Подкрепа на ефективното управление на обекти на световното наследство: Атолът Алдабра (Република Сейшели)

Фрауке Флайшер-Догли, Фондация „Сейшелски острови“ (SIF), Главен изпълнителен директор

Република Сейшели е архипелаг в западната част на Индийския океан, обхващащ около 115 острова. Един от най-отдалечените му острови е атолът Алдабра, който бе обявен за обект на световното наследство през 1982 г. Алдабра е първокласен пример за издигнат над водната повърхност коралов атол, прочут с гигантските си костенурки (най-голямата популация на света), богатото биологично разнообразие на сухоземни видове и висок процент на ендемични видове, богато и разнообразно морско биоразнообразие, огромни колонии на морски птици и с ограничената степен на засегнатост от човешка намеса. Алдабра се намира на около 1 000 км от основния

© Sue Stolton

Атолът Алдабра (Република Сейшели)

остров Маé, където живее 90 % от населението на Република Сейшели и където е седалището на агенцията за управление на атола — Фондация „Сейшелски острови“ (SIF). Тази отдалеченост има огромни последици за управлението му.

През последните двадесет и пет години SIF успешно управлява атола, като целта е да се съхрани биоразнообразието и процесите в екосистемата. През по-голямата част от това време прилагането на гъвкав подход за управление, в значителна степен основан на действия според конкретната ситуация, даваше доста добри резултати, но оставаха много трудности и аспекти на неефективност и бе отчетена необходимостта от по-ефективно управление, за да се поддържа и укрепва значението на обекта. Поради тези причини Алдабра стана един от деветте обекта, които помогнаха да се разработи инструментариума EoN Toolkit и чрез този процес, опиращ се на система за текущо оценяване, успяха да подобрят ефективността на управлението.

За пръв път бе приложен холистичен подход при оценяването на управлението на Алдабра. Целият управленски цикъл бе щателно анализиран и разработените в хода на проекта инструменти не само помогнаха да се оценяват текущите дейности, но и да се определят основните празноти и да се насочат усилия за преодоляването им. Например, оценките очертаха неотложната необходимост от актуализиран план за управление и осигуриха много голяма част от информацията, необходима за преработването на плана. Откри се също и необходимостта от подобряване на финансовото управление и SIF бе един от двата пилотни обекта по Проекта на Фондация Шел — ЮНЕСКО/ Световно наследство за развиване на умения за бизнес планиране (вж. Раздел 4.1), чрез който организацията получи подкрепа за изготвянето на бизнес план чрез две посещения в страната с цел обучение и допълнителна подкрепа чрез наставничество по време на проекта. Това участие разви капацитет за стратегическо планиране и бюджетиране. В резултат на това, SIF успява да управлява оперативните си разходи много по-добре и през 2008 г. успя за пръв път да покрие разходите си. Подобреният капацитет на мониторинг и оценяване като цяло помага на организацията да се подготвя за предстоящите предизвикателства и ще гарантира своевременно представяне на следващия Периодичен доклад пред ЮНЕСКО.

Процесът на оценяване бе ръководен от местен консултант — експерт, тъй като SIF разполага с много малко на брой служители на пълен работен ден, в тясно сътрудничество със SIF на Маé, служители, работещи на място на Алдабра, изследователи и Настоятелството на SIF. Като цяло процесът не се нуждаеше от много финансови средства, за да преодолее значителни празноти и да изгради капацитет, тъй като резултатите от оценяването бяха включени в дейности, част от ежедневно управление. В структурата на оценяването се съдържаха и вграден механизъм за последващи действия, насочени към укрепване на ефективността на управлението. Допълнителна полза, която заслужава да бъде отбелязана, е, че документацията, необходима за извършване на оценката за пръв път осигури изграждането на институционална памет в SIF.

Предвид на положителния опит от Алдабра, SIF реши да започне да оценява ефективността на управлението във втория обект на световното наследство в Република Сейшели, който фондацията управлява — Природен резерват Вале де Ме.

Прогноза за Големия бариерен риф (Австралия)

Джон Дей, Директор, Опазване на екосистемата и устойчиво използване,
Управление на морския парк Голям бариерен риф

© UNESCO / J. Thorsell / IUCN

Големият бариерен риф (Австралия)

Докладът за петгодишната прогноза за Големия бариерен риф (ГБР) представлява системен подход, който служи като редовно и надеждно средство за оценяване на резултатите по начин, съобразен с принципите за отговорност, отчетност и прозрачност.

Докладът за прогнозата бе част от препоръки, отправени в Прегледа на Закона за Морски парк „Големият бариерен риф“ от 2006 г. В доклада се прави оценка на текущото състояние на екологичните, социалните и икономическите ценности на екосистемата на Големия бариерен риф, разглеждат се различните видове натиск и текущите реакции и накрая се формулира вероятната прогноза.

Законът изисква да се изготвят осем оценки (напр. оценка на рисковете за ГБР), като всяка оценка представлява отделна глава в доклада. За всяка от оценките има набор от Критерии за оценка, които дават възможност за прегледен анализ на наличните доказателства. Дава се цялостна количествена оценка по всеки Критерий за оценка, на основата на поредица декларации за точкуване. Този подход бе разработен специално, за да се изпълнят нормативните изисквания на Закона, но намерението е в бъдеще Докладите за прогноза да се изготвят, прилагайки същия процес, така че промените и тенденциите да могат да се проследяват във времето.

Първият Доклад за прогноза от 2009 г. бе изготвен от Управата на Морски парк ГБР, използвайки най-добрата налична информация. За изготвянето на доклада не са провеждани нови изследвания. Наместо това използваните доказателства бяха почерпени от вече съществуващи изследвания и източници на информация. Принос в изготвянето на доклада имаха множество различни австралийски федерални агенции, агенции на щата Куинсланд, изследователи, представители на сектора, заинтересовани групи и цялата общност.

Бяха нает двама независими експерти по управление на защитени зони, мониторинг и оценяване, публична политика и общо управление, които да извършват независима оценка на досегашната защита и управление. Техният доклад стана основата за оценяването на съществуващите мерки за защита и управление на екосистемата на Големия бариерен риф. Освен това, на четирима специалисти, признати за национални или международни експерти в своите области, бе възложено от Министъра на околната среда да изготвят независима рецензия на съдържанието на доклада.

Първият Доклад за прогноза идентифицира изменението на климата, продължаващото влошаване на качеството на водите вследствие на оттичане от водосборния басейн, загубата на крайбрежни местообитания поради развитие на строителни и стопански дейности по крайбрежието и няколко на брой въздействия от риболова и незаконния риболов и браконьерство като приоритетните проблеми, причиняващи намаляване на жизнеспособността на Големия бариерен риф. Но източниците на повечето от неблагоприятните въздействия се намират извън ГБР, така че е необходимо да се работи с много други агенции и компетентни органи, за да може тези проблеми да намерят ефективно решение.

Пълният текст на доклада и съкратения му вариант (In Brief) могат да се намерят в интернет, както и доказателствата (Outlook Online), използвани за изготвянето на доклада. Там има още линкове до близо 600 страници онлайн доказателства с преки извадки от източниците, което представлява огромно количество допълнителна информация за ГБР. За подробности вж. www.gbrmpa.gov.au/corp_site/about_us/great_barrier_reef_outlook_report.

Ресурси

Ресурси за Раздел 2 (Контекст)

- Указанието (guidance note) на Консултативните органи за световното наследство и Центъра за световното наследство за изготвяне на *Ретроспективни декларации за изключително световно значение за обекти на световното наследство („Retrospective Statements of Outstanding Universal Value for World Heritage Properties“)* може да се свалят от страницата с публикации в раздела за световното наследство на уебсайта на IUCN: www.iucn.org/.
- В публикацията на IUCN „*Outstanding Universal Value – Standards for Natural World Heritage: Compendium on Standards for Inscriptions of Natural Properties on the World Heritage List*“ (*Изключително световно значение – Стандарти за световното природно наследство: Сборник стандарти за вписване на природни обекти в Списъка на световното наследство*) се прави обзор на материалите и решенията на Комитета за световното наследство по темата, който може да бъде полезен в тълкуването и прилагането на постановки, отнасящи се до ИСЗ. Материалът може да бъде свален от www.iucn.org/.
- ИКОМОС изготви изследване на тема „*Що е то ИСЗ? Определяне на изключителното световно значение на обекти на световното културно наследство*“ (оригинално заглавие „*What is OUV? Defining the Outstanding Universal Value of Cultural World Heritage Properties*“), където се анализира как еволюира понятието във времето, основанията и прилагането на критериите, както и изискванията за автентичност и цялостност. Материалът може да бъде свален от www.international.icomos.org/.
- Връзки към конвенции от ключово значение: Конвенцията относно коренното население и племенните народи в независими държави може да се види на www.ilo.org/; Всеобщата декларация за правата на човека – на www.un.org/en/документи/udhr/; Декларацията на ООН за правата на коренното население – на http://www.un.org/esa/socdev/unpfi/documents/DRIPS_en.pdf.
- Публикацията под бр. 13 на *Поредицата от материали за световното наследство* (World Heritage Paper Series, No. 13), озаглавена „*Linking Universal and Local Values: Managing a Sustainable Future for World Heritage*“ (*Свързване на световното значение и местните ценности: Управление на устойчиво бъдеще за световното наследство*) съдържа изобилие от четива за провеждане на дискусии, примерни казуси и поредица от препоръки за свързването на универсалните и местните ценности и може да се свалят от <http://whc.unesco.org/en/series/13/>.
- Инициативата за социална оценка на защитени зони (Social Assessment of Protected Areas, SAPA) обединява редица организации, включително Световния център за мониторинг на консервацията към Програмата на ООН за околната среда (UNEP-WCMC), Международния институт по околна среда и развитие (International Institute for Environment and Development, IIED) и Кеър Интернешънъл (Care International), както и IUCN, Световна комисия за защитените територии към IUCN (WCPA) и Комисията на IUCN по екологичната, икономическата и социалната политика (CEESP), има за цел да помогне да се преодолее недостига на информация относно социалните последици от обявяването на защитени зони. Един от продуктите на тези усилия е един полезен документ, „*Social Assessment of Conservation Initiatives: a review of rapid methodologies*“ (*Социална оценка на консервационните инициативи: обзор на бързи методики*). Тази брошура, която може да се свалят от http://www.careclimatechange.org/files/reports/SAPA_IIED_social_assessment.pdf, съдържа преглед и оценка на двайсет инструмента и предлага на управителите практическо ръководство при избора на инструменти за социална оценка.
- Информация за дейността на Координационния комитет за коренните народи на Африка (Indigenous Peoples of Africa Coordinating Committee, IPACC) може да се намери на www.ipacc.org.za/.
- Оперативна насока OD 4.20 на Световната банка относно коренните народи („The World Bank Indigenous People Operational Directive OD 4.20“) може да се свалят от www.ifc.org/.
- Публикацията на Програмата за подкрепа за биоразнообразието (Biodiversity Support Program), озаглавена „*Is Our Project Succeeding: A Guide to Threat Reduction Assessment for Conservation*“ (*Успешно ли се развива нашият проект: Пътеводител за оценка на намаляването на заплахите пред консервацията*) може да се свалят от www.rportal.net/library/content/instruments/biodiversity-support-program/tra.pdf.
- Обекти, които в момента са включени в Списъка на застрашеното световно наследство можете да намерите на <http://whc.unesco.org/en/danger>.
- IUCN изготви сборник с ключови решения относно опазването на обекти на световното природно наследство посредством Списъка на застрашеното световно наследство, в който е включен анализ на решенията на Комитета за световното наследство относно включване в Списъка на застрашените обекти и препоръки за бъдеща най-добра практика за включване в Списъка на застрашените обекти. Материалът може да бъде свален от www.iucn.org/about/work/programmes/wcpa_worldheritage/.
- За да съобщите на Комитета за световното наследство за заплахи за даден обект, можете да се обърнете към Центъра за световното наследство на адрес wh-info@unesco.org или да се свържете с IUCN (вж. Информация за контакти, стр. 98).

- Точки 177–91 от „Ръководните насоки“ дават пълни подробни данни за процедурите по вписването на обект в Списъка на застрашеното световно наследство. Процедурите, отнасящи се до заличаване на обекти от Списъка на световното наследство са описани в Точки 192–98 (<http://whc.unesco.org/en/guidelines/>).

Ресурси за Раздел 3 (Планиране)

- Информационната услуга в областта на екологичното право ECOLEX се предлага съвместно от Организацията по прехрана и земеделие FAO, IUCN и UNEP. Тя има за цел изграждането на капацитет като предоставя достъп до възможно най-богатия глобален източник на информация за екологичното право. Базата данни ECOLEX съдържа информация за международни договори, международно-правни актове с незадължителен характер и други незадължителни документи за политиката, както и документи с технически указания, национално законодателство, съдебни решения и правна и политическа литература. Базата данни е достъпна през www.ecolex.org и включва разнообразни ресурси за световното наследство, включително, например, Закона на Република Южна Африка за Конвенцията за световното наследство от 1999 г., който прави Конвенцията за световното наследство част от нормативната уредба на Южна Африка; или австралийския Закон от 1993 г. за защита и управление на световното наследство в обекта Влажните тропици.
- Кратък обзор на правните системи, основани на общността и управлението на обекти на световното наследство може да се намери в поредицата “World Heritage Paper Series”, No. 13, „*Linking Universal and Local Values: Managing a Sustainable Future for World Heritage*“ (Свързване на световното значение и местните ценности: Управление на устойчиво бъдеще за световното наследство), който може да се свали от <http://whc.unesco.org>.
- Правилникът за дейността на Комитета може да се намери на <http://whc.unesco.org/en/committeerules#notes>.
- Базата данни, съдържаща решенията може да се намери на <http://whc.unesco.org/en/decisions/>.
- „*Nominations and Management of Serial Natural World Heritage Properties – Present Situation, Challenges and Opportunities*“ (Номинации и управление на серийни обекти на световното природно наследство – актуално състояние, предизвикателства и възможности), BfN-Skripten 248, 2009. www.bfn.de/fileadmin/MDB/documents/service/Skript_248.pdf.
- Доклад (WHC-10/34.COM/9B) с подробна информация за заключенията и препоръките от Международната експертна среща за световното наследство относно номинациите и серийните обекти може да се намери на <http://whc.unesco.org/document/103442>.
- IUCN разработи ръководство за *Управленско планиране за обекти на световното наследство: Ресурсен наръчник за хората от практиката*, („*Management Planning for World Heritage Properties: A resource manual for practitioners*“) което може да се свали от www.iucn.org.
- Една от публикациите в поредицата на Световната комисия за защитените територии към IUCN (WCPA) с насоки за най-добра практика („*Best Practice Guidelines*“ series) също разглежда въпроса за управленското планиране. Вж. www.iucn.org и Приложение 2 за подробности относно поредицата *Best Practice Guidelines*.
- Много от инструментите в инструментариума „*Enhancing our Heritage Toolkit*“ (вж. Раздел 6.4) се използват в предлагания тук процес за определянето на конкретни цели на управлението и подготвителната работа по изготвянето на план за управление. Вж. в поредицата “World Heritage Paper Series”, No. 23, „*Enhancing our Heritage Toolkit: Assessing management effectiveness of natural World Heritage sites*“ (Инструментарий *Enhancing our Heritage Toolkit*, Оценка на ефективността на управлението на обекти на световното природно наследство), която може да се свали от <http://whc.unesco.org/en/series/23>.
- За световното наследство и буферните зони, вж. в поредицата “World Heritage Paper Series” No. 25, 2009, „*World Heritage and Buffer Zones*“. http://whc.unesco.org/documents/publi_wh_papers_25.pdf.

Ресурси за Раздел 4 (Капацитет)

- Информация за „*Business Planning for Natural World Heritage Sites – A Toolkit*“ (*Бизнес планиране за обекти на световното природно наследство – Инструментарий*) може да се намери на <http://whc.unesco.org/en/businessplanningtoolkit/>, а самият инструментариум може да се сваля от <http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-543-1.pdf>.
- „*Conservation Trust Fund: Investment Survey*“ (*Доверителен фонд за консервация: инвестиционно проучване*), изготвено от американското Дружество за съхраняване на дивата природа (Wildlife Conservation Society, WCS) в сътрудничество с RedLAC (мрежата на екологичните фондове от Латинска Америка и Карибския басейн), може да се сваля от раздела за публикации на www.redlac.org.
- „*Sustainable Financing of Protected Areas: A global review of challenges and options*“ (*Устойчиво финансиране на защитени зони: глобален преглед на предизвикателствата и възможностите*) е част от поредицата за най-добра практика на IUCN WCPA (*IUCN WCPA Best Practice series*) и може да се сваля от www.iucn.org.
- Консервешън Файненс Алайънс (Conservation Finance Alliance, CFA) е мрежа за сътрудничество, която си поставя за цел популяризирането на финансови решения за консервация чрез обмен на информация и експертност, предимно с помощта на своя уебсайт: www.conservationfinance.org/. „*The Rapid Review of Conservation Trust Funds*“ (*Бърз обзор на доверителните консервационни фондове*), второ издание, дава отличен преглед на опита на фондове, финансиращи защитени зони по цял свят през последните петнайсет години, особено по отношение на тяхното създаване, функциониране и оценяване. Тази публикация може да се сваля от уебсайта на CFA.
- Онлайн курсовете по Конвенцията за биологичното разнообразие (КБР) са достъпни на www.cbd.int/protected/e-learning/.
- Пълни подробни данни за принципите и приоритетите на Международната помощ могат да се намерят в „*Ръководните насоки*“, Раздел VII.D. Молбата следва да се подаде на английски или на френски език до Центъра за световното наследство чрез онлайн формуляра. По-подробни насоки, информация и бланки за кандидатстване могат да се намерят на <http://whc.unesco.org/en/intassistance/>.
- Формуляри за кандидатстване за Инструмента за бързи ответни мерки (Rapid Response Facility, RRF) могат да се намерят онлайн и трябва да се подадат по имейл на адрес: rrf@flauna-flora.org. За по-подробна информация вж. www.rapid-response.org.
- Списък на университетите, предлагащи програми по специалността „Науки за световното наследство“ можете да намерите на <http://whc.unesco.org/en/activities/121> и <http://whc.unesco.org/en/partners/sector=28>.
- Институтът за световното наследство за обучение и изследователска дейност за региона на Азия и Тихоокеанския басейн (World Heritage Institute of Training and Research for the Asia and the Pacific Region) си поставя за цел да подпомага прилагането на Конвенцията за световното наследство в региона като изгражда капацитета на всички, занимаващи се с вписването, защитата, консервацията и управлението на обекти на световното наследство. Институтът провежда редица семинари за обучение и курсове, специално за управлението на световното наследство. Вж. www.whitrap.org/ за повече информация.
- Форумът ЮНЕСКО–Университет и наследство (UNESCO–University and Heritage Forum, FUUH) е неформална мрежа от висши образователни институции, която се поддържа съвместно от Центъра за световното наследство и Политехническият университет на Валенсия (Polytechnic University Valencia, UPV). Форумът има за цел да разпространява информация за дейности, осъществявани от университети, чрез използването на базата данни на мрежата (която е достъпна онлайн); да осъществява връзка между специалисти по консервация на наследството от практиката и от академичните среди; да осъществява обмен на студенти и преподаватели; да споделя програми или дейности (публикации, изследователска дейност, проекти и т.н.), по-специално – форумът споделя резюмета на научни разработки (вж. www.universityandheritage.net/eng/index.html); и да насърчава създаването на университетски програми и/или катедри в областите на консервацията на културното или природното наследство. За повече информация вж. www.universityandheritage.net/eng/index.html.
- Публикацията от 2007 г. „*Climate Change and the Great Barrier Reef: A vulnerability assessment*“ (*Измененето на климата и Големият барьерен риф: оценка на уязвимостта*), от Johnson и Marshall, може да се сваля от www.gbrmpa.gov.au/.
- Скандинавската фондация за световното наследство (Nordic World Heritage Foundation, NWHF) е фондация с нестопанска цел, която подпомага международни дейности в рамките на програми на ЮНЕСКО; за подробности вж. www.nwhf.no.

- Африканският фонд на световното наследство (African World Heritage Fund, AWHF) предоставя финансови средства и техническа помощ за консервацията и защитата на природното и културно наследство на Африка; повече информация, включително формуляр за кандидатстване за финансиране, може да се намери на www.awhf.net.
- Фондс-ин-Тръст (Funds-in-Trust, FIT) са дарения, предоставяни от различни държави в подкрепа на конкретни проекти с определени цели и задачи, като две от тях са насочени специално към природните обекти: Японският доверителен фонд за съхраняване на световното културно наследство (Japanese Trust Fund for the Preservation of the World Cultural Heritage) (<http://whc.unesco.org/en/partners/277>) и Доверителният фонд на Нидерландия (Netherlands Funds-in-Trust) (<http://whc.unesco.org/en/nfit>).

Ресурси за Раздел 5 (Управленски процеси)

- Публикацията „*Addis Ababa Principles and Guidelines for the Sustainable Use of Biodiversity*“ (Принципите и насоките за устойчивото използване на биологичното разнообразие, приети в Адис Абеба) може да се свалят от www.cbd.int/doc/publications/addis-gdl-en.pdf; за повече информация вж. www.cbd.int/sustainable/addis.shtml.
- Друг полезен ресурсен център за „бикултурното разнообразие на живота“, т.е. биологичното, културно и езиково разнообразие, може да се намери на уебсайта на Terralingua (www.terralingua.org/), „виртуална“ доброволческа организация със значителни програми по теми като, например, картиране; измерване и мониторинг; поддържане; изграждане на мрежи и популяризиране на политики за бикултурно разнообразие.
- В поредицата “World Heritage Paper Series”, No. 25, *World Heritage and Buffer Zones* (Световно наследство и буферни зони), публикувано през 2009 г., предлага най-цялостно ръководство по въпроса, включително декларации с позиции на Консултативните органи и Комитета за световното наследство и поредица от подробни примерни казуси, които могат да се свалят от <http://whc.unesco.org/en/series/25/>.
- Един от проектите на Световния фонд за дивата природа WWF разглежда целенасочено ползите от защитените зони през последните десет години и изготви поредица от доклади, озаглавени „Arguments for Protection“ (Аргументи за защита), където се разглеждат въпроси като например питейна вода, вярвания, генетично разнообразие на посевите, бедност, изменение на климата, намаляване на последиците от природни бедствия и здравето на човека. Обзорна книга, „*Arguments for Protected Areas*“ (Аргументи за защитените зони), бе издадена от Earthscan (вж. <http://www.routledge.com/books/details/9781844078813/>), а докладите могат да се свалят от http://wwf.panda.org/what_we_do/how_we_work/protected_areas/arguments_for_protection/.
- Анализът на потенциала за социално-икономическо въздействие на обектите на световното наследство, „*World Heritage Status: Is there opportunity for economic gain?*“ (Статутът „обект на световното наследство“: има ли възможност за икономически ползи?), предлага полезен обзор на потенциалните социални и икономически ползи от вписване в Списъка на световното наследство и може да се свалят от www.lakeswhs.co.uk/documents/WHSTheEconomicGainFinalReport.pdf.
- Образователният комплект на ЮНЕСКО „Световното наследство в ръцете на младите“ (официално заглавие на английски език: UNESCO’s World Heritage Education Kit: *World Heritage in Young Hands*) може да се свалят от <http://whc.unesco.org/en/educationkit/>,
- Програмата на ЮНЕСКО „Асоциирани училища“ (Associated Schools Programme), известна като Мрежата ASPnet, е глобална мрежа от над 8 500 образователни институции от 180 страни. Вж. www.unesco.org/en/aspnet/.
- Повече подробности за Доброволческата инициатива за световното наследство (World Heritage Volunteers Initiative) могат да се намерят на <http://www.whvolunteers.org/>.
- Подробности за туризма и обектите на световното наследство могат да се намерят на <http://whc.unesco.org/en/sustainabletourism/>.

- „Принципите за устойчив туризъм в обекти на световното наследство“ са представени в доклада от Работната среща в пещерите Могао, проведена през 2009 г., който може да се намери в документ за световното наследство WHC-10/34.COM/INF.5F.1 и да се свали от <http://whc.unesco.org/document/104570>.
- Още информация за устойчивия туризъм от Световната организация по туризъм (COT) (UN World Tourism Organization (WTO)) може да се намери на www.unwto.org/sdt/fields/en/policy.php?op=2&subop=1. Новата публикация на COT „*Tourism and Biodiversity – Achieving Common Goals Towards Sustainability*“ (Туризъм и биоразнообразие – постигане на общите цели за устойчивост) може да се поръча през уебсайта на COT <http://pub.unwto.org/epages/Store.sf/?ObjectPath=/Shops/Infoshop/Products/1505/SubProducts/1505-1>.
- „*Managing Tourism at World Heritage Sites: A Practical Manual for World Heritage Site Managers*“ (Управление на туризма в обекти на световното наследство: Практически наръчник за управители на обекти на световното наследство) може да се свали от <http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-113-2.pdf>.
- Вж. уебсайта на новозеландското Министерство на консервацията, където има подробна информация за концесиите, на <http://www.doc.govt.nz/about-doc/concessions-and-permits/>.
- „WCPA Best Practice Guidelines No. 8, *Sustainable Tourism in Protected Areas Guidelines for Planning and Management*“, (Издание на WCPA, Насоки за най-добра практика, бр. 8, *Устойчив туризъм в защитени зони – Насоки за планиране и управление*), от Paul F. J. Eagles, Stephen F. McCool и Christopher D. Haynes може да се свали от http://cmsdata.iucn.org/downloads/pag_008.pdf; а списанието на WCPA „*Parks*“, посвети един от броевете си на туризма – вж. *The Visitor Experience Challenge*, Vol. 16, No. 2, 2006 http://cmsdata.iucn.org/downloads/parks_16_2.pdf.
- ИКОМОС изготви *Хартата от Енаме* (вж. www.enamecharter.org/) за интерпретацията и представянето на обекти на културното наследство, която съдържа полезни определения, цели и принципи на тези две дейности (*Ename Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites*).
- За повече информация за емблемата на световното наследство вж. <http://whc.unesco.org/en/emblem/>.
- Емблемата на световното наследство може да се свали от <http://whc.unesco.org/en/emblem>.
- „*A Practical Guide to Evaluating Natural and Cultural Heritage Interpretation*“ (Практическо ръководство за оценяване на интерпретацията на природното и културното наследство), от Gillian Savage и Jane James, може да се свали от http://www.magsq.com.au/_dbase_upl/workshopBG.pdf.
- „*Interpreting Our Heritage*“ (Интерпретиране на нашето наследство) от Freeman Tilden, издадена през 1957 г., може да се закупи на старо от Amazon.com за под 10 щ.д.
- Информация за Сдружението на екскурзоводите – интерпретатори (Interpretive Guides Association) може да се намери на www.interpretiveguides.org/.

Ресурси за Раздел 6 (Постигане на реални резултати)

- Кодексът за поведението за изследователи (“Code of Conduct for Researchers”), член-кореспонденти на международното списание по консервация. „Орикс“ (*Oryx – International Journal of Conservation*), което се издава от името на Фона енд Флора Интернешънъл, може да се намери на http://assets.cambridge.org/ORX/ORX_ifc.pdf и бе публикуван в *Oryx*, Vol. 35, No. 2, pp. 99–100.
- Наръчникът, разработен от Международния фонд за развитие на селското стопанство (International Fund for Agricultural Development), на тема „*Методи за мониторинг и оценяване*“ („*Methods for Monitoring and Evaluation*“), съдържа подробни данни за трисет и четири различни метода за мониторинг и оценяване на проекти и може да се свали от www.ifad.org/evaluation/guide/annexd/index.htm.

- Описания на опита от схеми за мониторинг, основани на местните общност от седемнадесет страни могат да се намерят на уебсайта на мрежата Мониторинг матърс (Monitoring Matters): www.monitoringmatters.org/schemes.htm.
- Агенцията на САЩ за опазване на околната среда (US Environmental Protection Agency, EPA) публикува наръчници за доброволци за мониторинг на езера, потоци, естуари и влажни зони, които могат да се намерят на www.epa.gov/volunteer/, а издаденото пред 2006 г. Ръководство на Службата за горите на САЩ (US Forest Service) „Broadening Participation in Biological Monitoring: Handbook for Scientists and Managers“ (Разширяване на участието в биологичния мониторинг: Наръчник за учени и управители) може да се свали от www.treesearch.fs.fed.us/pubs/24897.
- Насоки за Мониторинга по сигнал са дадени в раздел IV.A на „Ръководните насоки“ (Точки 169–76). Насоки за държавите – страни по Конвенцията по отношение на формата на изготвяне на Доклади за консервационното състояние на обекти на световното наследство и обекти от Списъка на застрашените обекти може да се намери на <http://whc.unesco.org/en/soc/>.
- Целите на тези Периодични доклади са определени в пълнота в Раздел V на „Ръководните насоки“. Въпросник, базиран в интернет, може да се намери на <http://whc.unesco.org/en/pr-questionnaire/>. Насоки за попълването на инструмента могат да се намерят на <http://whc.unesco.org/fr/355/?page=help>.
- Решение световното наследство C-07/31.COM/5.2 относно Засиления мониторинг може да се намери на <http://whc.unesco.org/en/decisions/1258/>.
- Публикацията в поредицата за световното наследство “World Heritage Paper Series”, No. 23, „Enhancing our Heritage Toolkit: Assessing management effectiveness of natural World Heritage sites“, (Инструментарий Enhancing our Heritage Toolkit, Оценяване на ефективността на управлението на обекти на световното природно наследство) може да се свали от http://whc.unesco.org/documents/publi_wh_papers_23_en.pdf.
- „Evaluating Effectiveness: A framework for assessing management of protected areas“ (Оценяване на ефективността: Рамка за оценяване на управлението на защитени зони) (второ издание) от M. Hockings, S. Stolton, F. Leverington, N. Dudley и J. Courrau, публикувана през 2006 г. от Световната комисия за защитените територии към IUCN, може да се свали от www.iucn.org/.
- За повече информация относно ефективността на управлението като цяло и широката гама от съществуващи методики, идете на адрес: [/www.wdpa.org/ME/](http://www.wdpa.org/ME/), където са дадени подробни данни за „Бързата оценка и приоритизация на управлението на защитени зони“ (Rapid Assessment and Prioritization of Protected Areas Management, RAPAM) и „Инструмента за проследяване на ефективността на управлението“ (Management Effectiveness Tracking Tool, METT).

Приложение 2

Показатели

Въпросникът за Периодичното докладване за обектите на световното наследство съдържа въпроса (4.8.2): „Използват ли се ключовите показатели за измерване на консервационното състояние в мониторинга на това как се поддържа Изключителното световно значение на обекта?“ Целият текст на този Ресурсен наръчник е изпъстрен с поредица от показатели, които се предлагат, на базата на редица въпроси от Периодичното докладване. Тук те са събрани заедно с някои бележки за възможни мерки за оценяване. Още подробности за оценяването на ефективността на управлението на един обект на световното природно наследство могат да се намерят из целия наръчник.

Показатели в този наръчник (номерът на раздела е даден в скоби)	Пояснения за мерки за оценяване	Връзка с въпроси от Периодичното докладване
Запазване статута на обекта (2.1) <ul style="list-style-type: none"> В добро състояние ли се намира ИСЗ на обекта? Адекватно ли се провежда консервацията на ИСЗ (напр. управление и защита)? 	Мерките биха могли да включват тенденции и състояние на популации на биологични видове или местообитания от ключово значение и оценки за ефективността на управлението	Текущо състояние на ИСЗ на обекта на световното наследство (въпрос 5.3.3)
Декларация за изключително световно значение (2.2) <ul style="list-style-type: none"> Адекватна ли е ДИСЗ или е нужно да се преразгледа? 	Оценява се дали декларацията представя причините обектът да бъде включен в Списъка на световното наследство	Има ли ДИСЗ; нуждае ли се тя от преразглеждане? (раздел 2 на ПД)
Заплахи за ИСЗ (2.3 и 2.4) <ul style="list-style-type: none"> Сериозно ли е застрашено ИСЗ на обекта? 	Оценка на заплахите, за да се прецени дали обектът е изправен пред конкретна и доказана непосредствена опасност или потенциални заплахи, които биха могли сериозно да повлияят на ИСЗ на обекта	Фактори, оказващи влияние върху обекта: сега действащи и потенциални фактори; отрицателни (заплахи) и положителни фактори; и фактори с въздействия във и извън територията на обекта (раздели 3 и 5.1)
Взаимоотношения с местното население (2.5) <ul style="list-style-type: none"> Отношенията със заинтересованите страни в обекта помагат ли за ефективното опазване на ИСЗ на обекта? Намират ли се ефективни решения за потребностите на местните заинтересовани страни като част на системата за управление на обекта и справедливо ли се поделят ползите, осигурявани от обекта на световното наследство с местното население? 	Мерките биха могли да включват участие в общото управление; процедури за консултиране със заинтересованите страни; сътрудничество с хората, живеещи около обекта; справедливо споделяне на ползите	Взаимоотношения с местното население (въпроси 4.3.7 до 4.3.9)
Нормативна рамка (3.1) <ul style="list-style-type: none"> Ефективна ли е нормативната рамка, отнасяща се до обекта на световното наследство, за да се поддържа неговото ИСЗ? 	Наличие на законодателство, регламентация или основаващи се на обичая закони; ефективни мерки, осигуряващи спазването на нормативните рамки	Адекватност на защитното обозначение и нормативна рамка (законодателство и/или регламентиране) (раздел 4.2)
Система на управление и планиране (3.2) <ul style="list-style-type: none"> Адекватни ли са управленската система и планът за управление, за да се поддържа ИСЗ на обекта? 	Мерки относно изпълнението на плана за мониторинг; оценки на ефективността на управлението	Система на управление/ план за управление (раздел 4.3)
Решения и препоръки на Комитета за световното наследство (3.3) <ul style="list-style-type: none"> Изпълнила ли е държавата – страна по Конвенцията решенията и препоръките на Комитета за световното наследство, отнасящи се до обекта? 	Знаят ли се решенията и действията ли се за изпълнението им и съществуват ли процедури за измерване на изпълнението?	Препоръки на Комитета за световното наследство (въпроси 4.8.4 и 4.8.9)

Показатели в този наръчник (номерът на раздела е даден в скоби)	Пояснения за мерки за оценяване	Връзка с въпроси от периодичното докладване
<p>Граници (3.4)</p> <ul style="list-style-type: none"> Ефективни ли са границите на обекта, включително буферната му зона, по отношение на управлението и защитата на неговото ИСЗ? 	<p>Оценка на адекватността на границите да защитават ИСЗ; знаят ли се границите и зачитат ли се на място?</p>	<p>Граници и буферни зони (раздел 4.1)</p>
<p>Устойчиви финанси (4.1)</p> <ul style="list-style-type: none"> Достатъчни ли са финансовите източници, за да се осъществят управленските мерки, необходими за поддържане на ИСЗ на обекта? Сигурни ли са сегашните източници на финансиране и има ли вероятност да продължат да са сигурни? 	<p>Оценка на размера на бюджета спрямо нуждите; сигурност на бюджета; наличие на бизнес план</p>	<p>Финансови и човешки ресурси (въпроси 4.4.1 до 4.4.5)</p>
<p>Обучение и развитие на служителите (4.3)</p> <ul style="list-style-type: none"> Адекватни ли са човешките ресурси, за да се управлява обекта на световното наследство? 	<p>Брой на служителите, оценка на потребностите от обучение и развитие; наличие на програми за развиване на капацитета</p>	<p>Адекватност на човешките ресурси с оглед на управлението на обекта на световното наследство (въпроси 4.4.9 до 4.1.15)</p>
<p>Устойчиво използване (5.1)</p> <ul style="list-style-type: none"> Има ли ефективни механизми, гарантиращи, че използването на ресурси, разрешено във и около обекта на световното наследство е устойчиво и не оказва отрицателно въздействие върху ИСЗ на обекта? 	<p>Оценка на ефективността на политиките, мониторинга, споразуменията за използване и т.н.</p>	<p>Въпроси относно факторите, оказващи влияние върху обекта (раздел 3)</p>
<p>Образование и програми за интерпретация (5.2)</p> <ul style="list-style-type: none"> Спомагат ли програмите за образование, интерпретация и обществена осведоменост в съществена степен за засилване на разбирането на ИСЗ на обекта сред заинтересованите страни? 	<p>Оценка на осведомеността и разбирането за съществуването и основанието за вписване на обекта на световното наследство сред посетителите и другите заинтересовани страни</p>	<p>Образование, информация и изграждане на осведоменост (раздел 4.6)</p>
<p>Туризъм и интерпретация (5.3)</p> <ul style="list-style-type: none"> Разбира ли се и популяризира ли се ИСЗ на обекта в местните и националните политики за туризма? Води ли управлението на посетителите до поддържане на ИСЗ? 	<p>Оценка на отношенията с туристическия бранш, проучвания на посетителите, планове за управление на посетителския поток, оценки на въздействието и т.н.</p>	<p>Управление на посетителите (раздел 4.6)</p>
<p>Мониторинг (6.1)</p> <ul style="list-style-type: none"> Адекватен ли е мониторингът на ценностите, заради които обектът е вписан в Списъка на световното наследство? Извършва ли се адаптация и усъвършенстване на управленските планове, инструменти и решения в резултат от мониторинга на крайните резултати? 	<p>Мониторингът на ценностите, заради които обектът е вписан в Списъка на световното наследство се разработва около съгласувани показатели и установени протоколи и резултатите се подават като информация за захранване на управлението; изготвяне на програми за оценка на ефективността на управлението</p>	<p>Мониторинг (раздел 4.8)</p>
<p>Изследователска дейност (6.2)</p> <ul style="list-style-type: none"> Познава ли се обектът в адекватна степен, за да служи това познаване за основа на планирането, управлението и вземането на решения, за да се осигури поддържането на ИСЗ на обекта? 	<p>Мерки, отнасящи се до броя и съответността на изследователския проект, като се разглеждат например, разбирането на заинтересованите страни, видовете натиск и заплахи, използването на ресурси, биоразнообразието и т.н.</p>	<p>Научни изследвания и изследователски проекти (раздел 4.5)</p>

Приложение 2

Инструменти, разработени от други институции, които могат да бъдат полезни на управителите на обекти на световното наследство

Този Ресурсен наръчник може да предложи само опростен концепт на система на управление, но за щастие има много други източници на информация, съвети и опит, от които могат да черпят управителите на световното природно наследство и други ползватели. Тук се предлага кратък обзор с линкове към допълнителни материали.

- **Документи, съдържащи насоки и съвети за програми на IUCN за световното наследство:** Непрекъснато разширяващ се набор от документи може да се намери на www.iucn.org/about/work/programmes/wcpa_worldheritage/wheritage_pub/.
- Разработени са множество **наръчници и инструментариуми**, особено от IUCN и WCPA, но също и от отделни агенции, отговарящи за защитени зони, организации, занимаващи се с консервация, държавни институции и дори частни компании. Въпреки че не са разработени специално за световното наследство, много от тях съдържат полезна информация и са пряко приложими към обекти на световното природно наследство. Всички Насоки на WCPA за най-добра практика (*WCPA Best Practice Guidelines*) могат да се намерят на www.iucn.org/about/union/commissions/wcpa/wcpa_puball/wcpa_bpg/

Каре 3: Насоки на WCPA за най-добра практика

- *National System Planning for Protected Areas (Планиране на национални системи за защитени зони), 1998*
- *Economic Values of Protected Areas: Guidelines for Protected Area Managers (Икономически ценности на защитените зони: Насоки за управители на защитени зони), 1998*
- *Guidelines for Marine Protected Areas (Насоки за морски защитени зони), 1999*
- *Indigenous and Traditional Peoples and Protected Areas (Коренни и традиционни народи и защитени зони), 2000*
- *Financing Protected Areas: Guidelines for Protected Area Managers (Финансиране на защитени зони: Насоки за управители на защитени зони), 2000*
- *Transboundary Protected Areas for Peace and Co-operation (Трансгранични защитени зони за мир и сътрудничество), 2001*
- *Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management (Устойчив туризъм в защитени зони: Насоки за планиране и управление), 2002*
- *Management Guidelines for IUCN Category V Protected Areas: Protected Landscapes/Seascapes (Насоки за управление за защитени зони от Категория V по класификацията на IUCN: Защитени суходемни / морски пейзажи), 2002*
- *Guidelines for Management Planning of Protected Areas (Насоки за управленско планиране на защитени зони), 2003*
- *Indigenous and Local Communities and Protected Areas: Towards Equity and Enhanced Conservation (Коренни и местни общности и защитени зони: Към равнопоставеност и по-добра консервация), 2004*
- *Forests and Protected Areas: Guidance on the use of the IUCN protected area management categories (Гори и защитени зони: Насоки за използването на категориите на управление на защитени зони по класификацията на IUCN), 2006*
- *Sustainable Financing of Protected Areas: A global review of challenges and options (Устойчиво финансиране на защитени зони: Глобален обзор на предизвикателствата и възможностите), 2006*
- *Evaluating Effectiveness: A Framework for Assessing Management Effectiveness of Protected Areas (Оценяване на ефективността: Рамка за оценяване на ефективността на управлението на защитени зони), 2006*
- *Identification and Gap Analysis of Key Biodiversity Areas (Идентификация и анализ на недостига при ключови територии на биоразнообразието), 2007*
- *Sacred Natural Sites: Guidelines for Protected Area Managers (Свещени природни обекти: Насоки за управители на защитени зони), 2008*

- WCPA е също и партньор в няколко ключови публикации за управлението на защитени зони, като например „*Managing Protected Areas: A Global Guide*“ (*Управление на защитени зони: Глобално ръководство*), под редакцията на Michael Lockwood, Graeme Worboys и Ashish Kothari, Earthscan, 2006 (www.earthscan.co.uk/).

- **Документите за номинацията на обекти за включване в световното наследство**, много от които съдържат полезна информация за такива въпроси като например ИСЗ и критерии за оценка, но в някои ма също и подробни планове за управление, които могат да послужат като полезни образци за други обекти. Например: досието на номинацията на **Национален парк Теиде** (Канарски острови, Испания) на уебсайта на световното наследство (<http://whc.unesco.org/en/list/1258/documents/>) съдържа подробна информация за управлението, събирането на данни и за изготвянето и интерпретацията на ДИСЗ.

Национален парк Теиде (Испания)

Канадските паркове в Скалистите планини (Канада)

© Public domain

Също и досието на номинацията на обекта на световното природно наследство **Високия бряг / Архипелаг Кваркен** (Финландия) съдържа планове за управление на обект, големи части от който се намират в частни имоти и включва също подробни данни за системите за мониторинг.

- **Примерни казуси от други обекти:** Много от по-големите обекти на световното природно наследство сигурно имат информация, която може да се получи безплатно, често на техните уебсайтове или при поискване от управителите, включително актуални планове за управление, реакции на проблеми и рекламни и интерпретативни материали – всички те могат да послужат като модели и източници на вдъхновение за други обекти. Например: Канадският **Национален парк Банф** има уебсайт, който може да бъде модел за предоставяне на информация за това как може да се пътува до парка, къде може да се отседне и как може да се използва парка, въпроси относно безопасността и образованието (http://www.pc.gc.ca/pn-np/ab/banff/index_E.asp). Също така, уебсайтът на Морски парк **Големият бариерен риф** съдържа цялостен списък на политики. Там могат да се намерят и декларации със становища и насоки за изследователска дейност (вж. , например, http://www.gbrmpa.gov.au/corp_site/about_us/policies).
- **Онлайн ресурси:** Съществуват множество важни онлайн ресурси, които могат да помогнат на обектите на световното природно наследство. Центърът за световното наследство предлага достъп онлайн до всички свои материали за отделните обекти, плюс своите наръчници, доклади и инструментариуми (<http://whc.unesco.org/>). Също така, Конвенцията за биологичното разнообразие поддържа борса за обмен на важна информация, включително и много информация за управлението на зони (www.cbd.int/), а Световната комисия за защитените територии към IUCN има публикации, които могат да се намерят в електронен формат (www.iucn.org/about/union/commissions/wcpa/index.cfm). ConserveOnline е глобален уебсайт, където се събира информация за консервационната практика (www.conserveonline.org/workspaces/cbdgateway/). Консервационният инструментариум Earth Conservation Toolbox също съдържа над 300 инструмента и методики, специално подбрани за управление на големи консервационни пейзажи (www.earthtoolbox.net/).

Приложение 3

Принципи за устойчив туризъм в обекти на световното наследство

Вж. Раздел 5.3 по темата за туризма в обекти на световното наследство.

Принцип 1: Принос към постигането на целите на световното наследство

Развитието на туризма и отнасящите се до посетителите дейности, свързани с обекти на световното наследство, трябва да допринасят и да не вредят на защитата, опазването, представянето и предаването на техните ценности като наследство. Туризмът трябва също така да поражда устойчиво социално-икономическо развитие и справедливо да допринася както материални, така и нематериални ползи за местните и регионални общности по начини, които са съобразени със съхраняването на обектите.

Принцип 2: Партньорства за сътрудничество

Обектите на световното наследство следва да бъдат места, където всички заинтересовани страни си сътрудничат чрез ефективни партньорства с цел постигане на максимални крайни резултати по отношение на опазването и представянето, като същевременно свеждат до минимум заплахите и неблагоприятните въздействия от туризма.

Принцип 3: Обществена осведоменост и подкрепа

Популяризирането, представянето и интерпретацията на обектите на световното наследство следва да бъдат ефективни, честни, цялостни и ангажиращи интереса. Те следва да мобилизират осведомеността, разбирането и подкрепата за защитата, опазването и устойчивото използване на обектите на местно и международно ниво.

Принцип 4: Инициативно управление на туризма

Приносът на развитието на туризма и отнасящите се до посетителите дейности, свързани с обекти на световното наследство, към тяхната защита, опазване и представяне изисква непрекъснато и инициативно планиране и мониторинг от страна на управата на обекта, при което трябва да се отчита капацитета на отделния обект да приема посещения без да се влошава състоянието и без да се заплашват ценностите на наследството. Управата на обекта трябва да уважава съответната верига за доставка в туризма и по-широкообхватните съображения за туристическата дестинация, включително управление на задръстванията и качеството на живот на местното население. Планирането и управлението на туризма, включително партньорствата за сътрудничество, следва да съставляват неразделен аспект на системата на управление на обекта.

Принцип 5: Осигуряване на правомощия на заинтересованите страни

Планирането на развитието на туризма и отнасящите се до посетителите дейности, свързани с обекти на световното наследство следва да се предприемат по приобщаващ и основан на участието начин, като се уважава местната общност, включително собствениците на обекта, традиционните му или коренни пазители и им бъдат предоставяни правомощия, като същевременно се отчита техния капацитет и желание да участват в свързаните с посетителите дейности.

Принцип 6: Туристическа инфраструктура и материална база за обслужване на посетителите

Туристическата инфраструктура и материалната база за обслужване на посетителите, свързани с обекти на световното наследство, следва внимателно да бъдат планирани, разполагани, проектирани, изградени и периодично модернизирани съобразно нуждите, за да се постига максимално качество на наслада и преживяване у посетителите, като същевременно се гарантира, че няма да се допусне съществено неблагоприятно въздействие върху ценностите на наследството и окръжаващия екологичен, социален и културен контекст.

Принцип 7: Управление на капацитета на обекта

Управленските системи за обекти на световното наследство трябва да разполагат с достатъчно умения, възможности и ресурси, когато се планира туристическата инфраструктура и се управляват отнасящите се до посетителите дейности, за да се осигури защитата и представянето на техните ценности, определени като наследство и да се уважават местните общности.

Принцип 8: Използване на приходите от туризма

Съответните държавни агенции и управата на обекта трябва да използват достатъчна част от приходите, получавани от туризма и отнасящите се до посетителите дейности, свързани с обекти на световното наследство, за да осигуряват защитата, опазването и управлението на техните ценности на наследството.

Принцип 9: Принос към развитието на местната общност

Развитието на туристическата инфраструктура и отнасящите се до посетителите дейности, свързани с обекти на световното наследство, трябва да допринасят за осигуряване на правомощия и социално-икономическо развитие на местната общност по ефективен и справедлив начин.

Приложение 4

Взаимоотношение между обекти на световното наследство и други обозначения

Защитена зона на IUCN: определения и насоки

За номинациите за обекти на световното природно наследство е желателно вече да са обявени за защитени зони съгласно нормативна рамка, или да бъдат защитени по силата на адекватен и ефективен режим на обичайното право. Смесени културни и природни обекти също могат да бъдат защитени зони. Но границите на обект на световното наследство не е задължително да съвпадат с границата на защитената зона, тъй като е възможно не всички под-зони на защитената зона да удовлетворяват изискванията за световно наследство.

Определението за защитена зона на IUCN гласи: „ясно определено географско пространство, признато, специално предназначено и управлявано, посредством правни или други ефективни средства, така, че да се постигне дългосрочно опазване на природата със свързаните с тях услуги за екосистемата и културна стойност“. Това определение е съпътствано от шест критерия за управление (управленски категории на IUCN, вж. речник) и четири типа режим на общо (нестопанско) управление, като всички те могат да постигнат целта на управление посредством *правни или други ефективни средства*. Примери за всеки от тези типове общо управление могат да се намерят в най-различни обекти на световното наследство:

- **Общо управление от държавата:** Смята се за стандартната форма на общо управление, при което някакъв държавен орган (като например министерство или паркова агенция, подчинена пряко на правителството) има правомощията, отговорността и се отчита за управлението на защитената зона. Повечето от зоните от световното природно наследство попадат в тази категория и са защитени по силата на някакво законодателство като национални паркове и резервати.
- **Споделено общо управление или съвместно управление:** Сложни институционални механизми и процедури за споделяне на управленските правомощия и управленската отговорност между няколко държавни и неправителствени субекта, (формално и неформално) имащи право на управление. Държавните органи могат да бъдат най-различни - национални, щатски / на провинция и/или агенции на ниво местно самоуправление. Съвместното управление може да се изразява в различни схеми – от ситуация, при която един управляващ орган има задължението да се консултира с други, до истински съвместно управление, при което отделните различни субекти участват в орган на управление с правомощия и отговорност за вземане на решения. За вземането на решение може да се изисква консенсус, но може и да няма такова изискване. Например, Национален парк Улуру — Ката Джута (Австралия), където обектът Улуру (Айърс Рок) се управлява частично от аборигенската общност и частично от Службата за управление на парковете Паркс Австралия. Този обект на световното наследство се ползва с правна защита в качеството си на резерват от Британската общност, по силата на Закона за защита на околната среда и опазване на биоразнообразието от 1999 г.
- **Общо управление на частна собственост:** Защитени зони под контрола и/или собственост на отделни физически лица или кооперация, НПО или търговско дружество и управлявани по схеми за или без икономическа полза. Правомощията на управление принадлежат на собствениците, които определят целта на консервацията, изготвят и осигуряват прилагането на планове за управление и запазват определящата си роля за вземането на решения, като ги съобразяват с приложимото законодателство. Например, обектът Атлантически горски югоизточни резервати (Бразилия) включва частни резервати и един голям резерват върху земя, собственост на фирма за целулоза и хартия, както и някои държавни защитени зони.
- **Общо управление от коренни народи и местни общности:** Тук има два основни под-типа: (i) зони и територии на коренни народи, установени и управлявани от коренни народи; и (ii) съхранени от общността зони, установени и управлявани от местни общности. Подтипове не може да се разграничат отчетливо и могат да се отнасят както до уседнали, така и до мобилни народи и общности. IUCN определя този тип общо управление като защитени зони, където управленските правомощия *и отговорност принадлежат на коренни народи и/или местни общности посредством разнообразие от форми на обичайни или правни, формални или неформални, институции и правила.*

Например, Източен Ренел (Соломонови острови), част от най-големия на света коралов атол над повърхността на водата, е собственост и под управление, уредени по силата на местните обичаи.

Какво е разграничението между статута на обект на световното наследство и другите междуправителствени конзервационни обозначения?

Има три други типа междуправителствено признание на обекти, които следва да се разграничават от световното природно наследство:

- **Биосферни резервати:** Обекти, признати по Програмата на ЮНЕСКО „Човек и биосфера“ (МАВ), които имат за цел провеждането на изпитания и демонстрации и споделянето на опит за начините, по които съхранението на биоразнообразието се съчетава с устойчивото използване. Обикновено те представляват строги резервати (т.е. основна зона, предназначена за конзервация на природата и защитена от закона), заобиколени от буферни зони, където се прилага интегрирано управление на земята, водите и биоразнообразието, и преходни зони, или зона на сътрудничество, където се насърчава и практикува устойчиво развитие. При подбора обикновено се набляга на места, които проявяват иновативност и демонстрират подходи, насочени към конзервация и устойчиво развитие, а не толкова на „най-добрите“ обекти по отношение на присъщите им природни ценности. Съществуват над 500 биосферни резервати, разположени в над 100 страни. Вж. www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/ за по-подробна информация.
- **Рамсарски места:** Рамсарската конвенция има за цел насърчаването на съхранението и устойчивото използване на влажни зони и има списък на Влажните зони от международно значение, които са избрани по редица критерии, отнасящи се до това местата да са представителни, уникални или значими за биоразнообразието. Включването в Списъка означава, че държавата поема ангажимент за тяхното съхраняване, макар че много, а вероятно и повечето, Рамсарски места не са стриктни резервати. Конвенцията от Рамсар е подписана от 159 държави и има почти 2 000 признати обекта. Вж. www.ramsar.org/ за по-подробна информация.
- **Геопаркове:** Освен това, за геологични обекти е приложимо също и тепърва развиващото се понятие „геопаркове“ и редица обекти на световното наследство са признати и в Глобалната мрежа на националните геопаркове, която се координира от Сектор „Наука“ на ЮНЕСКО. Геопаркът има ясно определени граници и достатъчно голяма площ, за да може да служи за местно икономическо и културно развитие (особено чрез туризъм). Всеки геопарк следва да показва, посредством редица обекти от международно, регионално и/или национално значение, геологичната история на района, както и оформилите го събития и процеси. Обектите могат да бъдат важни от гледна точка на науката, своята рядкост, образованието и/или естетиката. Вж. <http://www.globalgeopark.org/> за по-подробна информация.

Тези обозначения не са взаимноизключващи се, тъй като някои могат да са признати от повече от една от тези международни програми или конвенции.

Информация за контакти

Име и адрес	Кратка справка	Отговорности по Конвенцията
<p>ICCROM Via di S. Michele, 13 I-00153 Rome Italy Тел.: +39 06 585-531 Факс: +39 06 5855-3349 Имейл: iccrom@iccrom.org http://www.iccrom.org</p>	<p>ИККРОМ (Международният изследователски център за изследвания по консервацията и реставрацията на културните паметници) е междуправителствена организация с централа в Рим, Италия. ИККРОМ е създаден от ЮНЕСКО през 1956 г. и възложените му с учредителния акт функции са: да осъществява програми за изследователска дейност, документация, техническа помощ, обучение и за повишаване на осведомеността на широката общественост с цел подобряване на съхранението на недвижимото и движимо културно наследство.</p>	<p>По отношение на Конвенцията, специфичната роля на ИККРОМ включва:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да бъде приоритетният партньор в обучението относно културното наследство, • да осъществява мониторинг на консервационното състояние на културни обекти на световното наследство, • да разглежда молбите за Международна помощ, постъпили от държави – страни по Конвенцията, и • да предоставя становища и подкрепа за дейности за изграждане на капацитета.
<p>ICOMOS 49-51, rue de la Fédération 75015 Paris France Тел.: +33 (0)1 45 67 67 70 Факс: +33 (0)1 45 66 06 22 Имейл: Secreatariat@icomos.org http://www.icomos.org</p>	<p>ИКОМОС (Международният съвет за паметниците и природните забележителности) е неправителствена организация с централа в Париж, Франция. Създадена през 1965 г., нейната роля е да насърчава прилагането на теорията, методиката и научните техники при консервацията на архитектурното и археологическо наследство. Дейността ѝ се основава на принципите, заложи в Международната харта за консервация и реставрация на паметниците и забележителните места от 1964 г. (Венецианската харта).</p>	<p>По отношение на Конвенцията, специфичната роля на ИКОМОС включва:</p> <ul style="list-style-type: none"> • оценка на обекти, номинирани за включване в Списъка на световното наследство, • мониторинг на консервационното състояние на културни обекти на световното наследство, • разглеждане на молбите за Международна помощ, постъпили от държави – страни по Конвенцията, и • предоставяне на становища и подкрепа за дейности за изграждане на капацитета.
<p>IUCN* Rue Mauverney 28 CH-1196 Gland Switzerland Тел.: +41 (22) 999-0000 Факс: +41 (22) 999-0002 Имейл: worldheritage@iucn.org http://www.iucn.org</p>	<p>IUCN (Международният съюз за опазване на природата) е учреден през 1948 г. и обединява национални правителства, НПО и учени от цял свят, които работят като партньори. Мисията на организацията е оказва влияние, да насърчава и подпомага организации по цял свят да съхраняват цялостността и разнообразието на природата и да гарантират, че природните ресурси се ползват само по справедлив и екологосъобразен начин. Седалището на IUCN е в Гланд, Швейцария.</p>	<p>По отношение на Конвенцията, специфичната роля на IUCN включва:</p> <ul style="list-style-type: none"> • оценка на обекти, номинирани за включване в Списъка на световното наследство, • мониторинг на консервационното състояние на природни обекти на световното наследство, • разглеждане на молбите за Международна помощ, постъпили от държави – страни по Конвенцията, и • предоставяне на становища и подкрепа за дейности за изграждане на капацитета.
<p>UNESCO World Heritage Centre 7, place de Fontenoy 75352 Paris 07 SP France Тел.: +33 (0)1 45 68 18 76 Факс: +33 (0)1 45 68 55 70 Имейл: wh-info@unesco.org http://whc.unesco.org</p>	<p>Създаденият през 1992 г. Център за световното наследство е фокусната точка и координатор в системата на ЮНЕСКО по всички въпроси, отнасящи се до световното наследство. Като осигурява ежедневното управление на Конвенцията, Центърът организира годишните сесии на Комитета за световното наследство, предоставя консултации на държавите – страни по Конвенцията при изготвянето на номинации на обекти, организира Международна помощ от Фонда на световното наследство при поискване и координира докладването за състоянието на обектите и спешните действия, които се предприемат, когато обектът е застрашен. Центърът също така организира технически семинари и работни срещи, актуализира Списъка и базата данни на световното наследство, разработва учебни материали за повишаване на осведомеността сред младите хора за необходимостта от съхраняване на наследството и информира обществеността за проблематиката на световното наследство.</p>	

* Информация за Програмата на IUCN за световното наследство може да се намери на www.iucn.org/about/work/programmes/wcpa_worldheritage/

IUCN има офиси в повече от четиридесет и пет страни, като някои от тях имат специални програми за защитените територии и експертни възможности за обектите на световното наследство. Пълен списък на офисите и информация за контакт може да се намери на www.iucn.org/where/

За повече информация относно Световната комисия на IUCN за защитените територии вж. www.iucn.org/about/union/commissions/wcpa/

За повече информация се обръщайте към:
Център за световно наследство на ЮНЕСКО

UNESCO World Heritage Centre
7, place de Fontenoy
75352 Paris 07 SP
France
Тел.: 33 (0)1 45 68 18 76
Факс: 33 (0)1 45 68 55 70
Имейл: wh-info@unesco.org
<http://whc.unesco.org>

9 789230 010751